

**Gemeente Gemert-Bakel,
de oude akkers.**

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Gemert-Bakel
Contactpersoon: V. Jolink

Auteur: A.E.M. Van de Water
met bijdragen van: J. Timmers en K. Leenders
Titel: Gemeente Gemert-Bakel, de oude akkers.
Datum & versie: definitief d.d. 21 juni 2016

© Het Archeologie Bureau 2016.
Het Archeologie Bureau besteedt de grootst mogelijke zorg aan de betrouwbaarheid, juistheid en volledigheid van de informatie in deze rapportage. Het Archeologie Bureau aanvaardt geen aansprakelijk voor enige vorm van schade die te wijten is aan deze rapportage of de toepassing van de opgenomen adviezen.
Zonder schriftelijke toestemming mag niets van deze publicatie gekopieerd of overgenomen worden.

Inhoud

Voorwoord	4
Opzet en leeswijzer	4
Dankwoord	5
1 Inleiding	6
Aanleiding.....	6
Kansen voor de gemeente.....	6
Doelstelling.....	7
2 Werkwijze	8
Stap 1 Definiëren ‘oude akker’	8
Stap 2 Inventariseren, begrenzen en karakteriseren.....	8
Stap 3 Waardering & selectie	10
3 Oude akkers, een inleiding (J. Timmers)	11
De eerste boeren in het landschap	11
De grote ontginning in de hoge middeleeuwen.....	12
Kampontginningen en landgoederen.....	14
De ophoging van oude akkers	17
De vorm van oude akkers.....	17
Holle wegen.....	18
Grote en kleine akkers.....	20
Wegen en akkers	22
Volksgeloof op akkers.....	23
Cultuurhistorische waarde van oude akkers.....	24
4 Selectie en waardering	26
Inleiding	26
Selectie van de akkergebieden.....	27
Waardering van de akkergebieden	29
Omgang met de positief gewaarde akkergebieden	30
5 Literatuur	32
6 Bijlagen	34
Bijlage 6.1 MSP waarderingskader	
Bijlage 6.2 Gemeentelijk waarderingskader ‘Oude Akkers’	
Bijlage 6.3 Karakteristiek van de akkergebieden	
Bijlage 6.4 Waarderingsmatrix en contouren van de akkergebieden	
Bijlage 6.5 Cartografische weergave van de oude akkers	
Bijlage 6.6 Concept-planregels betreffende Waarde - Oude akker	
Bijlage 6.7 Richtlijnen cultuurhistorisch onderzoek	

Voorwoord

Sinds enkele jaren hebben gemeenten een grotere verantwoordelijkheid gekregen ten aanzien van het behoud en beheer van cultureel erfgoed. In 2007 is deze tendens ingezet voor archeologische resten en in 2012 volgden de regels voor een goede omgang met cultuurhistorische (lees bovengrondse en vaak zichtbare) resten. Het gaat in dit bestel eveneens om financiële en maatschappelijke belangen. Het is de gemeente er vanzelfsprekend alles aan gelegen om over een goed instrumentarium te beschikken waaruit blijkt dat alle belangen zijn gezien en gewogen. Uitgangspunt is dat er op gemeentelijk niveau op verantwoorde wijze wordt omgegaan met het cultureel erfgoed. Een verantwoord beleid dienaangaande kan leiden tot beperkingen en/of extra kosten bij het ontwikkelen van bestemmingsplannen en bij het verlenen van vergunningen, maar biedt tegelijkertijd ook kansen om bij de inwoners van de gemeente het cultuurhistorisch besef te bevorderen en iets wezenlijks toe te voegen aan de historische identiteit van de gemeente.

Echter vooruitlopend op de ontwikkelingen binnen het Rijksbeleid heeft de gemeente Gemert-Bakel als één van de eerste Nederlandse gemeenten in haar bestemmingsplan buitengebied naast een aantal enkelbestemmingen tevens de dubbelbestemming Waarde – oude akker toegekend¹. Sindsdien is deze dubbelbestemming bij elke herziening van het bestemmingsplan buitengebied overgenomen. En ook al beantwoordt deze dubbelbestemming en de bijhorende planologische bescherming aan het rijksbeleid ter bescherming van cultuurhistorische waarden, een evaluatie van het oorspronkelijke uitgangspunt, de beschermende regels en een goede (inhoudelijke) onderbouwing is noodzakelijk.

De opdracht om cultuurhistorische waarden van de oude akkers nog beter te omschrijven past binnen de gemeentelijke kaders van plattelandsontwikkeling, Brainport Oost-Brabant en de Peelregio. Tevens kadert deze opdracht binnen de gemeentelijke programma's Identiteit, Waardevol groen en Strategie en ruimte.

De gemeentelijke kaders beslaan onder andere de wensen om:

- de duurzaamheid en de leefbaarheid te vergroten;
- ruimte te behouden en waar mogelijk te creëren voor agrarische ontwikkelingen;
- toerisme en recreatie te verknopen met (on)zichtbare cultuurhistorie.

Tevens sluit het aan bij de beleidsontwikkelingen zoals die tevens bij de Provincie Noord-Brabant gesignaleerd worden (onder andere in de Verordening Ruimte 2014).

Opzet en leeswijzer

Deze notitie bestaat uit vier delen. Deel 1 betreft een algemene inleiding: het waarom, de kansen en de noodzaak. Deel 2 gaat in op de werkwijze. Deel 3 is een bijdrage van Jan Timmers over de oude akkers van Gemert-Bakel. Deel 4 benoemt de oude akkers die binnen de gemeente voorkomen en geeft de waardering aan.

¹ De Waarde – oude akker is voor het eerst opgenomen in het bestemmingsplan Buitengebied Gemert-Bakel 2006.

Dankwoord

Deze notitie is tot stand gekomen met behulp van de inzet van Jos van Schijndel, Jan Timmers en Karel Leenders. Verder is tevens op verschillende momenten overlegd en gebrainstormd met Fokko Kortlang en Ria Berkvens. Vanuit de gemeente hebben naast Vanessa Jolink ook Emil Uriot, Martijn de Greef, Aline Domna, Carrie van de Biggelaar en Frank Faehrich inhoudelijke bijdrages geleverd.

1 Inleiding

Aanleiding

In de Monumentenwet 1988 is niet alleen opgenomen hoe omgegaan moet worden met bovengronds en gebouwd erfgoed of met ondergronds (archeologisch) erfgoed, maar is tevens opgenomen dat gemeenten ten aanzien van het cultuurhistorisch erfgoed een aantal verplichtingen heeft. In hoofdlijnen omvat deze wet voor gemeenten het volgende:

1. Verplichting tot het inzichtelijk maken van de waarden en verwachtingen (inventarisatie).
2. Verplichting tot het opstellen van beleid ter bescherming van de geïnventariseerde waarden en verwachtingen.
3. Verplichting tot juridische waarborging van cultuurhistorische belangen, oftewel, het vertalen van het beleid naar regelgeving door middel van een vergunningstelsel.

Het is dus aan gemeenten om in hun ruimtelijke beleid een balans te vinden tussen een goede zorg voor het cultuurhistorische erfgoed en het akkererfgoed als onderdeel daarvan en de andere maatschappelijke afwegingen die hierbij moeten worden gemaakt. De gemeenten hebben dienaangaande niet alleen plichten, maar ook de ruimte om binnen de wettelijke kaders een eigen koers te varen en hierin keuzes te maken. In 2006 heeft de gemeente de eerste stappen gezet in het varen van de eigen koers door het formuleren van uitgangspunten omtrent de oude akkers en momenteel acht de gemeente het opportuun om de eerder geformuleerde uitgangspunten verder te verduidelijken en nader te onderbouwen.

Kansen voor de gemeente

De gemeente Gemert-Bakel kent een rijk en gevarieerd landschap. Denk maar aan de akkers rond Bakel en De Mortel, de kamptonginningen ten noorden van Milheeze of nabij Handel, de open akkers van Hoge Aerle of de aaneen gegroeide *Einzelhöfe*² van Tereyken, Milschot of Geneineind. Ondanks de uitbreidingen van woongebieden of intensivering van agrarische of industriële gebieden, is er nog veel van het oude akkererfgoed in het landschap bewaard gebleven.

Te stellen is dat de gemeente Gemert-Bakel een zorgvuldige omgang met de cultuurhistorische resten kent. De verantwoorde gemeentelijke omgang bestaat uit een combinatie van instrumenten die de gemeente in staat stelt de vanuit het Rijk opgedragen taken zo efficiënt mogelijk uit te voeren en -indien gewenst- de cultuurhistorische identiteit van de gemeente te versterken. Dit wordt gedaan door de oude akkers van meet af aan in ruimtelijke procedures te betrekken en waar mogelijk af te stemmen met andere gemeentelijke inrichtings- en besluitvormingsprocessen. Zo wordt vertraging bij ruimtelijke planvorming voorkomen en wordt het verlies van waardevolle cultuurhistorische elementen zoveel mogelijk uitgesloten. De gemeente maakt daarbij een verantwoorde afweging tussen wat bewaard moet blijven, onderzocht dient te worden of verloren mag gaan. Centraal daarbij staat het behoud van die delen van het cultuurhistorische landschap en de waardevolle elementen die daarin verborgen liggen.

² Een Einzelhof is een vrijliggend erf bestaande uit één of -maximaal- woongebouwen.

Doelstelling

Het beoogde einddoel van deze opdracht is meervoudig:

- a) opnieuw begrenzen, herwaarderen en selecteren van waardevolle en beschermenswaardige akkercomplexen;
- b) inhoudelijk onderbouwen en beschrijven van waardevolle en beschermenswaardige akkercomplexen;
- c) formuleren van bruikbare planregels waarbij het maatschappelijk belang afgezet is tegen het belang van de dubbelbestemming;
- d) formuleren van een transparant en onderbouwd afwegingskader.

Naast de beleidsontwikkelingen van het Rijk en de Provincie, vormt de eigen gemeentelijke wens om waardevolle akkercomplexen een volwaardige plaats te geven in het proces van de ruimtelijke ordening, voor het gemeentebestuur de aanleiding tot het opstellen van deze notitie. Omdat de Monumentenwet 1988 gemeenten de ruimte biedt om, binnen de kaders van het rijks- en provinciaal beleid, naar eigen behoefte invulling te geven aan de cultuurhistorische monumentenzorg op het eigen gemeentelijke grondgebied, is het doel van deze notitie het concretiseren en nader onderbouwen van de eigen gemeentelijke omgang met de oude akkers. De gemeente streeft daarbij naar een juiste balans tussen het provinciale - en het rijksbeleid betreffende de oude akkers en de eigen invulling daarvan via het behoud van de representatieve delen van het akkerlandschap. Dat betekent dat de formulering binnen deze notitie nauw verweven zal zijn met de eigen ruimtelijke ambities en andere voornemens op het gebied van erfgoed, ruimtelijke ordening, infrastructuur, landbouw, cultuur, monumentenzorg en toerisme.

Met deze notitie beoogt de gemeente dan ook inzicht te geven in de achtergronden en de gemeentelijke visie voor de komende jaren te formuleren. Leidraad daarbij is dat een en ander een integraal onderdeel vormt bij de afwegingen betreffende de ruimtelijke ordening en daarbij transparant is voor burgers en investeerders.

2 Werkwijze

Stap 1 Definiëren 'oude akker'

Alles begint met een goede omlijning en bepaling van het cultuurhistorische begrip oude akker(s) en/of akkercomplexen. De definitie moet vooral eenduidig zijn en alle mogelijke beschermingswaardige facetten bevatten. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het begrip oude akker en een definitie waarbij naast de agrarische functie bijvoorbeeld ook aandacht wordt besteed aan de gaafheid, de ensemblewaarde, de samenhang met het gebouwd erfgoed, de ruimtelijke structuren (percelering) en de toeristische recreatieve mogelijkheden.

In ieder geval kan een oude akker bestaan uit verschillende individuele akkers en kan een ensemble³ van verschillende cultuurhistorisch waardevolle elementen vormen, zoals:⁴

- monumenten (rijk / gemeente),
- waterlopen c.q. vennen,
- verkaveling en wegen,
- (agrarische) bewoning en nederzettingsverplaatsing,
- erfafscheidingen (al dan niet groen of houtig),
- de typische openheid,
- de -eventuele- aanwezigheid van een afdekkende (dikke) teeltlaag,
- een relatie met de bijhorende nederzetting en de lagere en nabije graslandgebieden.

In het kader van deze notitie wordt de volgende definitie gehanteerd: "Een oude akker is een gebied dat op de topografische kaart van 1838 ofwel een aaneengesloten geheel van akkers is, of een afwisseling van akkers, weiden en ander grondgebruik die naar hun ligging en verkavelingsstructuur een oude indruk maken. Daar vallen de erg rechthoekige en soms nog maar half ontgonnen 'nieuwe erven' die veelal van na 1750 dateren niet onder."

Stap 2 Inventariseren, begrenzen en karakteriseren

Vervolgens vormt een goede inventarisatie van de beschikbare informatie de basis. Op basis van gemeentelijke inventarisaties en de gebiedskennis van de lokale deskundigen J. Timmers en J. van Schijndel is de beschikbare informatie tot op heden overzichtelijk gebundeld, geüniformeerd en beoordeeld op compleetheid. Daar waar de beschikbare informatie nog omissies bevatte, is deze voor zover mogelijk aangevuld. Er zijn hierbij geen uitputtende gebiedsanalyses of historisch geografische studies uitgevoerd. Vervolgens zijn de geïnventariseerde gebieden opnieuw begrensd. De bestaande oude begrenzing van de akkergebieden is door K. Leenders getoetst aan:

- de netversie van de 1:25.000 manuscript topografische kaart die in Gemert en Bakel in 1837 en 1838 werd opgenomen⁵;
- de 1:50.000 overzichtskaart van Van der Voort-Pieck uit 1845 die gebaseerd is op kadastrale gegevens uit 1832, aangevuld met enkele toen recente ontwikkelingen⁶;

³ Een ensemble bestaat uit structuren die op een of andere wijze samenhangen. Ensembles zijn dus geen "dingen" op zich, maar van een hogere orde dan losse elementen of structuren. Het tot een ensemble behoren voegt aan een los object (meer)waarde toe waarbij het geheel meer is dan de som der delen.

⁴ Gebaseerd op Kortlang & Leenders 2006.

⁵ Gepubliceerd in Caspers & Stam (ed) 2008.

⁶ Van der Voordt - Pieck & Kuijl 1845.

- De topografische kaart 1:25.000 van rond 1900⁷;
- De digitale hoogtekaart AHN1 waarop in de bebouwde kommen het straat- en tuinniveau werd weergegeven⁸.

De exacte grenzen zijn in principe getrokken op de perceelsgrenzen van de Primitieve Minuutplans van het kadaster, die voor het grondgebied van de gemeente Gemert en Bakel in 1818 voltooid zijn, maar deels teruggaan op Franstalige kaarten uit 1811-1813. Daartoe zijn die kaarten gedigitaliseerd en zo goed mogelijk op hun plaats gebracht in het geografisch informatie systeem (GIS).

Tot slot zijn in deze processtap ook de verschillende oude akkergebieden op hoofdlijnen beschreven. Hierbij is tevens een verdere differentiatie naar type akker(gebied) aangebracht. Het gaat om 4 categorieën:

1. open akkers: akkergebieden die kadastraal uit meerdere, soms heel veel, percelen bestaan, zonder dat op de perceelsgrenzen begroeiing aanwezig is. Soms zijn die grenzen in het veld gemarkeerd door een greppeltje of grasrand van één voet breed, of door een steen, teil of ander merkteken op de hoeken. Buitenom het geheel was er in de regel wel begroeiing van struiken, hakhout, bomen of een combinatie daarvan. De open akkers zijn meestal geheel onbewoond. Binnen de gemeente Gemert-Bakel zijn de meeste open akkers afgebakend door ingegraven schei-stenen.
2. kampen: gebieden waar de meeste percelen omgeven waren met groenranden. Meestal is daar een afwisselend grondgebruik: akker, weide, hooiland, groes (grasland), heide zelfs. In deze gebieden liggen verspreid of in groepjes boerderijen.
3. gehuchten: groepen boerderijen. Alleen aangegeven als ze in het akkergebied ingesloten lagen. Deze categorie levert dus zeker geen volledige inventarisatie van gehuchten of groepen boerderijen op!
4. akkerrandwallen: zones waar in het veld (en soms ook op de AHN⁹) duidelijk herkenbare akkerwallen voorkomen die zijn opgestoven. De akkerwallen in zijn algemeenheid, zijn niet afzonderlijk gekarteerd, maar bij het akkergebied betrokken waar ze de begrenzing van vorm(d)en.

Binnen de groep 'open akkers' is nog een nadere detaillering aangebracht die gebaseerd is op de wijze waarop de akker in percelen verdeeld was:

- één perceel: de hele akker is één kadastraal perceel, of bestaat uit een heel groot perceel en enkele kleintjes. Dit is vaak het geval als het de akker van een zeer grote pachthoeve van bijvoorbeeld de Commanderie of het klooster Binderen is.
- stroken geblokt: de akker bestaat uit een grote hoeveelheid strookvormige percelen die gegroepeerd zijn in onregelmatige blokken met een eigen oriëntatie. Dit is typisch voor de grote open dorpsakkers: de klassieke open akkers waaronder vaak bewoningssporen vanaf de ijzertijd te vinden zijn, soms zelfs vanaf de bronstijd.
- stroken enkel: dit is een heel simpele versie van stroken geblokt: er is maar één reeks strookvormige percelen. Het kan gewoon een heel kleine 'dorpsakker' zijn, maar ook een veel later ontgonnen kamp die verdeeld raakte tussen erfgenamen.
- blokken: de open akker is niet verdeeld in stroken, maar vooral in vaak onregelmatige blokvormige percelen.
- gemengd: akkers waar twee of meer van voorgaande vormen naast elkaar voorkomen.

⁷ Gepubliceerd in Wieberdink G.L. 1989.

⁸ De opnames zijn van 2004. De kaarten zijn bewerkt door K. Leenders.

⁹ Actueel Hoogtebestand Nederland. Hierbij is gebruik gemaakt van de dataset AHN 1.

Stap 3 Waardering & selectie

Als laatste stap is op basis van de inventarisatie en karakterisatie, een waardering en selectie gemaakt. Dit middels een heldere en praktisch toepasbare waarderingmethodiek, opgesteld op basis van door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed opgestelde criteria (o.a. MSP-criteria), waarvan ook de archeologische criteria en de criteria uit het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid zijn afgeleid. Daarnaast zijn de criteria uit het vigerende gemeentelijk cultuurhistorisch beleid (bijvoorbeeld een erfgoedmeetlat, gemeentelijke wensen, ...) betrokken. Zie ook bijlage 6.1 en 6.2 voor uitleg over de waarderingcriteria van het MSP, de KNA en het eerder opgesteld cultuurhistorisch beleid.

Uitgangspunt bij de waardstelling, de selectie en bij een planologische bescherming is niet meer een objectmatige benadering, maar een ruimtelijke (lees integrale en geïntegreerde) benadering.

Alle akkers / akkercomplexen worden volgens de opgestelde waarderingmethodiek beoordeeld en ingedeeld in 2 categorieën: beschermingswaardig of niet beschermingswaardig¹⁰. Beschermingswaardig impliceert dan ook dat er maatregelen getroffen moeten worden ter behoud, versterking of verandering van de akkers / akkercomplexen. Zowel de inventarisatie als de gewaardeerde oude akkers worden gevisualiseerd op een oude akkerkaart. Nogmaals, beheer is niet alleen conservatief bedoeld, maar ook in termen van versterking en ontwikkeling op te vatten.

¹⁰ De indeling in beschermingswaardig of niet-beschermingswaardig heeft enkel betrekking op het aspect Oude Akker. Er kunnen immers andere redenen zijn waarom de betreffende akkers toch beschermd worden (bijv. door archeologische belangen of natuurkundige waarden of belangen anderszins)

3 Oude akkers, een inleiding (J. Timmers)

De eerste boeren in het landschap

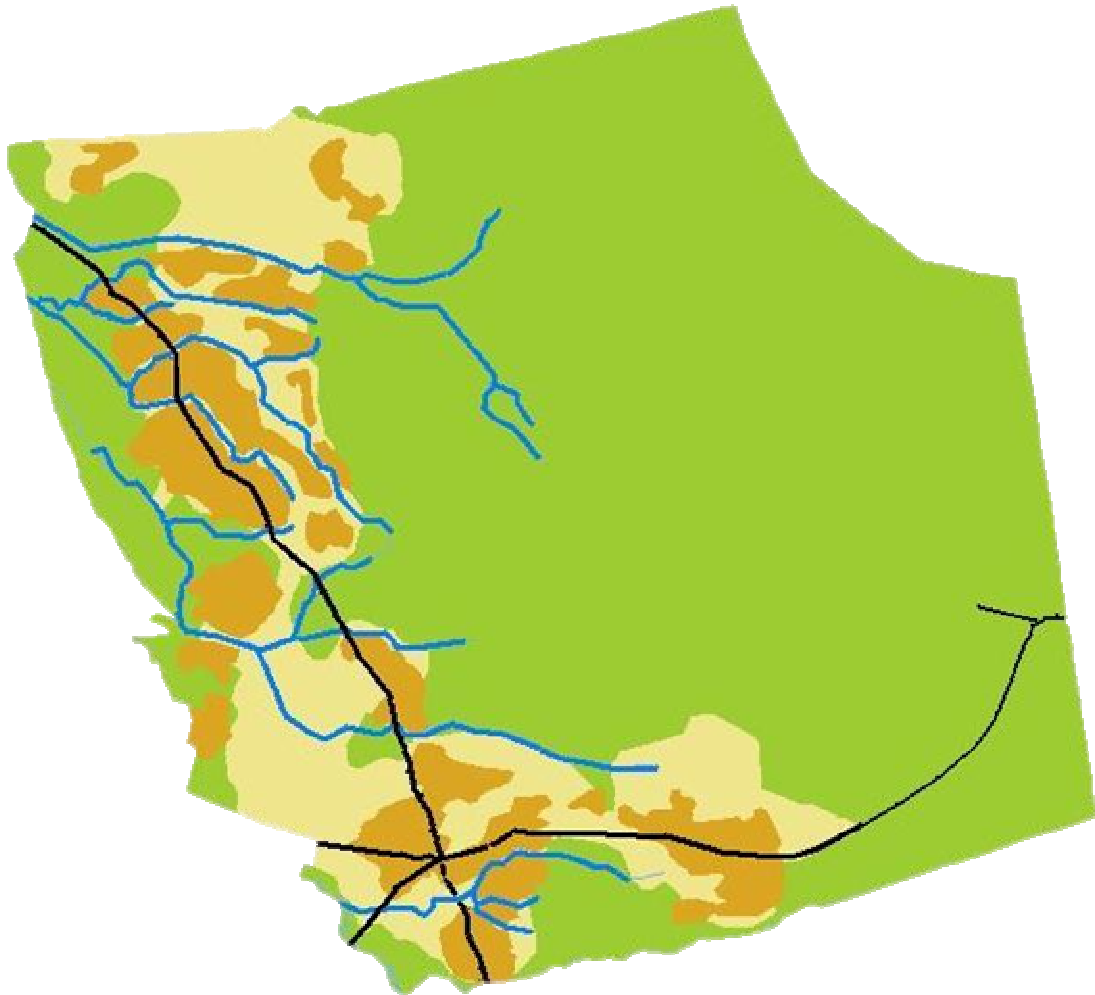
Duizenden jaren leefden mensen in de prehistorie van de jacht, de visvangst en het verzamelen van eetbare planten en vruchten. Zo'n 8000 jaar geleden werd in het Midden-Oosten de stap gezet naar de landbouw. Mensen waren toen voor hun voedselvoorziening niet langer alleen afhankelijk van wat de natuur te bieden had, maar namen het initiatief om varkens en runderen als huisdier te gaan houden en om voedzame gewassen te gaan telen. Het was een revolutionaire stap in de geschiedenis van de mensheid, die ook veel gevolgen had voor natuur en landschap. Mensen trokken niet meer als nomaden rond, maar hadden een vaste woonplaats: de boerderij. Dat gebouw bood onderdak aan de mens zelf, maar ook aan zijn huisdieren en aan de opslag van de voedselvoorraad voor de winter. Niet alleen de vaste woonplaats, maar ook de aanleg van akkertjes voor de verbouw van voedselgewassen voor mens en dier vereisten ingrepen in het landschap. De introductie van de landbouw was een langdurig proces dat zich in Noord-Brabant globaal afspeelde in de periode 4000 tot 3000 voor Christus. De eerste sporen van landbouwers treffen we aan in het noordoosten van Brabant in de omgeving van de Maas. Daarna zou de landbouw het overheersende middel van bestaan zijn in onze regio.

Het Brabants zandlandschap was zwak golvend en bestond aan de oppervlakte hoofdzakelijk uit dekzandruggen met lager gelegen delen daartussen. Er was alleen een natuurlijke afwatering in de vorm van een aantal beken, maar op de Peelhorst was de afwatering slecht. Vooral de algehele hoge grondwaterstand zorgde ervoor dat de hogere delen in het landschap gezien konden worden als droge eilanden in een natte omgeving. Alleen deze zandeilanden waren geschikt voor permanente bewoning en het aanleggen van akkers. Door hun relatieve droogte waren de zandeilanden geschikt voor loofbossen met beuken en eiken. In loofbossen ontstond na verloop van tijd humusvorming in de bodem, waardoor die gebieden een zekere natuurlijke vruchtbaarheid kregen. Een reden te meer voor vestiging van de eerste landbouwers. Er werd een stuk bos gekapt voor de akker. Het omringende bos werd bij het bedrijf betrokken door er o.a. de varkens in te laten 'eikelen'. Na enige tijd raakte de akker, die het moest hebben van de natuurlijke vruchtbaarheid, uitgeput en was het omliggende bos kaalgevreten. De boer schoof dan wat op naar een nieuwe akker en een nieuwe boerderij en een nieuw stuk bos. Vanaf de prehistorie tot in de middeleeuwen zien we dit verschijnsel van 'zwerfende erven' optreden op de grote zandeilanden van Brabant.

Langzaam maar zeker groeide de bevolking en ontwikkelde de landbouw zich met een dip direct na de Romeinse tijd. Toen leek Brabant slechts sporadisch bewoond. In de vroege Middeleeuwen kwam de bewoning weer op gang en kwam het patroon van zwerfende erven weer terug. Steeds meer greep de mens in het landschap in en zette het naar zijn hand. Er werden grote delen dienstbaar gemaakt aan de voedselproductie. Wildernis werd ontgonnen tot akkers en land werd in cultuur gebracht. Van natuurlijk landschap maakte de mens steeds meer cultuurlandschap. Aan het einde van de prehistorie was het oppervlak cultuurland nog relatief klein ten opzichte van het natuurlijk landschap, maar vanaf de middeleeuwen kwam daar verandering in.

Bijna alle grotere zandeilanden met enige natuurlijke vruchtbaarheid werden in de loop van de middeleeuwen voor de landbouw gebruikt en bewoond. De zwerfende erven werden

langzamerhand meer geconcentreerd tot grotere eenheden. De bewoners van een zandeiland of soms van meerdere zandeilanden bij elkaar gingen in de middeleeuwen een dorpsgemeenschap vormen onder het gezag van wereldlijke of geestelijke machthebbers. Na de kerstening werden er kerken gebouwd met daaromheen een kerkhof, waar de overledenen werden begraven. Kerk en kerkhof vormden het vaste punt in de dorpsgemeenschap.

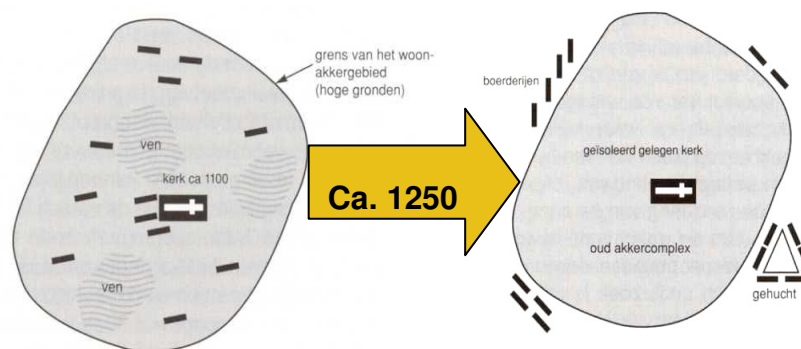
Figuur 1. Gemert-Bakel omstreeks het jaar 1000. Donkerbruin: de droogte-eilanden, geschikt voor permanente bewoning en akkerbouw. Groen: gebied te nat voor permanente bewoning. Beige: gebied waarvan onduidelijk is of het geschikt was voor bewoning. Blauw: de natuurlijke waterlopen. Zwart: oude wegen. Bron: IJzerman 2011.

De grote ontginning in de hoge middeleeuwen

In de loop van 13de eeuw traden er grote veranderingen op in de bewoningsstructuur, de agrarische bedrijfsvoering en de inrichting van het cultuurlandschap. De bossen op de zandeilanden waren opgebruikt. Boeren moesten omschakelen van bosboer naar heideboer, waarbij het houden van vee en schapen toenam. De gemiddelde grondwaterstand was gedaald, hetzij door een verbeterde waterafvoer, hetzij door klimatologische veranderingen. In ieder geval konden de omliggende, veelal lager gelegen delen van het landschap beter gebruikt worden. Hooilanden en weilanden kwamen binnen het bereik van de boeren. Samen met deze veranderingen in de bedrijfsvoering zien we andere vestigingsplaatsen voor de boer met zijn boerderij. De boeren verlieten het hoge zandeiland en bouwden nieuwe boerderijen aan de rand ervan. Veelal werd gekozen voor de overgang van het

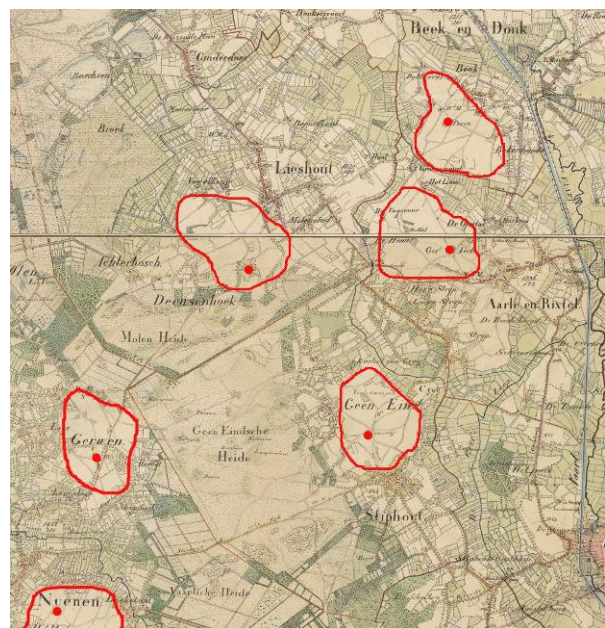
droge en het natte gebied, maar als die overgang te steil was koos men voor de heide-kant van de akker. Dat zien we bijvoorbeeld in Milheeze. Zij vormden het oude zandeiland om tot akkergebied. Vanuit de nieuwe vestigingsplaats waren zowel de droge akkers als de natte graslanden of heidevelden gemakkelijk toegankelijk en bereikbaar.

De nieuwe bedrijfsvoering en de verschuiving van de bewoning naar de randen van de zandeilanden zien we rond 1250 in Brabant duidelijk optreden. De structuur die toen in het landschap ontstond is de nu nog steeds aanwezige basis van ons cultuurlandschap. Op veel plaatsen in Brabant komt deze structuur van kransakkerdorp terug. Een grote, open akker op het oorspronkelijke zandeiland met aan de rand ervan groepen boerderijen, die uitgroeiden tot gehuchten en dorpen. En midden op het zandeiland bleef de oude kerk met het kerkhof, als onverzettelijk bak en als rustplaats van de voorouders, in alle eenzaamheid achter.

Figuur 2. De bewoningsverschuiving tijdens de grote ontginning, de vorming van een groot open akkercomplex en het ontstaan van een krans van dorpen en gehuchten er omheen. Bron: Jan Timmers naar een ontwerp van Har Kuijpers.

De verschuiving van de bewoning was het meest opvallende verschijnsel tijdens de grote ontginningsgolf die vanaf de 12de eeuw op gang kwam. Het voormalige droogte-eiland kwam daardoor volledig ter beschikking van de akkerbouw. De oude woongronden werden in gebruik genomen als akkergebied, zonder zichtbare perceelsgrenzen. Op deze manier ontstonden de grote open akkercomplexen, die aanvankelijk in zijn geheel waren omgeven door een omheining, meestal in de vorm van begroeide akkerwallen.

Figuur 3. Op een ondergrond van ca 1840 zijn rood omlijnd de voormalige droogte-eilanden van Beek (en Donk), Aarle, Lieshout, Stiphout, Gerwen en Nuenen aangegeven. De rode stip geeft de plaats van de middeleeuwse kerk aan, die bij de bewoningsverplaatsing op de oude plaats gehandhaafd bleef. De alleenstaande kerktorens van Beek en Stiphout zijn daarvan nog bestaande getuigenissen. Bron: J. Timmers.

*Figuur 4. Het uitgestrekte akkercomplex De Kranebraken. Hier gezien vanaf de Kromstraat met zicht op De Mortel.
Foto: J. Timmers*

Kamponggingningen en landgoederen

De grote ontginningsgolf uitte zich niet alleen in de verschuiving van de bewoning en de vorming van grote akkercomplexen. De groeiende bevolking maakte het noodzakelijk ook de kleinere dekzandgebieden in gebruik te nemen. Landsheren, lokale heren en geestelijke instellingen als kloosters en abdijen traden op als agrarische grootondernemers. Zij namen het initiatief tot de stichting van losstaande hoeven en het aanleggen van bijbehorende akkers op donken en andere kleinere, maar relatief droge gebiedjes. De hoeve met de akkers werd in zijn geheel omgeven door houtwallen om ze af te schermen van de gemeynt, waarop het vee vaak loslopend kon weiden. Een dergelijk omweld terrein wordt een kamp genoemd. Soms lagen de nieuwe kampen los in het landschap, soms ook vormden ze een aaneengesloten reeks of gebied van kamponggingningen. In de meeste gevallen werd de hoeve door de eigenaar-grootgrondbezitter verpacht. Voorbeelden van dergelijke zogenaamde Einzelhöfen zijn Esdonk, Handel, Tereiken, Grotel en Kaweide.

In een enkel geval ging de grootgrondbezitter het landgoed zelf exploiteren en bewonen. De hoeve, die tegelijkertijd als hoofdverblijf diende, werd dan extra opgetuigd met een gracht er omheen als statussymbool voor de bewoner en eigenaar. Dergelijke met grachten omgeven adellijke woningen worden aangeduid met de Engelse term moated site (omgracht bezit) en werden vooral in de 15de eeuw gesticht. In Gemert-Bakel kennen we een zevental van dergelijke omgrachte hoeven, elk met zijn eigen huisakker: Esp, Hogen Aarle, Hazeldonk, Beverdijk, Esdonk, Armenhoeve en het Slotje.

Begrippen en naamgeving

De bestudering van oude akkers richt zich in Nederland vooral op de provincie Drenthe. De vele publicaties hebben er toe geleid dat veel termen uit dat gebied in het Nederlandse taalgebruik ingeburgerd zijn. Zo worden in Drenthe de grote akkercomplexen rond dorpen aangeduid met de term 'es'. Dat begrip wordt inmiddels landelijk gebruikt. De benaming in midden- en oost-Nederland is doorgaans enk of eng. Ten zuiden van de Maas komt de term eng ook voor en in de rest van oostelijk Brabant komen veel veldnamen op akkers voor met het element ing. Die oude aanduiding is vervangen door de term 'akker' of de term 'veld'. In navolging van 'es' wordt de dikke zwarte bovenlaag op akkers aangeduid met het begrip esdek. Voor Brabant zou de term eerdlaag geschikter zijn.

Figuur 5. De omgrachte hoeve Esp in Bakel, gesticht in de 15de eeuw. Een gedeelte van de grachten werd recentelijk hersteld. Foto J. Timmers.

Pachtvereenkomsten in de 14de eeuw

Een paar voorbeelden van tijdelijke verpachting van een hoeve in de 14de eeuw door de Commanderij Gemert van de Duitse Orde. De Duitse Orde was een ridderorde, naast Johannieten en Tempeliers, met uitgestrekte bezittingen in het Duitse Rijk en de Nederlanden. Vanaf 1366 was de Duitse Orde heer van de heerlijkheid Gemert. Omdat de pacht in natura moest worden geleverd, gaven de contracten ook iets weer van de gewassen die in die tijd werden geteeld. Daarnaast zijn opvallende punten dat de beesten gedeeld eigendom waren (ieder de helft) en dat de pachter de gebouwen moest onderhouden en nieuwe bomen moest planten. Uiteraard was de hoeveelheid te leveren goederen afhankelijk van de omvang van de hoeve. De Kieboom had ongeveer tweemaal de omvang van het goed Ter Eycken. De tijdspacht van het goed Ter Eycken werd in 1391 verbroken. De hoeve werd toen in erfpacht gegeven. De door de pachter te leveren goederen bleven daarbij nagenoeg hetzelfde, maar de overige verplichtingen kwamen bij de erfpacht te vervallen.

Verpachting in 1386 van het goed Ter Eycken aan Ceel Alant Tymmermans voor:

“neghen jaer lanc en yghelec jaer om drie mudde rogghe vijf mud haveren ende twee vaet raepsaets.... Voert soe sal Cele vorszegd die tymeringhe van den goede houte in dake ende in weynden op sinen cost ende allen jaer twee daghe dach decken met nuwen dake.... ende die heren vorszegd sullen hem leveren yseren en hout als men enen laet sculdich is te leveren. Vort soe sal Cele vorszegd alle beesten te halven hauden ende vlutten en vueren alle vrachten diers die heren te doen hebben. Ende dees vorseyte Cele sal alle jaer poeten dertich wassende poet van welkerhunde hout dat hij wil opten selve goede. Oec soe sal Cele vorszegd betalen allen jaer den comenduer vorszegd twelf ellen goeds vlessens lakens en eyn zeynde nader ouder gewoent. En hy sal den comenduer hauden honde ende hoenre als hy des begheert.”

Verpachting in 1386 van het goed De Kieboom aan Bate Everets voor:

“neghen jaer lanc en yghelyc jaer om vi mudde rogghen iiiii mud ghersten ende om iiiii mudde haveren ende iiiii vaet raepsaets.... Voert sal Baete vorszegd die tymeringhe houden in daken ende in wenden op horen cost ende daer toe doen als een goet laet sculdich is te doen ende die heren vorszegd sullen hoer leveren yseren en hout als men enen laet sculdich is te leveren. Voert soe sal Baete vorszegd alle beesten te halfve houden vlutten ende vueren en alle vrachten doen die die heren te doen hebben. Ende Baten vorszegd sal poeten loeke winnen op dat vorszegde goet ende sy sael alle jaer poeten xxx wassender pote van welkende houten dat sy willen op ten vorszegde goede. Ooc so sal Bate vorszegd betaelen alle jaer den commenduer vorszegd twelf ellen goede vlessens lakens ende eyn zeinde nader auder ghewoenden. En sij sullen den commenduer houden enen hont ende hoenre als hij des begheert. Vort so sal Bate op den goede vorszegd twee daghe decken jaerlecs van nuwen stroe.”

Samengevat in hedendaags taalgebruik:

De pacht gold voor negen jaar. De pachtsom was in natura en bedroeg voor Ter Eycken: drie mud rogge, vijf mud haver, twee vat raapzaad. Voor de Kieboom was dat: zes mud rogge, vier mud gerst, vier mud haver, vier vat raapzaad.

Verdere pachtvoorwaarden: de pachter moest het (timmer)onderhoud van het huis uitvoeren met goed hout, zowel het dak als de wanden. De verpachter leverde het hout en het benodigde ijzer.

Alle beesten waren voor de helft van de pachter en voor de andere helft van de verpachter.

De pachter moest al het nodige transport uitvoeren.

De pachter moest jaarlijks struiken planten van de houtsoort die hij zelf wilde. Aantal op beide hoeven 30. De pachter is verder jaarlijks 12 el linnen laken verschuldigd en hij moet voor de verpachter een hond en kippen houden.

De ophoging van oude akkers

Oude akkers zijn percelen of groepen van percelen die vaak al vanaf de middeleeuwen in gebruik zijn als permanent bouwland. Er zijn grote akkercomplexen ontstaan op de voormalig bewoonde zandeilanden en er zijn ook kleinere akkers en akkergebiedjes behorend bij kampenontginningen. Om op de akkers permanent gewassen te kunnen telen was bemesting nodig. Daar werd dierlijke mest van het vee voor gebruikt, dat in de stal verzameld werd. Als strooisel werd vooral maaisel van de heide gebruikt, dat met de mest vermengd werd. Langzaam ontwikkelde zich een bemestingsstelsel, waarbij complete heideplaggen en graskluiten aan dit maaisel werden toegevoegd, samen met allerlei ander beschikbaar organisch materiaal. In de 17de en 18de eeuw werd ook zand toegevoegd, zodat ook de natte mest behouden bleef. Door dit bemestingsstelsel werden de akkers opgehoogd. In de loop van de tijd is de zwarte eerdlaag gegroeid tot een dikte die varieert van minimaal 60 cm tot meer dan 1 meter.

Uit archeologisch en historisch-geografisch onderzoek van de afgelopen jaren is gebleken dat de ophoging van oude akkers geen geleidelijk proces was. Alhoewel sommige gebieden pas in de 17de of 18de eeuw werden ontgonnen, blijken ze toch een eerdlaag van zo'n 70 à 80 cm te hebben. De conclusie die getrokken moet worden is dat het ophogen van de akker niet geleidelijk aan gebeurde maar soms sprongsgewijs en dat de grootste ophogingen plaatshadden in de 18de en 19de eeuw.

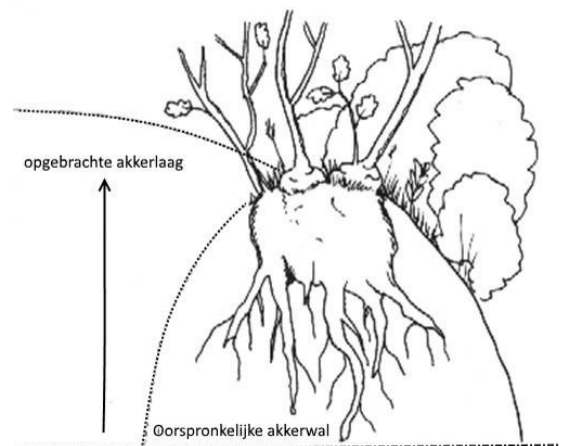
Een esdek op een akkercomplex blijkt ook niet overal even dik te zijn. Het oorspronkelijk oppervlak bezat veel meer reliëf dan nu zichtbaar is. De ophogingen van de akker hadden kennelijk ook als doel om voorkomende laagtes op te vullen en op die manier de akker als geheel te egaliseren.

Uiteindelijk komen we tot de conclusie dat het ontstaan van de akkers niet zo'n constant ontwikkelingsproces is geweest dan tot voor kort werd verondersteld. Het "groeien" van de akker is met horten en stoten tot stand gekomen. Net als bij zoveel andere historische ontwikkelingen is er sprake van een dynamisch proces dat door allerlei omstandigheden, afhankelijk van plaats en tijd, soms juist wel, anders juist niet werd gestimuleerd.

De vorm van oude akkers

De randen van oude akkercomplexen komen voor in verschillende vormen. De meest voorkomende vorm is dat de hoogte van de akker naar de rand toe langzaam minder wordt. Hierdoor ontstaat een bolle vorm. Dat is de reden dat oude akkers heel vaak bolle akkers worden genoemd. Op andere plaatsen bestaat de rand van de akker uit een zogenaamde steilrand. Een zichtbare terreintrede die in het ene geval slechts een hoogte van nog geen halve meter heeft, maar in andere gevallen meer dan 1 meter bedraagt. De akker is in de loop van de tijd verhoogd helemaal tot aan de rand toe, waar vaak een haag of akkerwal de akker begrensd. Door het verhogen van de akker tot aan de akkerwal ontstaat een steilrand. Tegelijkertijd werd vaak op het gebied dat juist aan de akker grensde jarenlang allerlei organisch materiaal verzameld voor de mestbereiding. Soms werd dat gebied zelfs afgeplagd. Daardoor is dat terrein steeds lager komen liggen. Door het verhogen van de akker en tegelijkertijd het verlagen van het aangrenzend gebied is de hoogte van de steilranden verder toegenomen.

*Figuur 6. Ontstaan van steilranden bij akkers.
Bron: IJzerman 2001.*

Bij sommige akkercomplexen zien we beide vormen tegelijkertijd optreden. De akkers hebben in zijn geheel een bolle vorm, terwijl de randen soms gedeeltelijk bestaan uit steilranden.

De hoge steilranden en de oude akkerwallen waren begroeid met hakhout. Hierdoor werd het zand en daarmee de steilrand zelf op zijn plaats gehouden. Door de aanplant van het hakhout trad geen of nauwelijks erosie op. Juist hierdoor kon de steilrand aanzienlijke hoogten bereiken. Het hakhout werd goed onderhouden. Ze werden niet alleen elke 6 à 7 jaren gekapt, maar er werd ook nieuw hakhout gepoot als er gaten in de begroeiing ontstonden. In de oude pachtcontracten bleek al dat het nieuw potten van hakhout een vaste verplichting van de pachter betrof.

Oude hakhoutranden zijn op diverse plaatsen in de gemeente Gemert-Bakel nog aanwezig. Het hakhout wordt niet meer onderhouden, dat wil zeggen, niet meer regelmatig gekapt, zodat de begroeiing nu is doorgroeid tot bomen. De nog aanwezige stobben verraden echter de oorspronkelijke hakhoutfunctie. Soms is de begroeiing van de steilrand verdwenen, waardoor de laatste decennia alsnog erosie en soms zelfs egalisatie is opgetreden.

Figuur 7. Een steilrand langs de Helmondsestraat in Bakel. De met eiken hakhout begroeide steilrand begrenste een oude akker, die nu met woningen bebouwd is. Foto: J. Timmers.

Holle wegen

Op sommige plaatsen, waar oude akkers in de directe nabijheid van elkaar liggen, resulteerde het bovenomschreven verschijnsel in het ontstaan van lager gelegen terreintjes en holle wegen tussen twee akkers. Bij een holle weg liggen aan weerszijden oude akkers, die langzaam hoger werden, terwijl de weg zelf door het afplaggen steeds lager kwam te liggen. Soms heeft alleen het beginstuk van een weg het karakter van een holle weg. De weg loopt dan langzaam omhoog tot op het akkerniveau en loopt dan verder over de akker door.

De Belgische historisch-geograaf Dussart deed vlak na de tweede wereldoorlog onderzoek in Bakel en Milheeze en beschreef het landschap dat hij zag nauwkeurig. Hij geeft een bijzonder fraaie omschrijving van steilranden en holle wegen, op basis van wat hij in 1947 zelf zag en hoorde van de bewoners van Bakel.

“De wegen die langs de velden lopen – en soms ook die er dwars doorheen gaan – (zoals de Akkerweg in het zuiden van Milheeze) – zijn diep uitgehold, soms 2 à 3 meter lager liggend. Elders scheidt een merkbare onderbreking in de lichte helling de “akker” van de weilanden, welke zich op een lager niveau uitstrekken (Benthem). ... Het hoog gelegen niveau van de akkers is het duidelijkst zichtbaar waar de bewoners de randen uitgegraven hebben en een verticale wand aanbrachten (bijv. op verschillende plaatsen in Milheeze). Daar hebben wij de buitengewone dikte van de grondlaag kunnen vaststellen: meer dan 60 cm en vaak nog dikker tot bijna 1 meter. De dikte van deze grondlaag heeft echter niets ongewoons. Men kent het oude systeem van bemesting dat in de zanderige gebieden van West-Europa in zwang was. Het strooisel in de stallen bestond hoofdzakelijk uit graskluiten uit de heide. Het doel hiervan was om zoveel mogelijk mest te verkrijgen, die zeer vruchtbaar was dankzij de plantaardige organische stoffen en de humus in de graskluiten.”

De steilranden ten zuiden van Milheeze en ook aan de zuidkant van Bakel zijn nagenoeg allemaal verdwenen. In Bakel kennen we nog steilranden op Geneineind, Nuyeneind en Benthem en langs de helmondsestraat. In Gemert zien we een dergelijke steilrand als begrenzing van de akker van de middeleeuwse hoeve Nieuwenhuizen op Milschot.

Sommige steilranden hebben een zodanige hoogte dat ze op topografische kaarten worden aangegeven. Voor de meeste geldt dat echter niet. Steilranden en holle wegen als begrenzing van oude akkers komen nauwelijks meer in Noord-Brabant voor. Ondanks het verdwijnen van steilranden en holle wegen, vormt Gemert, maar vooral Bakel een positieve uitzondering. Behoud en herstel van deze cultuurhistorisch zo waardevolle landschapselementen is gewenst.

Figuur 8. De nog bestaande holle weg in Bakel aan de zuidwestkant van Geneineind. Foto: J. Timmers

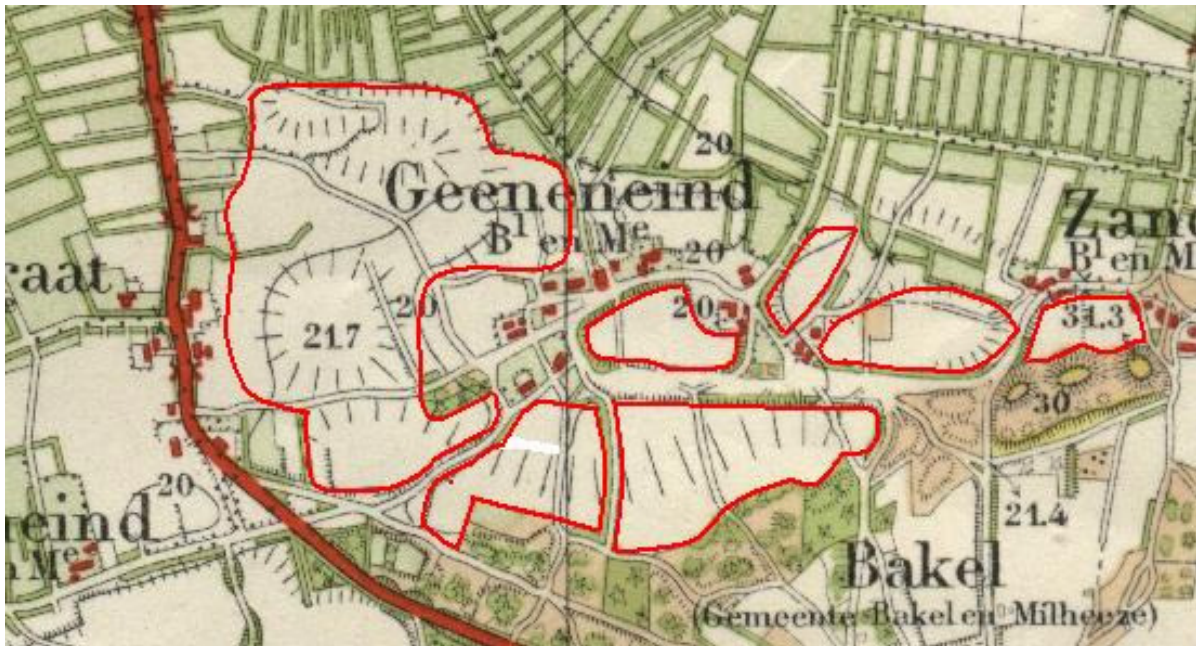
Grote en kleine akkers

Zowel grote als kleine akkers waren verdeeld in meerdere percelen, die vaak andere eigenaren hadden. De perceelsgrenzen waren niet zichtbaar in de vorm van greppels of begroeiing met struiken. De scheidingen werden aangebracht met behulp van scheistenen, die op de akkergrens werden ingegraven op een zodanige diepte dat er overheen geploegd kon worden. De percelen zelf waren dus niet omgeven met bomen of struiken, maar de akker als geheel wel, om te voorkomen dat loslopend vee en wild de oogst beschadigde. Zowel de grote als de kleine akkers werden omgeven door steilranden of akkerwallen, die aanvankelijk begroeid waren met ondoordringbare vlechthekken, die later vervangen werden door begroeiing in de vorm van eiken hakhout.

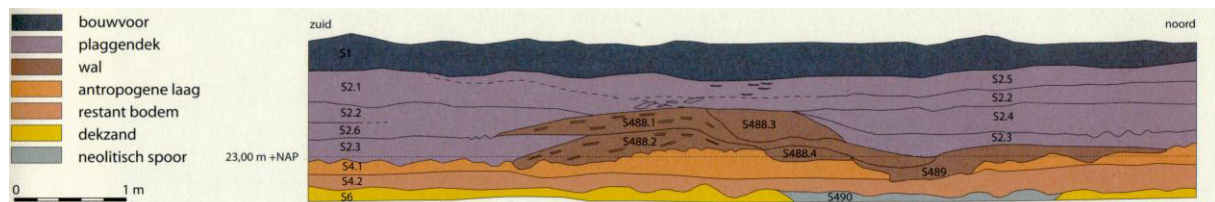
Figuur 9. Een voormalige akkerwal op de Pottingen in Milheeze. De akker die rechts van de wal lag is later met hakhout aangeplant en dus als akker verdwenen. Foto: J. Timmers.

De oude akkers, omgeven door steilranden of houtwallen, lagen soms dicht bij elkaar, slechts van elkaar gescheiden door een brede strook lager gelegen grond met vaak daarop een pad of weg. Aan de noordkant van Bakel op Geneineind treffen we nu nog een dergelijk patroon van relatief kleine akkers aan, elk afzonderlijk gekenmerkt door de bolle vorm of door een begrenzing in de vorm van begroeide steilranden.

Figuur 10. De kleine afzonderlijke akkergebieden op Geneneind circa 1900, waarvan een aantal begrensd door steilranden en gescheiden door holle wegen. De akkers zijn voor de duidelijkheid rood omlijnd. Bron: J. Timmers.

Op andere plaatsen werden in de loop van de tijd ook de lagere delen tussen de afzonderlijke akkers opgehoogd en opgevuld. De begroeiing verdween en meerdere kleine akkers groeiden aan elkaar tot één groot akkercomplex. Ook op het uiteindelijke akkercomplex waren geen zichtbare perceel scheidingen aanwezig in de vorm van sloten, heggen of houtwallen.

Figuur 11. Een voorbeeld uit Oerle, waar in het profiel van de (opgehoogde) akkerlaag het restant van oude akkerwallen voorkomt. De akkers links en rechts ervan groeiden aaneen en de akkerwal is als het ware "verdrongen" in de latere ophoging. Bron: Verspay 2011.

Het ontstaan van de akkers is geen constant en uniform ontwikkelingsproces geweest. Het "groeien" van de akker, zowel in hoogte als in omvang, is met horten en stoten tot stand gekomen. Net als bij zoveel andere historische ontwikkelingen is er sprake van een dynamisch proces dat door allerlei omstandigheden, afhankelijk van plaats en tijd, soms juist wel, anders juist niet werd gestimuleerd. Een andere conclusie is dat oude akkers geen uniform uiterlijk hebben. Ze dragen de kenmerken van hun eigen ontstaansgeschiedenis met zich mee. Sommige akkers zijn bol, andere minder, sommige akkers zijn groot andere veel kleiner. Vaak worden juist de grote akkercomplexen gezien als het meest waardevol in cultuurhistorische zin. De kleinere akkers daarentegen, zeker als ze in elkaars nabijheid liggen, vertellen vaak meer over hun ontstaan en roepen samen met de grote akkercomplexen het beeld op van het laat Middeleeuwse landschap.

Wegen en akkers

De meeste akkers zijn in de loop der eeuwen steeds meer verdeeld in kleine percelen. Om al die percelen te kunnen bereiken is een fijnmazig patroon van wegen en paden over de akker ontstaan. Een groot deel van die wegen werd overbodig na de uitvoering van de ruilverkaveling en is om die reden verdwenen. Dat geldt voor zowel de holle wegen als de wegen die over de akker liepen. Beide zijn in het algemeen van hoge ouderdom. Holle wegen moeten al aanwezig geweest zijn op het moment dat de ophoging van de akkers een aanvang nam. Grootschalig archeologisch onderzoek, onder meer in Someren, heeft aangetoond dat ook de zandwegen die over de akker heen lopen en als het ware tegelijk met de akker omhoog gegroeid zijn, grotendeels al aanwezig waren vóór de vorming van de dikke eerdlaag. De nu nog bestaande wegen hebben een hoge ouderdom en zeker als het nog zandwegen zijn, zijn het nagenoeg unieke relictten van het middeleeuws landschap. Op alle grote akkercomplexen van Gemert-Bakel zijn nog zandwegen aanwezig.

Figuur 12. Het fijnmazige patroon van historische wegen en paden (rood gekleurd) op en in de omgeving van het akkercomplex Kranebraken ten noordwesten van De Mortel. Rood gestippeld de oude Mortelse kerkpad dwars over de akker. Bron: J. Timmers.

Volksgeloof op akkers

De opbrengst van de akkers was voor de boeren van wezenlijk belang. Behalve een tijdrovend bemestingssysteem zien we dan ook aandacht voor de akkers en de gewassen binnen het religieuze leven, vermengd met aspecten van volksgeloof.

Een mislukte of juist een rijke oogst heeft grote gevolgen voor de gebruiker van de akker. Door de eeuwen heen hebben boeren dingen gedaan om gods hulp af te smeken voor een goede oogst. Zo kende bijna elk dorp vanaf de middeleeuwen wel ergens op de dorpsakker een hagelkruis. Een religieus symbool dat de gewassen op de akker moest beschermen, vooral tegen hagelschade. Zowel in Gemert als in Bakel stond een hagelkruis te midden van de akker. Tijdens de kruisdagen (de drie dagen voor Hemelvaart) werden processies door de velden gehouden van de kerk naar het hagelkruis en terug. En nog niet eens zo veel jaren geleden ging elke boer op palmzondag de rogge in het veld palmen. Daarbij werden in wijwater gedoopte palmtakjes (feitelijk waren het buxus takjes) in een hoek van de akker in de grond gezet. De akker werd daarmee gewijde grond en de oogst zou daardoor beschermd worden. In voorgaande eeuwen hebben boeren hun akkers "gewijd" door middel van rituele handelingen, waarbij kostbare voorwerpen zoals munten of religieuze voorwerpen, zoals medailles en kruisbeeldjes van de rozenkrans steeds op dezelfde plaatsen op hun akkers werden ingegraven. Met een metaaldetector worden dergelijke voorwerpen veelvuldig teruggevonden. Vaak dicht bij elkaar, omdat de boer steeds in dezelfde hoek van de akker zijn wijoffer of oogstdankgave begroef. Soms zitten de munten nog aan elkaar "geplakt", soms zijn zelfs textieldeeltjes aanwezig van het zakje waarin het offer gebracht werd. Het aantal gevonden waardevolle of religieuze voorwerpen dat op akkers is aangetroffen is ontelbaar.

Figuur 13. Een voorbeeld van een religieus 'offer': een bronzen reliekhouders. Links de afbeelding van een bisschop op het dekseltje, rechts de inhoud van de reliekhouders. Aangetroffen op een akker op Esdonk. Foto: J. Timmers.

Figuur 14. Een ander voorbeeld van een religieus 'offer': een loden zegel van een oorkonde van paus Johannes XXII uit 1316-1334, aangetroffen op de Boerse Strepen in de Kromstraat. Foto: R. de Haas.

Figuur 15. Munten op velden en akkers worden niet gevonden op de manier zoals afgebeeld op deze foto. Maar om een indruk te geven om welke aantallen munten het gaat, geeft dit wel een aardig beeld. Allemaal gevonden in Gemert door één persoon met een metaaldetector. Foto: J. Timmers.

Cultuurhistorische waarde van oude akkers

Uit de beschrijving van de voorgeschiedenis van de grote oude akkercomplexen is duidelijk geworden dat in de middeleeuwen en ook daarvoor, de akkers juist de plaatsen waren, die zich leenden voor permanente bewoning. Al vanaf de introductie van de landbouw waren juist deze plaatsen zeer gewild voor vestiging. Onder het esdek worden vaak, behalve sporen van Middeleeuwse bewoning, ook sporen uit perioden daarvoor aangetroffen. Met name in de IJzertijd waren de dekzandruggen goed bevolkt, maar ook sporen uit Bronstijd en Romeinse tijd komen bij opgravingen regelmatig voor. Die voormalige bewoning heeft veel sporen achtergelaten in de bodem met als gevolg dat nagenoeg alle akkers een hoge archeologische verwachting hebben. De dikke eerdlaag of akkerlaag heeft die sporen bovendien eeuwenlang beschermd.

Op de Hoge Cranebraken werd een urn uit de IJzertijd aangetroffen, terwijl daarna op dezelfde plek nog diverse IJzertijdscherven werden gevonden. Dit wijst duidelijk op een urnenveld ter plaatse. De vondsten uit de Midden Steentijd van dezelfde vindplaats geven aan dat de plaats zeer lang bewoond is geweest. Opgravingen in Bakel en Milheeze hebben aangetoond dat de hoge verwachtingswaarde reëel is.

Daarnaast blijkt de zwarte eerdlaag van akkers nog veel objecten te bevatten, die getuigen van de grote religiositeit van de Brabantse boeren en de daarmee samenhangende intense zorg om misoogsten door onvoorspelbaar noodweer.

Uit onderzoek te Oerle is gebleken dat uit de opbouw van het akkerdek veel afgeleid kan worden over veranderingen in de bewerking van de akker, waaronder de bemestingsmethoden. Elders zijn ook sporen aangetroffen van 'beddenbouw', een werkwijze waarin de oppervlakte in smalle ruggen gelegd werd die eerder droog waren en makkelijker gewied konden worden. Kortom: het akkerdek is ook een kennisbron voor de landbouwgeschiedenis.

Naast archeologische waarde vanwege sporen onder en in de akker hebben oude akkers ook een cultuurhistorische waarde als landschappelijk element. Het zijn oude ontginningsvormen met typische kenmerken en onderdelen, die gezamenlijk een belangrijk cultuurhistorisch ensemble vormen: de dikke eerdlaag, het bolle oppervlak, de niet zichtbare percelering, de begroeide steilrand of de begroeide hakhoutwal aan de rand, het wegenpatroon over en om de akker. Elk onderdeel heeft zijn eigen cultuurhistorische waarde, maar het geheel als ensemble is meer dan de som der delen.

4 Selectie en waardering

Inleiding

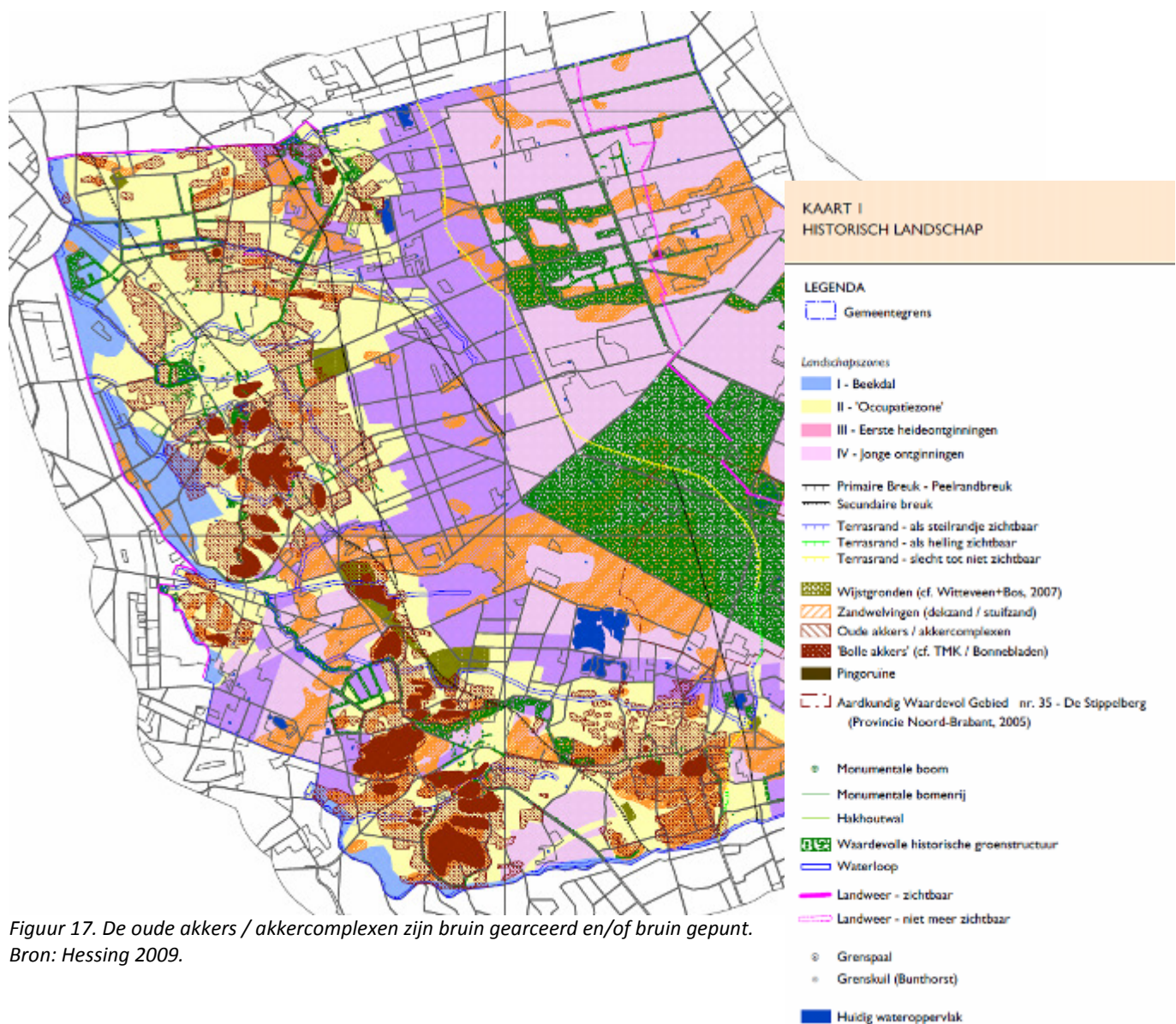
De gemeente Gemert-Bakel heeft in 2009 als één van de eerste gemeenten in Noord-Brabant een cultuurhistorische erfgoedkaart laten opstellen. Deze kaart bestaat uit drie kaartlagen: de historische landschappen, de historische bebouwing en de archeologische waarden en verwachtingen. De oude akkers vormen een onderdeel van de kaartlaag historische landschappen en zijn als zodanig opgenomen op de erfgoedkaart die voor de gemeente Gemert-Bakel zijn opgesteld (figuur 17). De opgenomen akkers zijn gebaseerd op verschillende inventarisaties uit 2006, waaronder het bestemmingsplan Buitengebied gemeente Gemert-Bakel 2006.

Figuur 16. Zicht op het akkercomplex van Kranebraken (foto: J. Timmers).

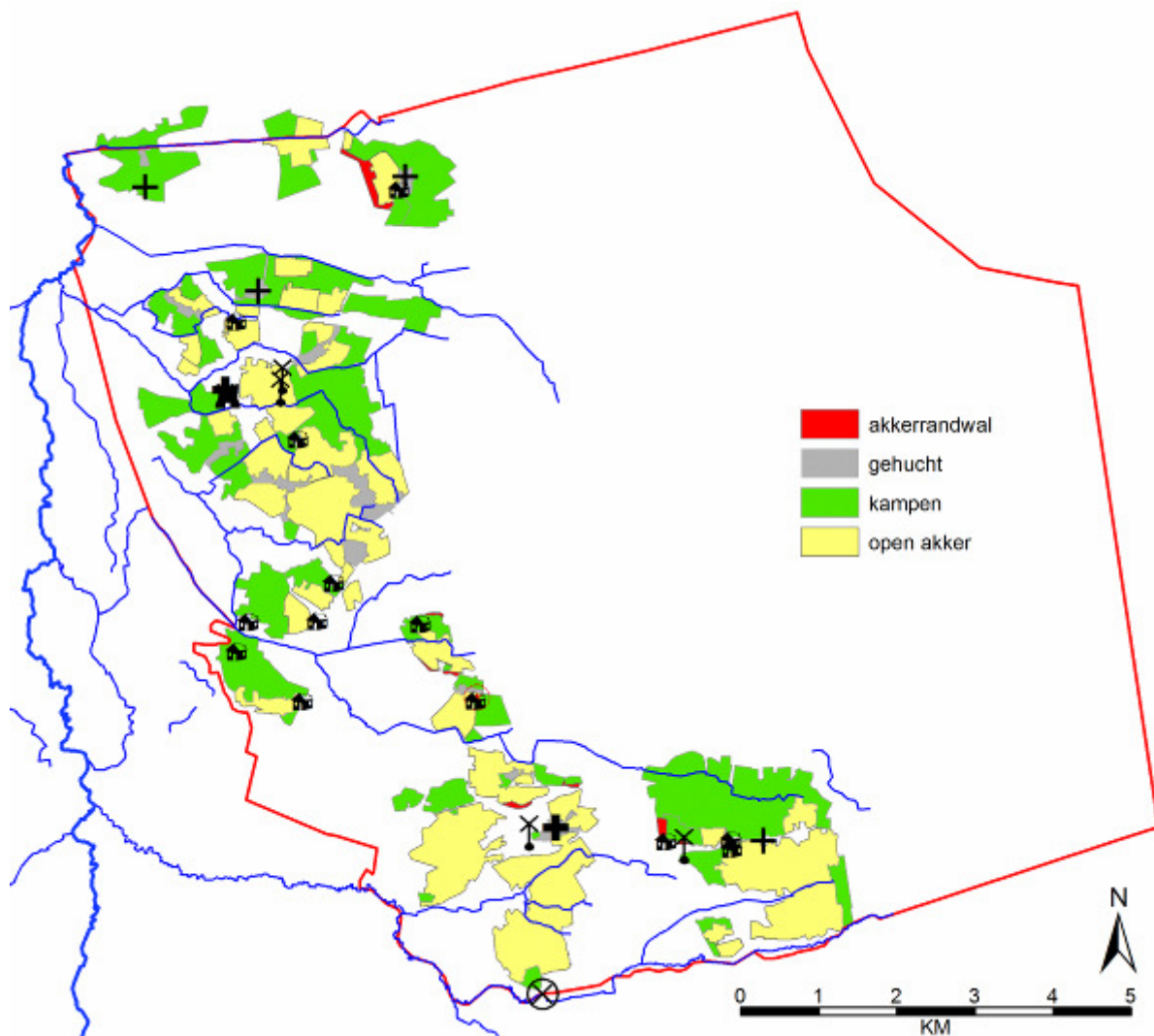
Selectie van de akkergebieden

In 2006 zijn 17 akkergebieden gedefinieerd. Deze zijn op de historische landschapskaart aangeduid die een onderdeel vormt van de Erfgoedkaarten die voor de gemeente Gemert-Bakel zijn opgesteld (figuur 14). De ingebruikname van het landschap door de mens uit zich, met betrekking tot de bodem, het best in het westelijke deel van de gemeente, waar de zone met een wat dikker dekzandpakket al lange tijd als akkerland in gebruik is. In het landschap is dit voor een groot deel ook waarneembaar in het voorkomen van akkergebieden in dit gebied. Op de kaart (figuur 14) geeft de eenheid 'oud akkerland' het totaal aan bodems weer waar over langere tijd een dik cultuurdek is gevormd. In de laag 'bolle akkers' zijn die locaties weergegeven waar de ophoging heeft geleid tot een (voorheen) goed waarneembare verhoging in het landschap. Zowel als typering voor het landschap vanaf de middeleeuwen, als voor hun conserverende eigenschappen ten aanzien van sporen van vroegere menselijke aanwezigheid zijn zij van belang voor het gebied.

Figuur 17. De oude akkers / akkercomplexen zijn bruin gearceerd en/of bruin gepunt.
Bron: Hessing 2009.

Deze 17 oude akkergebieden zijn opnieuw bestudeerd en nader omschreven en gedefinieerd conform de eerder opgenomen werkwijze. Ieder akkergebied is voorzien van een karakteriserende beschrijving (zie bijlage 6.3). De akkergebieden omvatten samen 103 deelgebiedjes. Figuur 18. Daarvan liggen er 3 in de gemeente Boekel. Ook al maken ze landschappelijk deel uit van akkergebieden die grotendeels binnen de gemeente Gemert-Bakel liggen, in het kader van deze actualisatie worden deze drie deelgebieden buiten beschouwing gelaten. In totaal beslaan de 17 akkergebieden bijna 2000 ha van het gemeentelijk grondgebied. Tabel 1. Hiervan is bijna 17 ha akkerrandwal, 84 ha gehucht, ruim 900 ha kamponginning en bijna 950 ha onderdeel van een open akker.

Figuur 18. Weergave van alle 17 akkergebieden, onderverdeeld naar type deelgebied. Ter oriëntatie zijn op de kaart tevens opgenomen: de huidige gemeentegrens in rood en een selectie van de oude beeklopen in blauw, de kerken, kapellen, kastelen en molens en een zwerm "huisjes": dat zijn domeinhoeven van de Commanderie, klooster Bindereen of anderen. Hierbij zijn enkel die objecten op de kaart opgenomen die voor de aangewezen akkers relevant zijn waarbij uitgegaan is van de situatie van 1837/38.

Bron: K. Leenders.

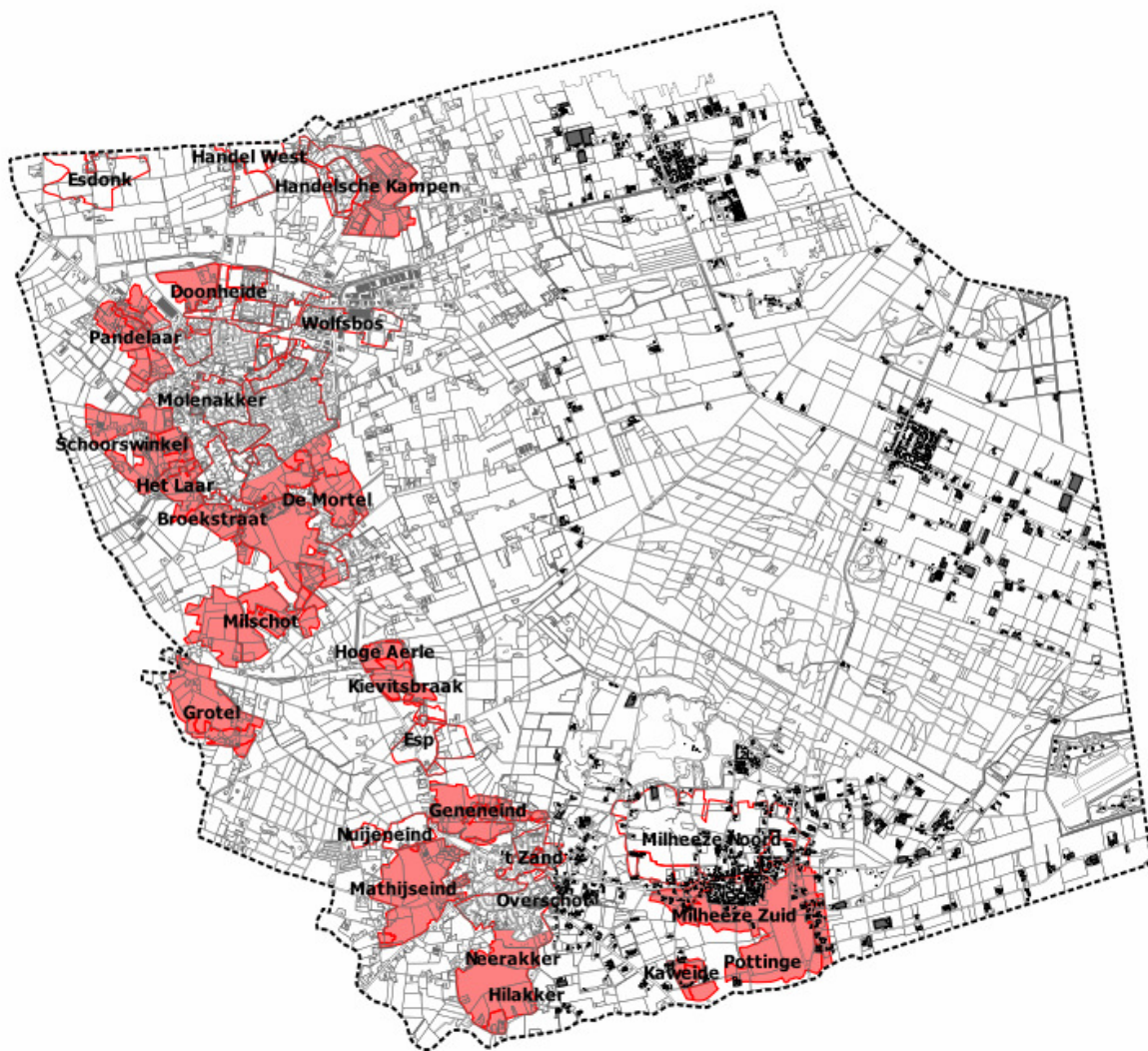
Nr.	Naam	Oppervlakte (Ha)	planologische bescherming	Oppervlakte beschermd (Ha)
1	Handelse Kampen	111,4	ja	60,2
2	Handel-west	56,5	neen	0
3	Esdonk	79,9	neen	0
4	Doonheide	142,0	deels	24,3
5	Pandelaar	59,0	ja	56,9
6	Berglaren - Kruseind	545,0	deels	281,5
7	Perakker	12,5	ja	12,5
8	Milshot - Tereyken	79,8	ja	79,8
9	Grotel	70,7	ja	70,7
10	Hoge Aerle	40,0	ja	40,0
11	Esp	47,1	neen	0
12	Geneineind	56,3	ja	56,3
13	Mathijseind	116,7	deels	91,1
14	Neerakker	175,1	deels	88,9
15	Milheeze Noord	201,6	neen	0
16	Milheeze Zuid	178,1	ja	158,6
17	Kaweide	17,9	ja	17,9
Totaal		1.989,7		1.038,7

Tabel 1. Opsomming van de akkergebieden met omvangbepaling.

Waardering van de akkergebieden

De 17 akkergebieden zijn naar waarde beoordeeld. Die beoordeling is weergegeven in bijlage 6.4 die voor ieder akkergebied uit drie onderdelen bestaat: kaartje, een blokje met de waarderingsconclusie en planologische consequenties, en een blok met de gedetailleerde waardering. Het waarderingskader wordt in bijlagen 6.1 en 6.2 in detail beschreven. Bij de waardering is gekeken naar de inhoudelijke kwaliteit, de belevingswaarde en de representativiteit. Bij de inhoudelijke kwaliteit gaat het niet alleen om de gaafheid, maar ook over de mate waarin die akker nog (pre-) historische informatiewaarde heeft en samen met andere landschapselementen een samenhangend geheel (ensemble) vormt. Bij belevingswaarde gaat het om subjectieve zaken als de mate waarin het een mooi gebied is en of er specifieke herinneringswaarde voor de plaatselijke geschiedenis aan verbonden zijn.

Voor al die aspecten wordt een waardering hoog, gemiddeld of laag ingevuld waarna een puntentelling tot een totaalscore leidt. Bij de planologische consequenties wordt aangegeven of het gebied (of een deel ervan) gezien de nieuwe waardering een planologische bescherming vraagt. Tevens wordt de grens van het te beschermen gebied aangegeven.

figuur 18. Weergave van de gemeentelijke akkergebieden. De gekleurde gebieden worden hoog gewaardeerd en worden planologisch beschermd door de planologische dubbelbestemming Waarde- oude akker. De omliggende en niet-ingekeurde gebieden zijn om diverse redenen iets minder waardevol (of in hun waarde op 1 of meerdere criteria aangetast) waardoor deze geen planologische bescherming krijgen.

Omgang met de positief gewaarde akkergebieden

Ter bescherming van de cultuurhistorische akkerwaarden middels het bestemmingsplan zal in vrijwel alle gevallen aan de betreffende gebieden een dubbelbestemming worden toegekend. In de nieuwe Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen (SVBP2008) wordt in dit kader gesproken van een dubbelbestemming Waarde - Oude Akker op de verbeelding. Het doel van de toegekende dubbelbestemming is in de regel niet het onmogelijk maken van ontwikkelingen in een gebied, maar het zoveel als mogelijk voorkomen van activiteiten die een schadelijke invloed hebben op (mogelijk) aanwezige waarden. Bij het verlenen van een aan de bestemming verbonden omgevingsvergunning voor bouw-, sloop- en/of aanlegactiviteiten, kunnen vervolgens beperkingen worden opgelegd aan het gebruik van het gebied. Hiervan kan een ontheffing worden verleend indien de activiteiten waarvoor ontheffing wordt aangevraagd, geen onevenredig versturende consequenties opleveren ten aanzien van het belang van de oude akker.

Ten aanzien van de planologische bescherming van waarden kunnen de volgende uitgangspunten worden gehanteerd:

- de gemeente houdt bij de vaststelling van bestemmingsplannen rekening met de aanwezigheid van cultuurhistorische akkerwaarden;
- de op de verbeelding opgenomen akkergebieden worden gekoppeld aan bouwregels en een aanlegvergunning (zie bijlage 6.5 als voorbeeld);
- in de toelichting op de bestemmingsplanregels wordt aangegeven waarom de aangewezen terreinen bescherming verdienen. Hier ligt een belangrijke relatie met de opgestelde karakteristiek en waardering (met matrix);
- De gemeente zal bevorderen dat in de eigen planvorming of die van derden de vastgestelde waarden op een waardeverhogende wijze benut zullen worden;
- in de bestemmingsomschrijving en planregels wordt vastgelegd welke gevolgen de gemeente verbindt aan de aanwezigheid van akkerwaarden bij geplande bouwactiviteiten of andere bodem-/landschapsversturende activiteiten. Die gevolgen kunnen zeer uiteenlopend zijn, variërend van “geen gevolgen voor de voorgenomen activiteit” via “eerst onderzoeken conform de gemeentelijke onderzoeksrichtlijn (bijlage 6.7), dan uitvoering van de voorgenomen activiteit” tot en met “voorgenomen activiteit niet mogelijk”.
- de voorwaarden voor het verlenen van bouw-, sloop- en aanlegvergunningen worden hierop aangepast;
- indien de gemeente bij de voorbereiding van een bestemmingsplan kosten moet maken ten behoeve van cultuurhistorisch (voor)onderzoek, kan zij die kosten onder bepaalde condities verhalen in het kader van de grondexploitatie.

Onderdeel van de planologische bescherming zijn de volgende elementen:

- een onderzoeksplicht naar de cultuurhistorische waarden;
- een analyse van de gevolgen van het voorgenomen planvoornemen voor de aanwezige cultuurhistorische waarden;
- een onderzoek naar de mogelijkheden in het plan de gesignaleerde waarden te behouden, te benutten of te versterken.

5 Literatuur

- Bade T. & G. Smid, s.d.**, *Eigen haard is goud waard. Over de economische baten van cultuurhistorisch erfgoed.*
- Bleumink H. (red.), 2014**, Eenheid en verscheidenheid. Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed.
- Caspers T. & H. Stam (ed), 2008**, *Historische topografische atlas Noord-Brabant schaal 1: 25.000 (1836 - 1843).*
- de Bont Chr., 1993**, ‘...al het merkwaardige in bonte afwisseling...’, *Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*, = Bijdragen tot de geschiedenis van het Brabants Heem deel 36.
- Drechsler B., 2009**, *De Techniek van het Waarderen. Werkconferentie 18-11-2009.*
- Dussart F., 1947**, *Structure agraire et paysages ruraux dans la commune de Bakel (Brabant Septentrional)*. Speciaal voor burgemeester en wethouders van de gemeente Bakel en Milheeze liet Dussart een vertaling uittypen, “met oprechte dank voor de verleende hulp”. Uit deze vertaling is geciteerd.
- Gemeente Gemert-Bakel, 2006**, *Bestemmingsplan Gemert-Bakel Buitengebied 2006, vastgesteld door de gemeenteraad d.d. 20 december 2006.*
- Gemeente Gemert-Bakel, 2010**, *Bestemmingsplan Gemert-Bakel Buitengebied 2010, vastgesteld door de gemeenteraad d.d. 27 mei 2010.*
- Gemeente Gemert-Bakel, 2010**, *Cultuurhistorisch beleid en beleidskaart van de gemeente Gemert-Bakel, vastgesteld door de gemeenteraad d.d. 28 januari 2010.*
- Hendriks L. & J. van der Hoeve, 2009**, *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek. Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed.*
- Hessing W.A.M., 2009**, *Toelichting op de Gemeentelijke Erfgoedkaart voor het grondgebied van de gemeente Gemert-Bakel. Vestigia-rapport 675.*
- IJzerman S.J., 2001**, *Inventarisatie hakhoutwallen gemeente Gemert-Bakel, Bilan rapport 7.*
- IJzerman S.J., 2002**, *Algemeen historisch-geografisch landschapsonderzoek gemeente Gemert-Bakel, Bilan rapport 11.*
- Kortlang F.P & K.A.H.W. Leenders, 2006**, *Gemeente Boxtel, een cultuurhistorische en archeologische waardestelling van Bolle Akkers en Open Akkers in het buitengebied van Boxtel en Liempde. ArchAeO-Rapport 0607.*
- Provincie Noord-Brabant, 2014**, *Structuurvisie Ruimtelijke Ordening, Provincie Noord-Brabant 2014.*
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2014**, *Eenheid en verscheidenheid. Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed.*
- Theeuws F. e.a., 2011**, *De archeologie van de Brabantse akkers.*
- Theuws, F. & M. van der Heiden (red.), 2011**, *De archeologie van de Brabantse akkers. Toegelicht aan de hand van het onderzoek van de Universiteit van Amsterdam in Veldhoven.*
- Timmers J. & A. Otten, 2011**, *Middeleeuwse Pauselijke Bulla in de Kromstraat, Gemerts Heem, 2011 nr 2.*
- Timmers J. e.a., 2012**, *Historische boerderijen van Peelland tot het land van Cuijk, Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed.*
- Timmers J., 1994**, *Cultuurhistorische en archeologische waarden van oude akkers, Gemerts Heem 1994, nr 3.*
- Timmers J., 1999**, *Wegen en paden tussen Boekent, Milschot en Tereijken, Gemerts Heem 1999, nr 4.*
- Timmers J., 2004**, *Holle wegen en de vorm van oude akkers, Gemerts Heem, 2004, nr 3.*

- Timmers J., 2011**, *Oogst van gewijde grond, Muntvondsten van Gemertse akkers*, Gemerts Heem, 2011 nr 4.
- Timmers J., 2014**, *Verdwenen akkers en wallen op Milschot*, Gemerts Heem 2014 nr 3.
- van der Voordt - Pieck L. & M. Kuijl, 1845**, *Statistiek der provincie Noord-Brabant volgens de uitkomsten van het kadaster bij deszelfs invoering. (Geographisch Etablissement F. Desterbecq). Met Kaart der provincie Noord Brabant, bestaande uit 12 bladen met verzamelingskaart, volgens de opmetingen van het kadaster.*
- van Doesburg J. e.a., 2007**, *Essen in zicht.*
- Van Dommelen S & S.J. Pen (red.), s.d.**, *Cultureel erfgoed op waarde geschat. Economische waardering, verevening en erfgoedbeleid.*
- Van Immerseel R. & L. Hendriks, 2010**, *Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek. Voor waardestellingen van groen erfgoed.*
- Vera H., 2014**, *Dat men het goed van den ongeboorenen niet mag verkoopen.*
- Verspay J., s.a.**, *Brabantse akkers, gezegende grond.*
- Verspay J., 2011**, *Akkerdekonderzoek in de praktijk.* IN: Theuws, F. & M. van der Heiden 2011, pp. 180 - 208.
- Wieberdink G.L. (ed), 1989**, *Historische Atlas van Noord-Brabant. Chromo-topografische Kaart des Rijks 1:25.000. Blad 630: 1897; Blad 631: 1918; Blad 650: 1897; Blad 651: 1913; Blad 671: 1906; Blad 672: 1892.*

6 Bijlagen

- Bijlage 6.1 MSP waarderingskader
- Bijlage 6.2 Gemeentelijk waarderingskader 'Oude Akkers'
- Bijlage 6.3 Karakteristiek van de akkergebieden
- Bijlage 6.4 Waarderingsmatrix en contouren van de akkergebieden
- Bijlage 6.5 Cartografische weergave van de oude akkers
- Bijlage 6.6 Concept-planregels betreffende Waarde - Oude akker
- Bijlage 6.7 Richtlijnen cultuurhistorisch onderzoek

Bijlage 6.1 MSP waarderingskader¹

¹ Het waarderingskader is o.a. verwoord in Bleumink 2014.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een standaard ontwikkeld voor het waarderen van bouwkunst. Daarmee kunnen de monumentale waarden van een gebouw helder en eenduidig vastgesteld worden. De waardering speelt een leidende rol bij het aanwijzen van een gebouw als monument én bij het wijzigen van het beschermde gebouw.

De waardering is gebaseerd op vijf hoofdcriteria die zijn onderverdeeld in subcriteria. De vakgebieden kunst en geschiedenis vormen de basis van de waardering van het gebouwde erfgoed. Maar daarnaast spelen ook geestelijke, geografische, sociaal-economische, bestuurlijke en technische ontwikkelingen een rol in de waardering, naast gaafheid en zeldzaamheid. Ieder monument heeft een eigen palet van waarden.

I. Cultuurhistorische waarden

1. belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaaleconomische en/of bestuurlijke/beleidsmatige en/of geestelijke ontwikkeling(en);
2. belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke en/of historisch-ruimtelijke ontwikkeling;
3. belang van het object/complex als bijzondere uitdrukking van (een) technische en/of typologische ontwikkeling(en);
4. belang van het object/complex wegens innovatieve waarde of pionierskarakter;
5. belang van het object/complex wegens bijzondere herinneringswaarde.

II. Architectuur- en kunsthistorische waarden

1. bijzonder belang van het object/complex voor de geschiedenis van de architectuur en/of bouwtechniek;
2. bijzonder belang van het object/complex voor het oeuvre van een bouwmeester, architect ingenieur of kunstenaar;
3. belang van het object/complex wegens de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp;
4. belang van het object/complex wegens het bijzondere materiaalgebruik, de ornamentiek en/of monumentale kunst;
5. belang van het object/complex wegens de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur(onderdelen).

III. Situationele en ensemblewaarden

1. betekenis van het object als essentieel (cultuurhistorisch, functioneel en/of architectuurhistorisch en visueel) onderdeel van een complex;
2. a. bijzondere, beeldbepalende betekenis van het object voor het aanzien van zijn omgeving;
b. bijzondere betekenis van het complex voor het aanzien van zijn omgeving, wijk, stad of streek;
3. a. bijzondere betekenis van het complex wegens de hoogwaardige kwaliteit van de bebouwing in relatie tot de onderlinge historisch-ruimtelijke context en in relatie tot de daarbij behorende groenvoorzieningen, wegen, wateren, bodemgesteldheid en/of archeologie;
b. bijzondere betekenis van het object wegens de wijze van verkaveling/inrichting/voorzieningen.

IV. Gaafheid en herkenbaarheid

1. belang van het object/complex wegens de architectonische gaafheid en/of herkenbaarheid van ex- en/of interieur;
2. belang van het object/complex wegens de materiële, technische en/of constructieve gaafheid;
3. belang van het object/complex als nog goed herkenbare uitdrukking van de oorspronkelijke of een belangrijke historische functie;
4. belang van het complex wegens de waardevolle accumulatie van belangwekkende historische bouw- en/of gebruiksfasen;
5. belang van het complex wegens de gaafheid en herkenbaarheid van het gehele ensemble van de samenstellende onderdelen (hoofd- en bijgebouwen, hekwerken, tuinaanleg e.d.);
6. belang van het object/complex in relatie tot de structurele en/of visuele gaafheid van de stedelijke, dorpse of landschappelijke omgeving.

V. Zeldzaamheid

1. belang van het object/complex wegens absolute zeldzaamheid in architectuurhistorisch, bouwtechnisch, typologisch of functioneel opzicht;
2. uitzonderlijk belang van het object/complex wegens relatieve zeldzaamheid in relatie tot één of meer van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten.

Bijlage 6.2 Gemeentelijke waarderingscriteria 'oude akkers'

1. Waardering op inhoudelijke criteria

Binnen deze waarde wordt onderscheid gemaakt tussen vier criteria, te weten: zeldzaamheidswaarde, informatiewaarde, ensemblewaarde en gaafheid & conservering.

Zeldzaamheidswaarde

De zeldzaamheid is de mate waarin een bepaald (onderdelen van het) akkercomplex schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied.

Parameters

- Het aantal vergelijkbare akkercomplexen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen dezelfde regio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld
- de betekenis van het object als essentieel (cultuurhistorisch, functioneel en/of visueel) onderdeel van een complex;
- de bijzondere betekenis van het complex wegens de hoogwaardige kwaliteit in relatie tot de onderlinge historisch-ruimtelijke context en in relatie tot de daarbij behorende groenvoorzieningen, wegen, wateren, bodemgesteldheid en/of archeologie;
- de bijzondere betekenis van het object wegens de wijze van verkaveling / inrichting / voorzieningen.

Informatiewaarde

De informatiewaarde is de betekenis als bron van kennis over het verleden.

Ensemblewaarde (cultuurhistorische en landschappelijke context)

De ensemblewaarde (of contextwaarde) is de meerwaarde die wordt toegekend, op grond van de mate waarin sprake is van een archeologische context en van een landschappelijke context.

Parameters

- Synchrone context (voorkomen van akkercomplexen uit dezelfde periode binnen de regio)
- Diachrone context (voorkomen van akkercomplexen uit opeenvolgende perioden binnen de regio)
- Landschappelijke context (fysische - en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap)
- Aanwezigheid van contemporaine (onderdelen van) akkercomplexen in de directe omgeving

Gaafheid & conservering

Gaafheid en conservering bepaalt de fysieke kwaliteit c.q. de mate waarin de akkercomplexen nog intact en in hun oorspronkelijke samenstelling en/of positie aanwezig zijn. Belangrijk hierbij is de mate van het onverstoord zijn en de stabiliteit van de fysieke omgeving.

Parameters

- Ruimtelijke gaafheid
- Ruimtelijke relatie tussen akkeronderdelen (al dan niet van mobiele aard)
- Stabiliteit van de natuurlijke omgeving

2. Waardering op belevingsaspecten

De belevingswaarde valt uiteen in twee criteria: schoonheid en herinneringswaarde. Bij beide gaat het vooral om zichtbare resten.

Schoonheid

De schoonheid is de esthetisch-landschappelijk waarde van een akkercomplex, die tot uiting komt in de zichtbaarheid.

Parameters

- Zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement
- Vorm en structuur
- Relatie met omgeving

Herinneringswaarde

De herinneringswaarde is de 'herinnering' die opgeroepen wordt over het verleden.

Parameters

- Verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis
- Associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis

3. waardering op representativiteit

De representativiteit is de mate waarin een bepaald type monument karakteristiek is voor een periode, dan wel een gebied.

Parameters

- Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode
- Het aantal vergelijkbare akkercomplexen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde regio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd

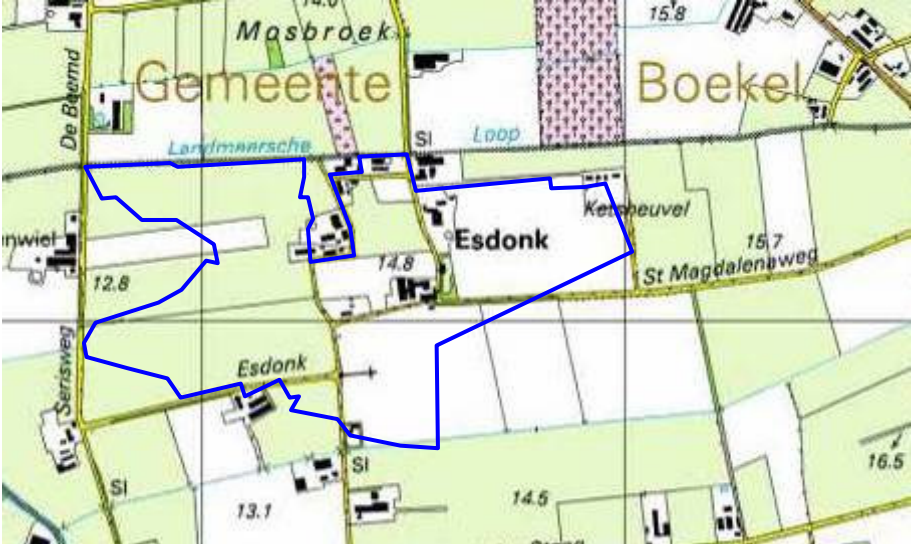
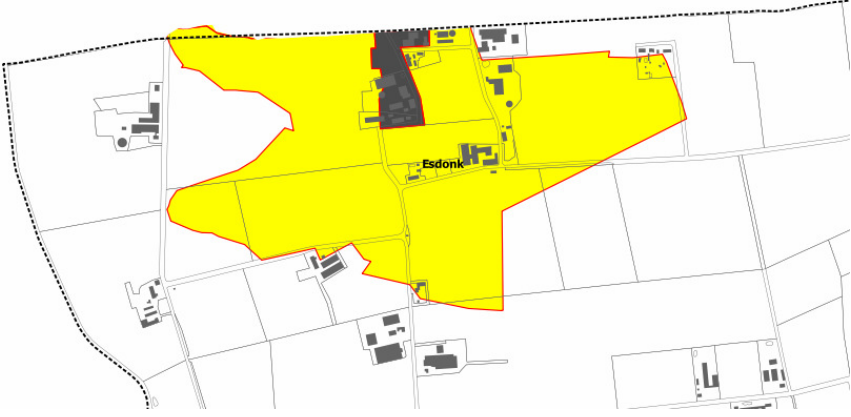
De waardering vindt plaats door het toekennen van punten per waarderingscriteria. . De waardering vindt plaats door het toekennen van punten per waarderingscriteria. De afwegingscriteria zijn: zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, gaafheid & conservering, beleving (schoonheid en herinneringswaarde) en representativiteit. Bij een bovengemiddelde score 10 punten of meer wordt de beoordeelde akker(complex) als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een lagere score zijn de akkers / akkercomplexen of delen ervan niet behoudenswaardig.

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			
	Informatiewaarde			
	Ensemblewaarde			
	Gaafheid & conservering			
Beleving	Schoonheid			
	Herinneringswaarde			
Representativiteit				

Bijlage 6.3 Karakteristiek van de akkergebieden

Toponiem	Naam van het akkercomplex. Deze benaming kan afgeleid zijn van een plaats, maar ook van een gehuchtnaam, akkernaam, ...
Adres / locatiebeschrijving	Topografische beschrijving op basis van moderne topografie, inclusief weergave op de uitsnede van de moderne topografische kaart.
Omvang	oppervlakte, uitgedrukt in hectare.
Grondgebruik	Beschrijving van het huidige grondgebruik, verdeeld in de categorieën: agrarisch (akker / weiland), bos, bebouwing.
Karakteristieke beschrijving	<p>Globale beschrijving van de karakteristieken die het akkergebied typeren. Hierbij worden tevens de grotere onderdelen van het akkergebied beschreven en gevisualiseerd. Indien veld- en/of hoevenamen, gehuchten, ... bekend zijn, dan worden deze benoemd.</p> <p>In het kader van de karakteristieke beschrijving is tevens de onderverdeling naar de verschillende akkeronderdelen verbeeld.</p> <p>Legenda:</p> <ul style="list-style-type: none"> groen: akkerrandwal geel: kampen oranje: open akker grijs: gehucht
Bijzondere kenmerken	Opsomming (niet limitatief) van de bijzondere kenmerken die binnen het akkergebied voorkomen.
Uitsnede	<ul style="list-style-type: none"> - van de historische kaart ca. 1900 - van de luchtfoto - van de Hoogtekaart Nederland <p>Iedere uitsnede is voorzien van de uiterste begrenzing van het akkergebied.</p>
foto's	

Akkercomplex Esdonk

Toponiem	Esdonk
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkercomplex Esdonk ligt in het uiterste noordwesten van de gemeente Gemert-Bakel en wordt doorsneden door een aantal wegen.</p>
Omvang	79,9 ha
Grondgebruik	Het gebied is nog steeds overwegend agrarisch van aard. Het grootste gedeelte van het gebied is in gebruik als akkerland dan wel weiland.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het gebied bestaat uit een aantal aan elkaar gekoppelde dekzandwelingen en dekzandkoppen. In grote lijnen kan het omschreven worden als een kampengebied rondom het kleine gehucht Esdonk. Delen van het akkergebied zijn echter ontgrond. Hierdoor is het gebied als gaaf complex aangetast. Het feit dat zowel ontgrondingen als egalisatiewerkzaamheden zijn uitgevoerd, is in 2011 middels een archeologisch booronderzoek op een aantal percelen (Esdonk 45, Esdonk 28 en Esdonk ongd.) in meer of mindere mate vastgesteld.*</p> <p><u>Veldnamen in akkergebied</u> **: Esdonk: donk en de boomnaam esp, want in 1366 luidt de naam Espedonck.</p> <p><u>Gehuchten of hoeve(n)</u>: Esdonk, met Maria Magdalenakapel (1562 eerste vermelding).</p> <p>* Paulussen R., 2011, <i>Actualisatie beleidskaart: acht agrarische percelen, Gemert, Gemeente Gemert-Bakel. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O): verkennend booronderzoek, ArcheoPro rapport 11037.</i></p> <p>** van den Elsen P., 1981, <i>Esdonk : de geschiedenis van een kapelgehucht.</i></p>
Bijzondere kenmerken	<ul style="list-style-type: none"> historische wegenstructuur is grotendeels nog aanwezig. Lokale stegen zijn verdwenen. Sommige wegen zijn rechtgetrokken.

- historische bebouwingslocaties zijn nog aanwezig. De oude hoeve Esdonk is al in de middeleeuwen gesplitst in minstens drie boerderijen die een gehucht vormden dat nu het westelijk deel van het cluster boerderijen is. De bewoning is na de middeleeuwen in oostelijke richting uitgebreid. Een stukje zuidelijker lag buiten de akkers een tweede (omgrachte) hoeve Esdonk, leengoed van de Commanderie Gemert, met bijna geen eigen akkers.
- Esdonk en zijn akkers vormden tot in de 18de eeuw een ontginnings“eiland” te midden van de hei. Het akkergebied heeft een compacte vorm met daaromheen de bebouwing.
- Op de akkers van Esdonk zijn relatief veel vondsten uit de steentijd bekend, vanaf het midden-paleolithicum
- De aanwezige kapel is na-middeleeuws. Voorheen stond er geen kapel op Esdonk. Ten noorden van Esdonk op Boekels gebied is korte tijd een schuurkerk aanwezig geweest. De kapel is ingepast met landschappelijke beplanting (4 bomen).
- ligging aan een beekdal met knotwilgen
- aanwezigheid van historische erfstelling en laanbeplanting (bijv. Esdonkseweg en Esdonk).

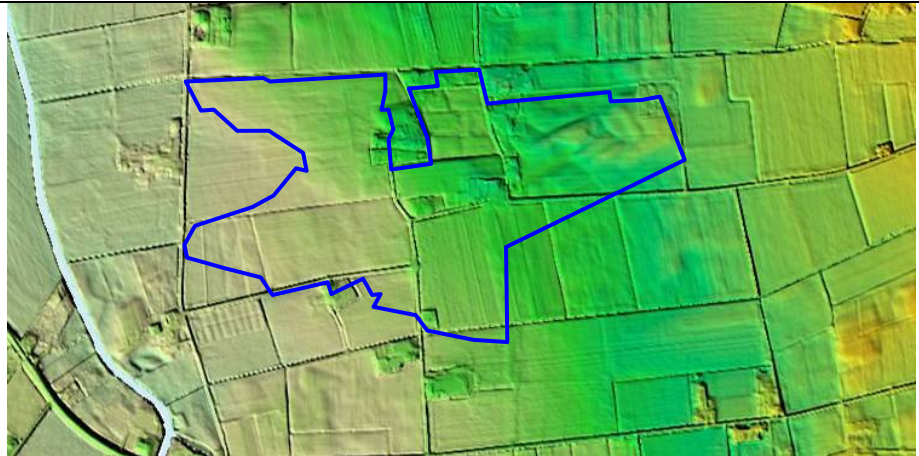
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

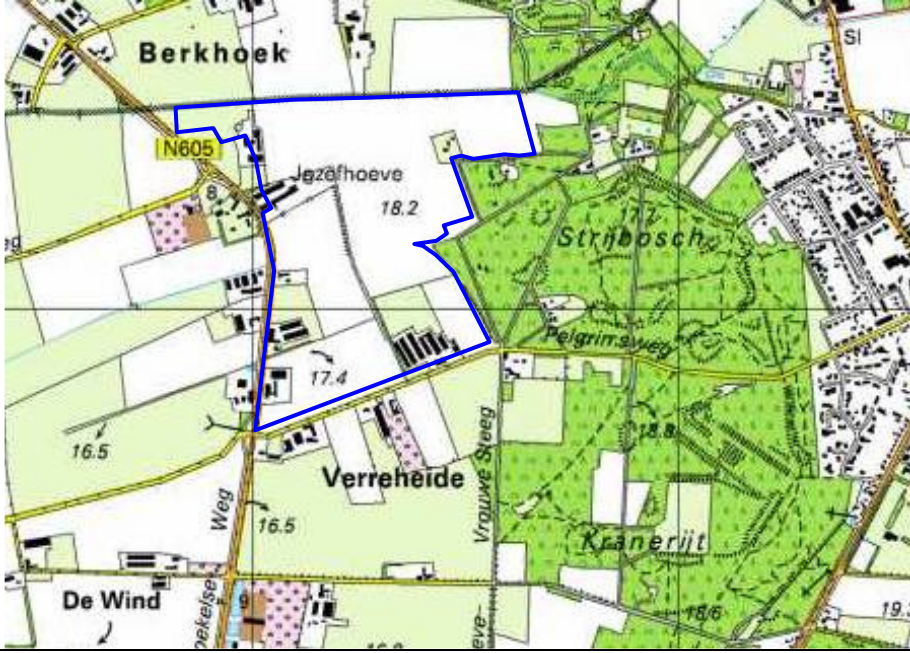
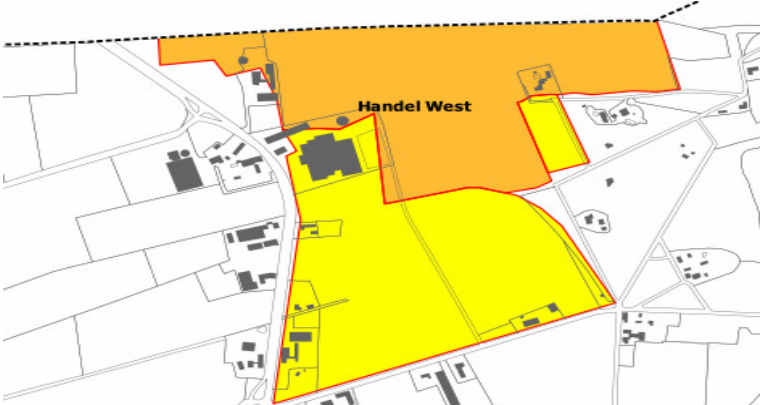
Hoogtekaart Nederland

foto's

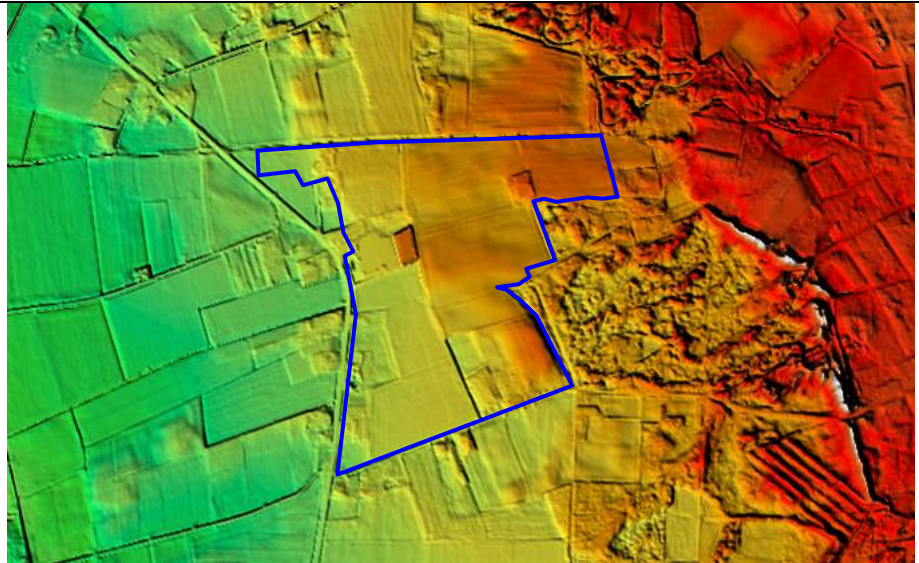
Akkercomplex Handel West (Verreheide)

Toponiem	Handel West (Verreheide)
Adres / locatiebeschrijving (o.b.v. moderne topografie)	<p>Het akkergebied ligt aan de noordzijde van de gemeente Gemert-Bakel, ruwweg tussen de straten Boekelseweg, Verreheide en Boslaan. Aan de oostkant wordt het akkergebied begrensd door het Strijbosch.</p>
	
Omvang	56,5 ha
Bodemgebruik	Het gebied is nog steeds overwegend agrarisch van aard. Het grootste gedeelte van het gebied is in gebruik als akkerland.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied bestaat uit grotere akkers tussen het bos/heidegebied Strijbosch en het westelijk gelegen fijngedele (nattere) akkergebied. Het akkergebied is relatief weinig doorsneden door (land)wegen en delen zijn omhaagd. Er is sprake van een open akkergebied. Aan de rand van het akkergebied, langs de Boekelse weg, liggen verschillende hoeves, alsook langs de straat Verreheide. Het akkergebied ligt op de overgang naar het stuifduinen- en bosgebied. Circa 10 jaar geleden zijn de akkers geëgaliseerd waarbij het aanwezige microreliëf (tussen +40 en -40 cm) is verdwenen. Het akkergebied kan getypeerd worden als een gemengd akkergebied, met de open akkers vooral in wat hogere oostelijke gedeelte. De open akkers zijn meest in stroken verdeeld, alleen het westelijke deel van Verreheide was een groot perceel. De kampen liggen wat lager. In de bosrand zit geen akkerwal. Wel ligt daar nog een losse kamp.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeven(n)</u>: De kampen in het zuiden horen bij het gehucht Verreheide, dat in de middeleeuwen reeds voorkomt onder de naam Veersheide. Aan de zuidkant van het complex lag een hoeve De Weij. Mogelijk behoorde de open akker daarbij.</p>

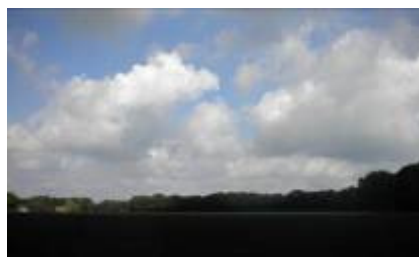
<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • historische wegenstructuur is nog aanwezig • historische bebouwingslocaties zijn nog aanwezig. De historische bebouwingslocaties zijn voortgekomen uit de middeleeuwse hoeve De Weij. Daarnaast zijn er westelijk van de Boekelseweg latere ontginningen met bijbehorende lintbebouwing aanwezig. De huidige bebouwing dateert van na 1900. • De naam Veereheide geeft aan dat de akkers verderop in de heide lagen (ten opzichte van het dorp Gemert) dan de akkers die dichtbij aan de heide lagen op Doonheide (Doonheide betekent: aan de heide) • aanwezigheid van oud (zand)paden over het akkergebied. Langs een aantal oude (zand)paden zijn nog een aantal hakhoutwllen, laanbeplanting of een bomenrij aanwezig. • aanwezigheid van een 'gefossiliseerde' akkergrens aan de oostzijde van het akkergebied. De akkergrens ligt momenteel in bosgebied.
-----------------------------	---

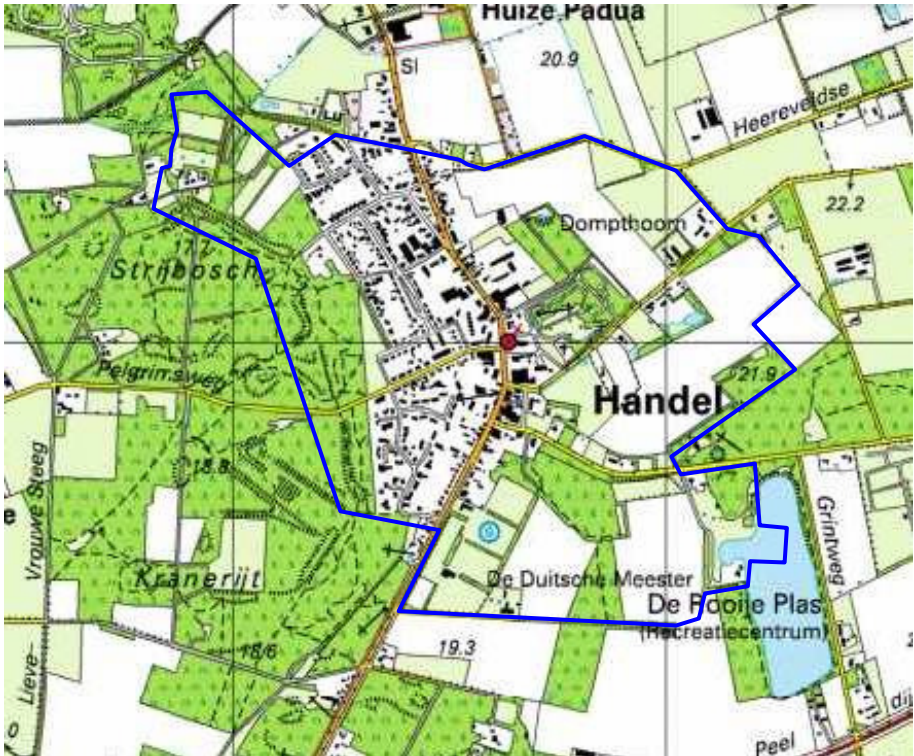
Hoogtekaart Nederland

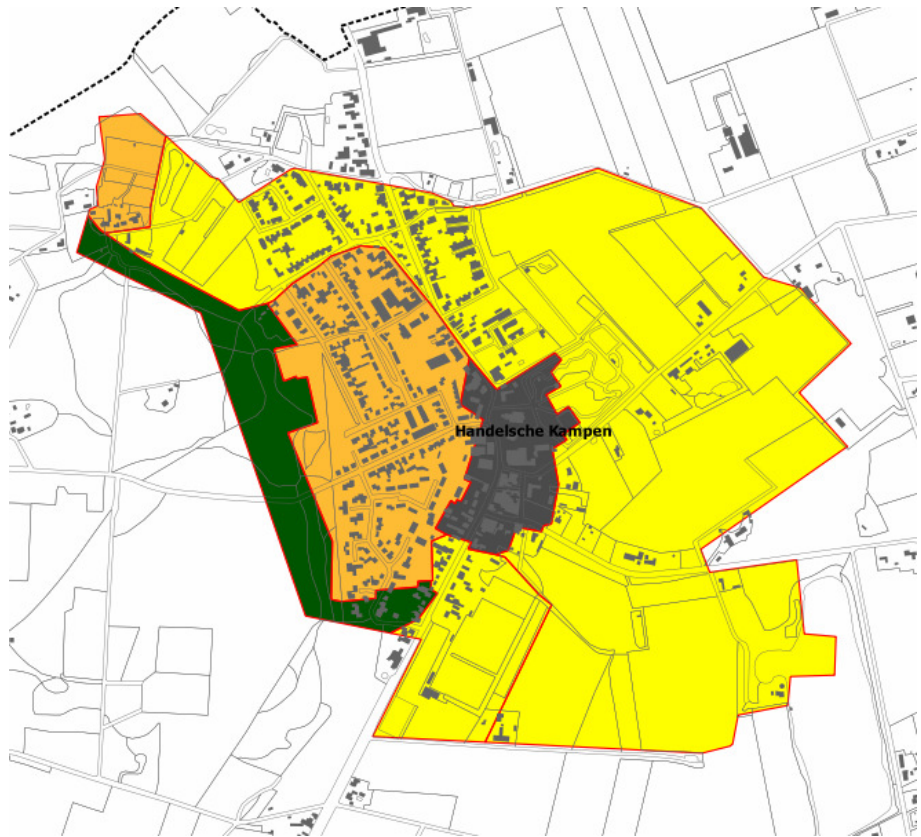
Foto's

Akkercomplex Handelsche Kampen

Toponiem	Handelsche Kampen
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied betreft de historische kern van Handel met het omringende oude akkerland. Aan de westkant worden de akkers begrensd door een hoge stuifwal: de Handelse Bergen en aan de noordoostkant langs de Heereveldseweg ligt nog een akkerwal. De zuidkant door de Rooije Asch met daarin de Rooije plas.</p>
Omvang	111,4 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is momenteel ongeveer voor de helft bebouwd en ingenomen door de kern van Handel en de sportvelden. De andere helft is deels omgezet naar bosgebied en in gebruik als agrarische gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied betreft de het dorp Handel. De akkers liggen/lagen zowel aan de westzijde als de oostzijde van de historische bebouwing van Handel. Het akkergebied is doorsneden door (land)wegen en het merendeel is omhaagd. Het westelijke deel van het akkergebied had een open karakter maar is inmiddels geheel bebouwd. Het oostelijk deel is grotendeels agrarisch en doorsneden door wegen, bosjes en houtsingels.</p> <p>Het oude akkergebied is ontstaan vanuit twee hoeves: Hoeve Handel in het zuiden en Hoeve Strijbos in het noorden. De eerste ontginning van het akkergebied (de hoeve Handel) dateert vermoedelijk uit 12de eeuw.</p> <p>Het akkergebied bestaat dus uit een compact gehucht met ten westen ervan een open akker die met een opgestoven akkerrandwal beschermd is tegen het zand uit de heide Kranerijt. Deze akker bestaat uit een groot perceel en enkele kleinere aan de noordkant. De kleine open akker van Strijbos is in stroken verdeeld. Verder rondom kampen waar het grondgebruik wisselde tussen akker, weide, bos en heide. Twee bijzonderheden: (1) de in lange stroken verdeelde akkers van de kapel van Handel ten zuiden van het gehucht en (2) een kleine open akker in het noordwesten bij Strijbos.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Handel: gehuchtnaam (1326 Haenle; 1368 / 1421 Hanel; 1434 Hanelt; 1452 Haendel; 1491 Haendelt; 1530 Haendel; 1741 Handel. 'haneveld', waarbij het om de korhoen zou gaan). Strijbos.</p> <p><u>Domein:</u> Pachthoeve van de Commanderie te Handel. Deze bezat het grote perceel op de open akker.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Het hele akkercomplex hoort duidelijk bij het gehucht Handel en de</p>

Commanderijhoeve aldaar. Naast de hoeve Handel van de Commanderij waren er later nog een aantal hoeven die eigendom waren van de kapel van Handel en afkomstig waren uit het oude domeingood. Daarnaast hoort een klein deel bij de hoeve Strijbos.

Bijzondere kenmerken

- Het oude akkergebied hangt samen met de Hoeve Handel, in de late middeleeuwen is ten noorden ervan de hoeve Stijbos ontstaan.
- De eerste ontginning van het akkergebied (de hoeve Handel) dateert uit de 12de eeuw. Tot in de 19de eeuw was het een min of meer ronde ontginning te midden van heidegebied, oorspronkelijk omgeven door een akkerwal, waarvan in het noordoosten nog houtwallen resteren. Op de westelijke akkerwal zijn door stuifzand de Handelse Bergen ontstaan. In het noordwesten ligt ingeklemd tussen de bebouwing van Handel en het bosgebied Strijbosch nog een aantal overstoven akkertjes.
- De hoeve Handel was het eerste bezit dat de Duitse Orde in Gemert verwierf. Het bleef tot ca 1400 hun hoofdvestiging, waar zij ca 1230 een kapel bouwden en later meerdere boerderijen hebben gesticht.
- Nadat de hoofdvestiging van de Duitse Orde naar het Gemertse kasteel werd verplaatst bleef de Mariakapel een belangrijk bedevaartsoord. De hoeve Handel bleef in het bezit van de Commanderij tot aan haar opheffing aan het eind van de 18de eeuw. De andere hoeven waren bezit van de kapel van Handel.
- historische wegenstructuur is grotendeels nog aanwezig. Lokale stegen zijn deels verdwenen en deels opgewaardeerd (Pelgrimsweg). Sommige wegen zijn rechtgetrokken.
- historische fijnmazige percelering is nog aanwezig en deels nog zichtbaar / beleefbaar middels stuifzandwallen, hakhoutwallen of beplanting.
- vondst van archeologisch materiaal: 1 vuurstenen kling
- aanwezigheid van (micro)reliëf dat mede gelieerd kan worden aan de Peelrandbreuk.

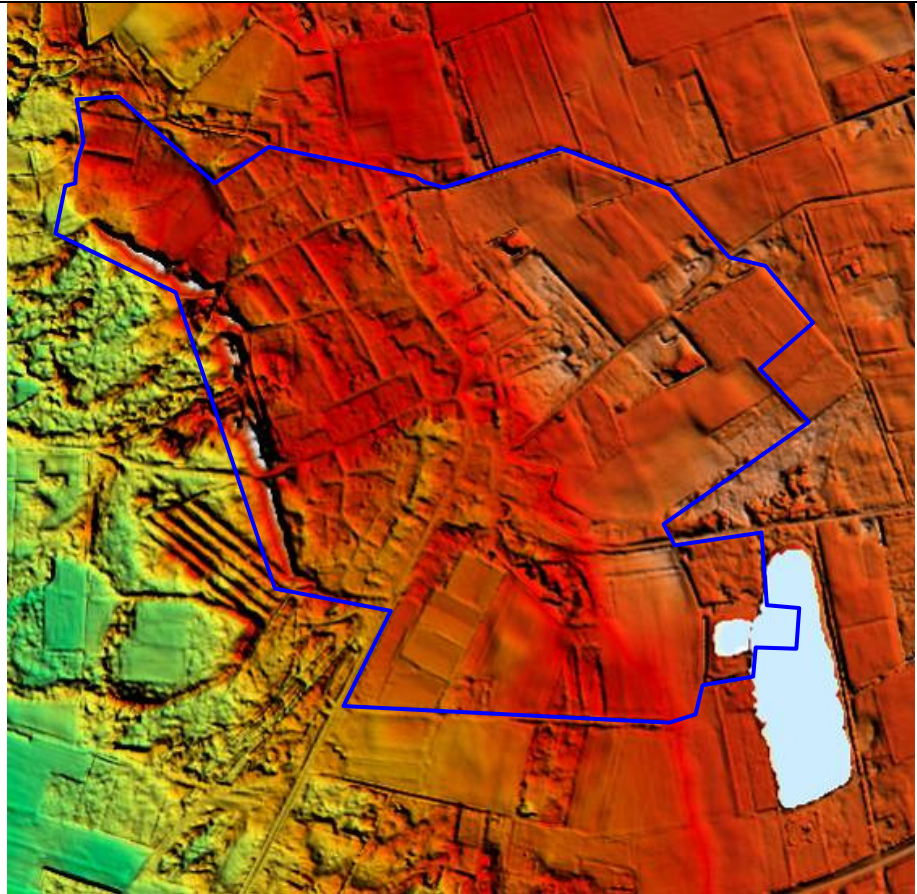
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

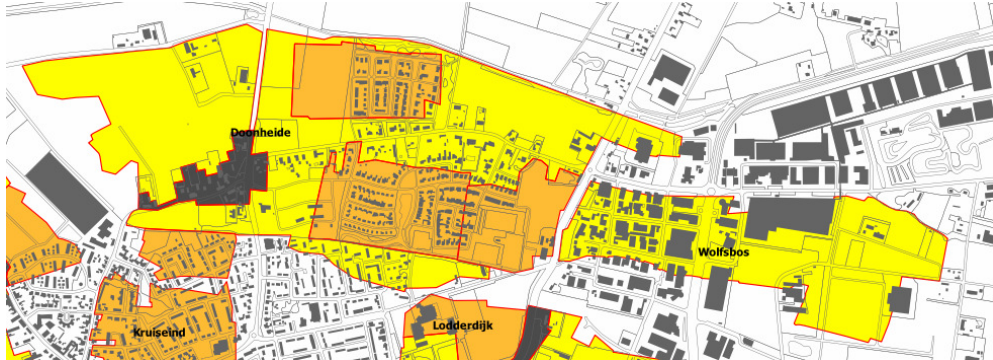
Hoogtekaart Nederland

Foto's

Akkercomplex Doonheide – Lodderdijk

Toponiem	Doonheide / Lodderdijk
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Aan de noordzijde van de kern van Gemert ligt het gebied van Doonheide en Lodderdijk . Aan de oostzijde wordt het gebied begrensd door de straat Lodderdijk en aan de noordzijde door de Peelse Loop. Dwars door het gebied loopt de straat Doonheide. Zuidelijk van de weg ligt de wijk Doonheide, deels ook aan de noordzijde/</p>
Omvang	142,0 ha
Aard	Het akkergebied is momenteel voor ongeveer de helft bebouwd. De rest van het oude akkergebied is nog grotendeels in gebruik als agrarisch gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied bestaat uit twee delen: deels noordelijk en deels zuidelijk van de weg Doonheide. Bebouwing is vanouds geconcentreerd langs de zuidzijde van de weg Doonheide. Het oudste deel van de akkers ligt aan de zuidkant. Later zijn de akkers aan de noordzijde in gebruik genomen. Ten westen van de Boekelseweg sluiten de akkers van De Deel en de Deelse Kampen aan.</p> <p>Het gebied is een gemengd oud akkergebied, met twee rechthoekige open akkers die in eenvoudige stroken verdeeld zijn en nog een open akker daarnaast die in grote blokken verdeeld was. Voor het overige overheersen grotere en kleinere kampen, waarbij de grote in meerdere blokvormige percelen verdeeld waren. In het gebied komen enkele gehuchten voor: Deel in het westen, Doonheide tussen de open akkers, en Wolfsbos in het oosten. Het geheel ligt tussen de Peelseloop en Molenbroekseloop. De zuidelijke Molenbroekseloop is in het verleden 'gekanaliseerd' deels dwars door de akker.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Deel, Doonheide, Wolfsbos en Lodderdijk.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Deel (met St. Antoniuskapel, zestiende-eeuwse kapel is verdwenen; de kapel is herbouwd in 1841), Deelse Kampen, Doonheide en Wolfsbos.</p>
Bijzondere kenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • historische wegenstructuur is nog grotendeels aanwezig. Lokale stegen zijn verdwenen. • historische bebouwingslocaties op Doonheide liggen allen aan de zuidzijde van de weg. Het is een lintvormige akkerrandbebouwing. De oude hoeve De Wouw was daarvan één van de belangrijkste.

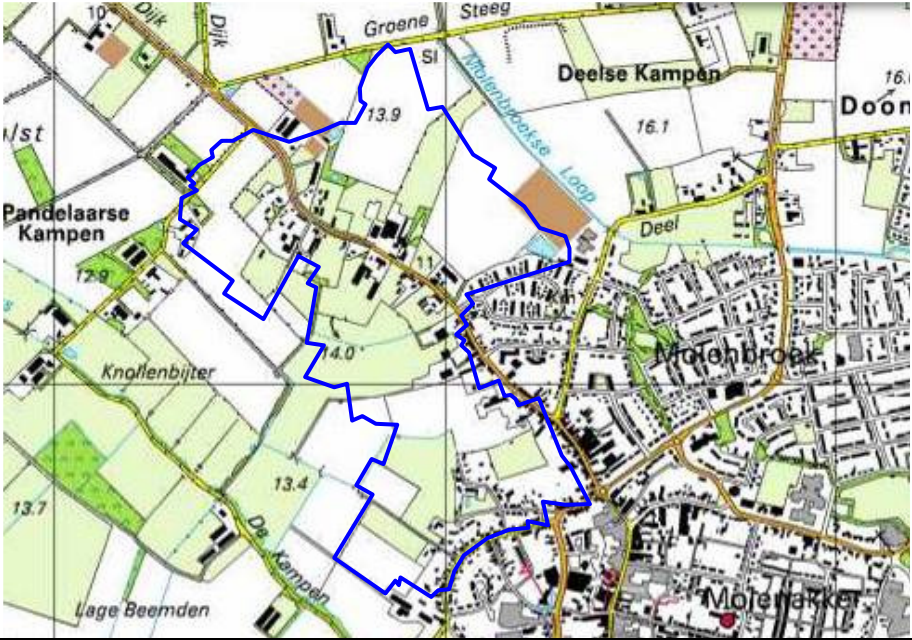
	<p>Door aanleg van de nieuwbouwwijk is dat patroon verstoord.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De akkers aan de zuidzijde van De Deel behoorden tot de (omgrachte) hoeve Beverdijk. • Waar Beverdijk, Deel en Doonheide samenkomen ligt het gehucht Deelse Boom met daarin de Antoniuskapel. • De Deelse Kampen sluiten aan bij de noordzijde van Doonheide en zullen aan de noordkant ook door een landweer begrensd zijn geweest. De Deelse Kampen zijn momenteel de restant van het voormalige open akkercomplex. • in het oostelijk gedeelte ligt nog een kleine bolle akker • Aan weerszijde van de weg Lodderdijk is de steilrand van de voormalige bolle akkers nog beleefbaar. Dit in combinatie met een aantal overgebleven historische hoeses. • aanwezigheid van beplanting; deels historisch, deels modern op historische locaties. • openheid van het akkergebied is aangetast door woonwijken, industrie en de inrichting van de openbare ruimte (waterpartij).
--	--

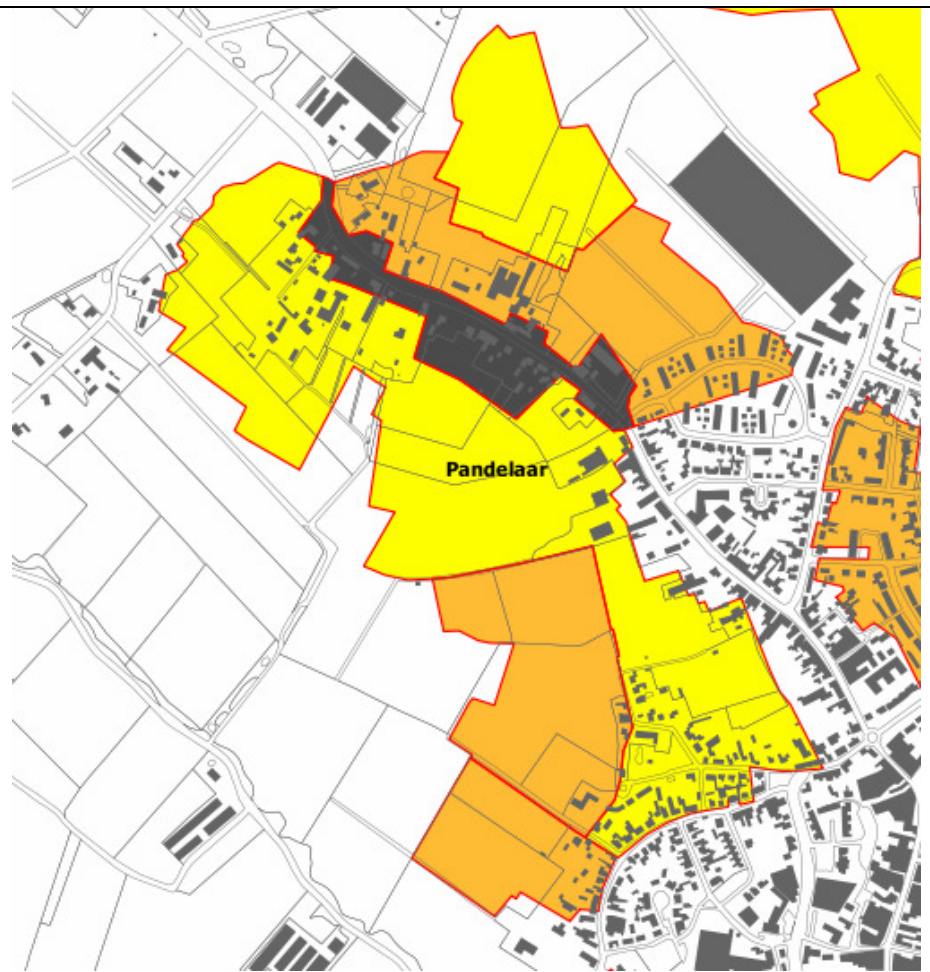
<p>Uitsnede historische kaart ca. 1900</p>	
<p>Luchtfoto (Google Maps)</p>	
<p>Hoogtekaart Nederland</p>	

Foto's

Akkercomplex Pandelaar

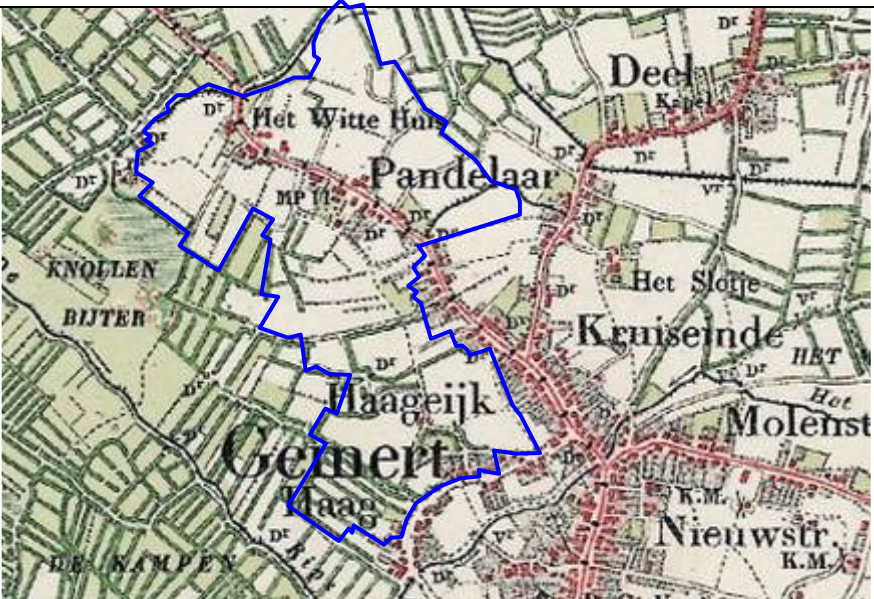
Toponiem	Pandelaar
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Pandelaar ligt ten noordwesten van de kern van Gemert. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door de straten Haag en West-Om, aan de oostzijde grotendeels door de weg Pandelaar. De noordkant door de straat Padelaarse Kampen. Westelijk wordt het akkergebied begrensd door het weidegebied De Kampen.</p>
Omvang	59,0 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is momenteel slechts beperkt bebouwd. Langs de oostzijde en zuidzijde is lintbebouwing aanwezig. Het oude akkergebied is nog grotendeels in gebruik als agrarische gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied betreft Pandelaar. Deze liggen/lagen overwegend aan de zuidwestzijde van het historische bebouwingslint dat langs de weg Pandelaar ligt. De oude doorgaande weg loopt door het akkergebied en het merendeel is omhaagd. Het gebied kan getypeerd worden als een gemengd akkergebied met mogelijk drie open akkers en twee gebieden met ruime verkavelde kampen. De Haag was in 1838 een open akker met stroken, maar in 1900 blijken de strookgrenzen begroeid te zijn: de openheid is dan verdwenen. De open akker Haageijk was in 1838 nog goeddeels open. In 1900 worden daar enkele hagen aangegeven die nog grote open ruimten lieten. De open akker ten noordoosten van de straat Pandelaar onderging de omgekeerde ontwikkeling: enkele hagen in 1838, maar vrijwel open in 1900.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Pandelaar (gehuchtnaam, oudste vermelding Pandhovelaar), Bloemert, Haag en Haageind.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Midden in het gebied ligt het straatgehucht Pandelaar. In het zuiden grenst het gebied aan Haag, Haageind en Kruseind.</p>

Bijzondere kenmerken

- historische wegenstructuur is grotendeels nog aanwezig. Lokale paden en stegen zijn grotendeels verdwenen. Deels is de oude kerkpad aan de westzijde van de bebouwing nog aanwezig.
- Historische bebouwingslocaties en (deels) de historische bebouwing zijn nog aanwezig aan weerszijden van De Pandelaar.
- ruimtelijk patroon is nog aanwezig en deels nog beleefbaar door de aanwezige beplanting
- Aan de zuidkant wordt het gebied begrensd door De Haag met ten noorden ervan 15de eeuwse uitbreidingen in De Bloemerd. De Haag was de oude grens van het domein van de adellijke familie Van Gemert met hun kasteel.

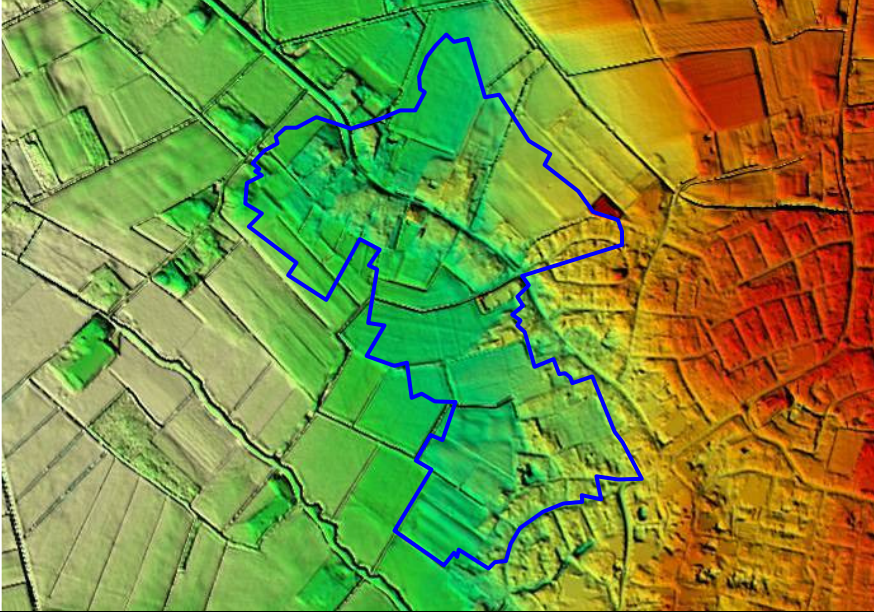
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

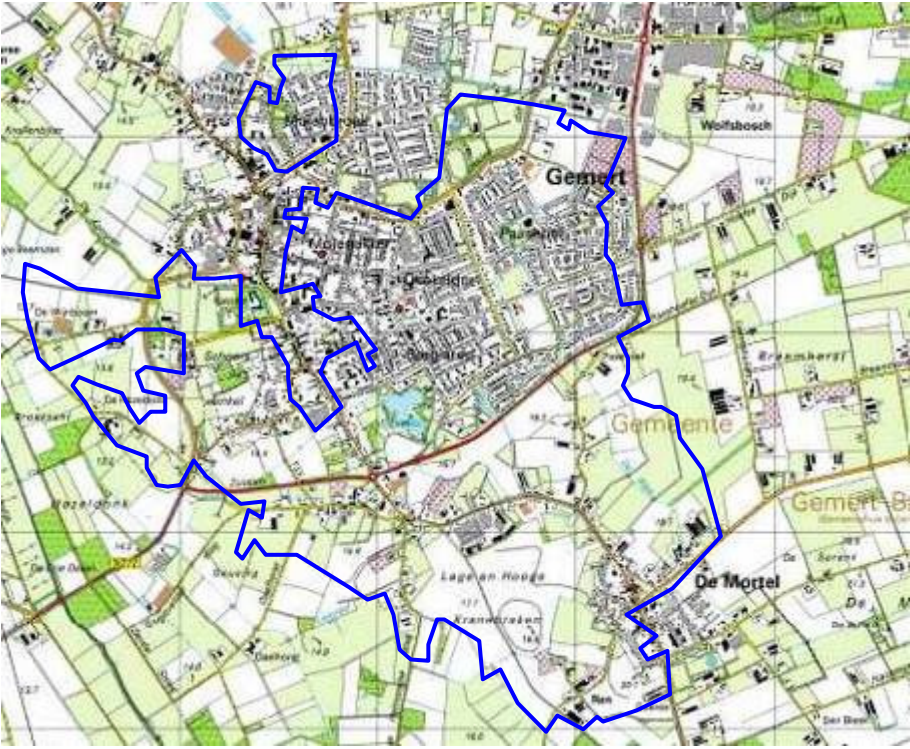
Hoogtekaart Nederland

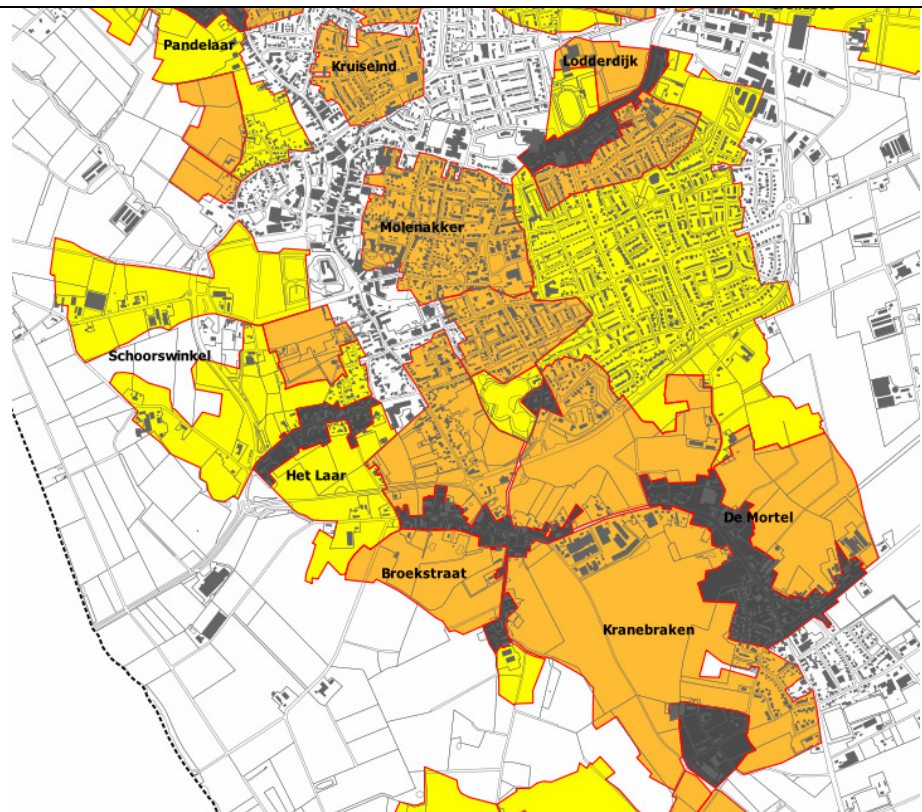

Foto's

Akkercomplex Schoorswinkel / Het Laar / Broekstraat / Kranebraken / Paashoef / Mortelse Peij / Berglaren / Molenakker

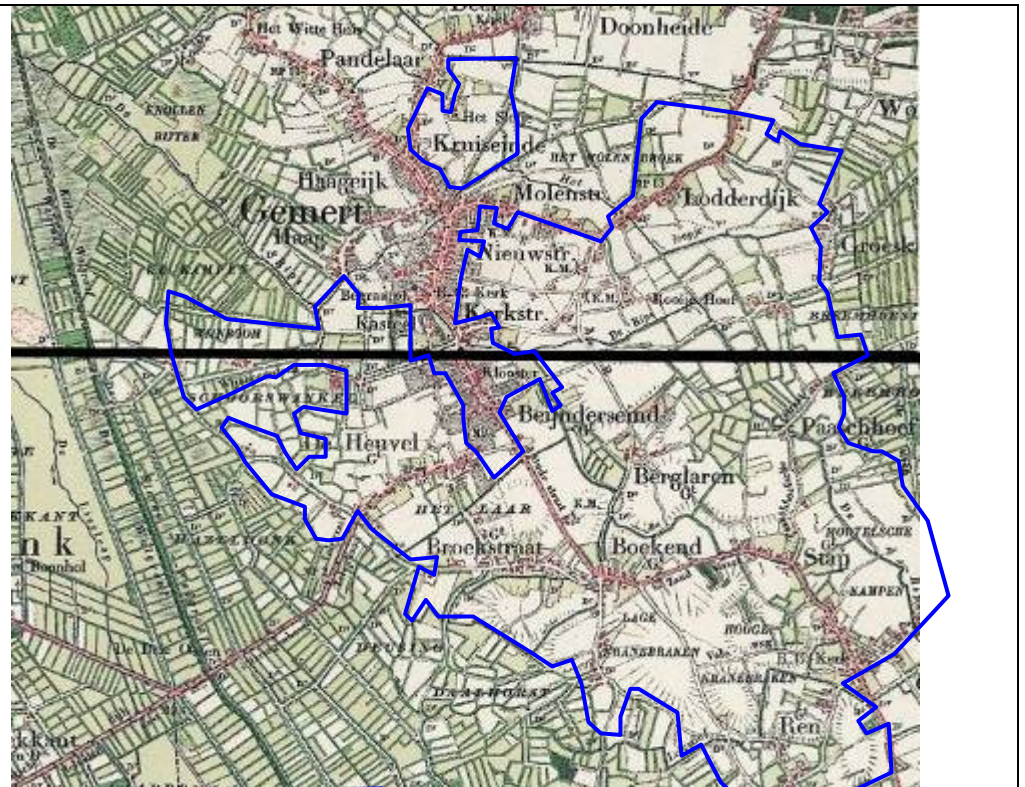
Toponiem	Schoorswinkel / Het Laar / Broekstraat / Kranebraken / Paashoef / Mortelse Peij / Berglaren / Molenakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied bevat het zuidelijke gedeelte van de kern van Gemert en het buitengebied tussen Gemert en De Mortel. De wegen Sint Annastraat, Molenstraat en De Haag en Wijnboomlaan vormen de noordelijke begrenzing van het akkergebied. In het zuidwesten strekt het gebied zich uit tot De Breuk van Gemert-zuid en in het oosten vormt de Peelrandbreuk de grens.</p> <p>Het betreft een groep akkercomplexen op dekzandruggen met daartussen een aantal beken. Een driedeling kan hierbij aangegeven worden. Oostelijk: kleine gebiedjes Schoorswinkel, Hazeldonk, Laren. Het westelijk gebied: kleine gebiedjes Rooijhoef, Breemhorst, De Mortel-oost. Centraal gebied met grote open akkers Molenakker, Berglaren, Oudestraat, Hogeakker, Kranebraken, Mortelse Peij.</p>
	
Omvang	545,0 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is momenteel ongeveer voor de helft bebouwd. De rest van het oude akkergebied is nog grotendeels in gebruik als agrarische gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied betreft verschillende aaneengesloten akkergebieden: De Molenakker in het net noordelijk gedeelte was een open akker, die in de jaren 50 van de 20ste eeuw werd bebouwd. De akkers aan de westzijde (van Schoorswinkel tot de Hazeldonklaan en de Laren), zijn fijngeleed en bestaat uit vele omhaagde akkerpercelen. Het zuidelijk gedeelte bestaat uit een aantal grotere open akkers: De Hoge Akker ten zuiden van de Broekstraat, de akkers waarover de Oudestraat loopt, De Lage en Hoge Kranebraken, en De Mortelse Peij (tussen De Stap en Berglaren). Het oostelijk deel bestaat uit kleinere akkergebiedjes bij de Paashoef, de Breemhorst en de Rooij Hoef.</p> <p>De historische bebouwing bevindt zich in hoofdlijnen als lintbebouwing langs de doorgaande wegen. Centraal binnen deze groep akkers ligt het voormalige gehucht Boekend (in de middeleeuwen Boekhout). Aan de randen ontstonden de buurtschappen Heuvel, Ren, De Mortel, De Stap en ook de lintbebouwing in het oude centrum.</p>

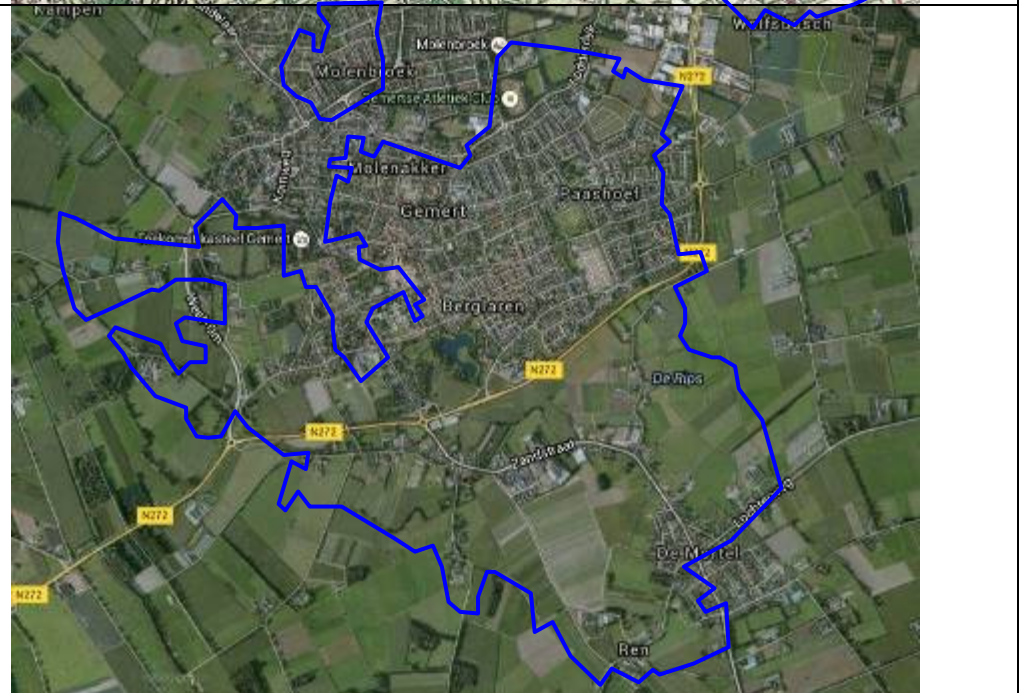
Bijzondere kenmerken

- historische hoofdwegenstructuur is nog aanwezig. Centraal door het gebied loopt een oude noord-zuid route over de hoogste delen van het landschap, dwars over de Cranebraken, de Oudestraat, en de oude route door het dorp. De radiale wegenstructuur rond Boekent is nagenoeg geheel intact. Het oude tracé over de Molenakker (Dribblei, Diederikstraat, Molenakkerstraat, Lodderdijk) is alleen bij de Zuidom onderbroken.
- De open akkergebieden in het zuiden zijn nog gaaf aanwezig. Dat geldt met name voor de Cranebraken met de oude route, die daar nog als zandweg aanwezig is.
- Het gebied wordt doorsneden door een aantal waterlopen, waarvan het tracé in de loop van de tijd, maar vooral de laatste decennia, is gewijzigd door het graven van nieuwe verbindingen en het dempen van oude. De oude natuurlijke beken De Rips en De Beek waren de voorlopers.
- hoge dichtheid van historische en/of monumentale bebouwing (o.a. kerk, kasteel, klooster, hoeves) en relatief gave gehuchtenstructuur.
- open en transparante relatie tussen binnen- en buitengebied.
- diverse vondsten archeologisch materiaal, o.a. ijzertijd urn (in het zuidelijk deel van Cranebraken).
- Het ruimtelijke patroon in het noordelijk gedeelte is vooral gewijzigd door woningbouw en het aanleggen van nieuwe wegen. De oude wegen zijn doorgaans behouden gebleven .

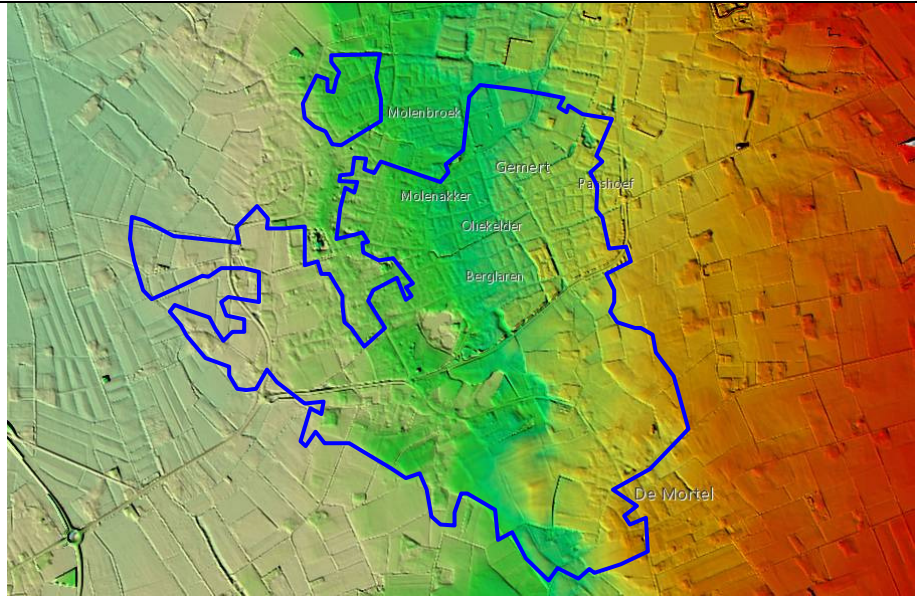
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

Hoogtekaart Nederland

Foto's

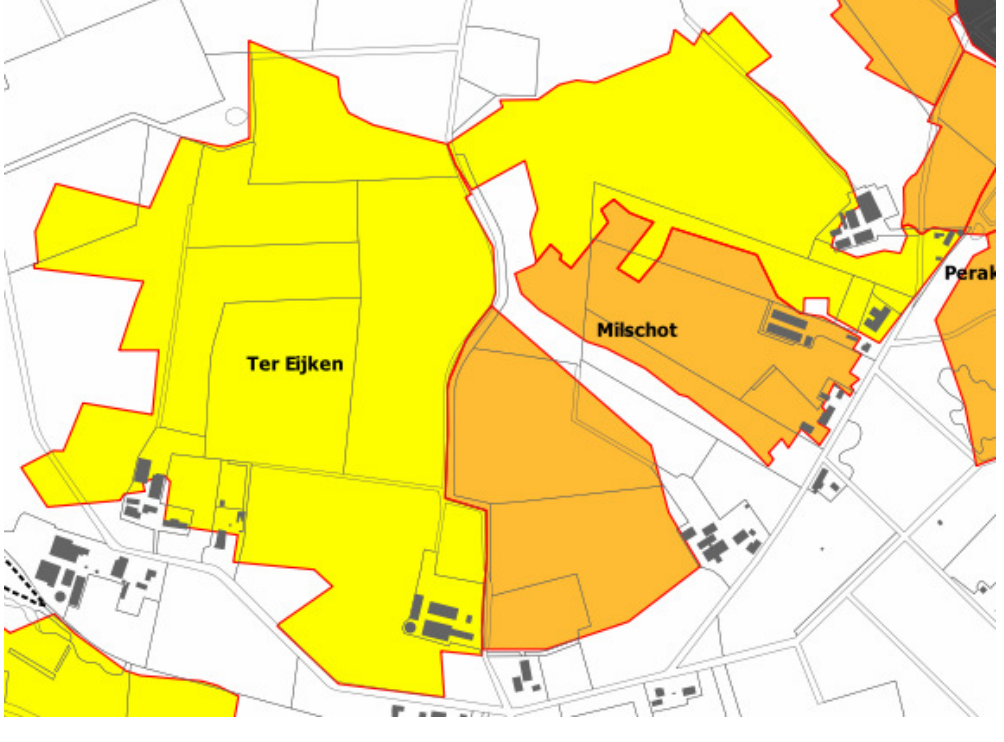

Akkercomplex Ter Eyken / Milschot

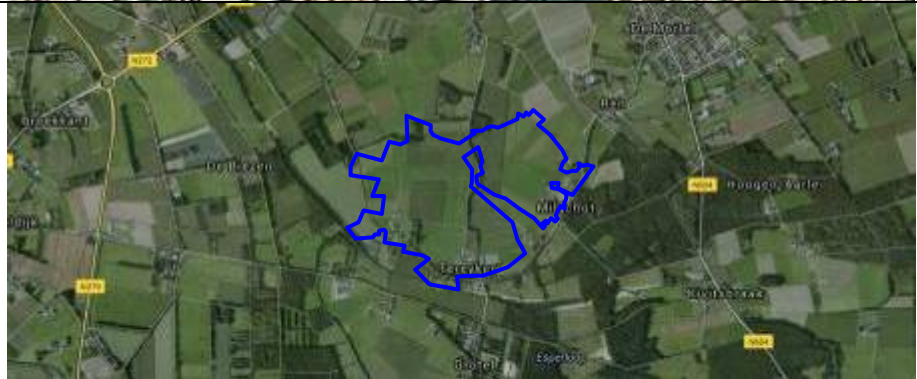
Toponiem	Ter Eyken / Milschot
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied van Ter Eyken / Milschot ligt ten zuiden van de kern van Gemert en ten oost-zuidoosten van de kern van De Mortel. De zuidelijke grens van het akkergebied wordt gevormd door de straten Milschot en Tereyken. Centraal door het akkergebied en noord-zuid georiënteerd loopt de Oude Helmondseweg.</p>
Omvang	79,8 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is momenteel nog volledig in gebruik als agrarische gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het gebied bestaat uit een gemengd akkergebied met 2 kleine open akkers en een blok met kampen. De noordelijke open akker is op rommelige wijze in strookjes verdeeld. De zuidelijke is echter één perceel dat een opvallende bult is: in het midden 1,7 meter hoger dan aan de randen. Dit is de akker van de Gemertse domeinhoeve Nieuwenhuis. Het gebied met kampen hoorde deels bij de domeinhoeve Milschot van de Commanderie. Deelgebied Ter Eyken met soms ruime kampen die dan soms weer in blokpercelen verdeeld zijn. Resultaat van opdeling van de akker van ooit één hoeve: de domeinhoeve Ter Eijken van de Commanderie.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Milschot, gehuchtnaam. 1421 Middelscoit: de middelste schoot. Een schoot is een puntige hoek land uitspringend in het laagland.</p> <p><u>Domeinen:</u> Hoeve Milschot van de Commanderie, Hoeve Nieuwenhuis van de Commanderie en Domeinhoeve Ter Eijken.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Milschot (gehucht en hoeve), Nieuwenhuis. De kern van de buurtschap Tereijken bestaat momenteel uit een zestal boerderijen en woonhuizen. De buurtschap is ontstaan uit één enkele hoeve, die in 1386 al wordt genoemd. De hoeve Ter Eijken was toen eigendom van de Commanderie Gemert en werd verpacht. De hoeve Ter Eijken is bij achtereenvolgende erfenissen opgesplitst in meerdere afzonderlijke boerderijen. In 1716 waren er 5 huizen, die allen aan de noordzijde van de weg lagen. Pas in de negentiende eeuw ontstond er bebouwing aan de zuidkant van Tereijken, maar het aantal huizen groeide de afgelopen eeuwen nauwelijks. [http://www.erfgoedgewiki.nl/index.php/Tereijken,_buurtschap_Gemert]</p>

	
<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • historische hoofdwegenstructuur bestaat uit de weg Milschot-Tereijken waarlangs de hoeven werden gesticht en is nog grotendeels op het oude tracé aanwezig. Noord-zuid door het gebied loopt de Oude Helmondseweg; het is een nog bestaande zandweg. • De akkerwal van de akker van het goed Nieuwenhuizen is bewaard gebleven. De akkerwal begeleidt de Helmondsepad. Aan de zuidkant van dezelfde akker is nog een begroeiide steilrand aanwezig. • open akkergebieden zijn nog gaaf aanwezig. Door het verwijderen van de randbegroeiing (met uitzondering van de wal langs de Helmondsepad) lijkt het nu een geheel. Deels zijn er ook nog bolle akkers aanwezig. • De oude hoeven liggen allemaal aan de noordkant van de verbindingsweg. Er is gehuchtvorming ontstaan tussen de rand van de akker en het beekdal. • veel (micro)reliëf door de aanwezigheid van steilranden en bolle akkerprofielen

Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

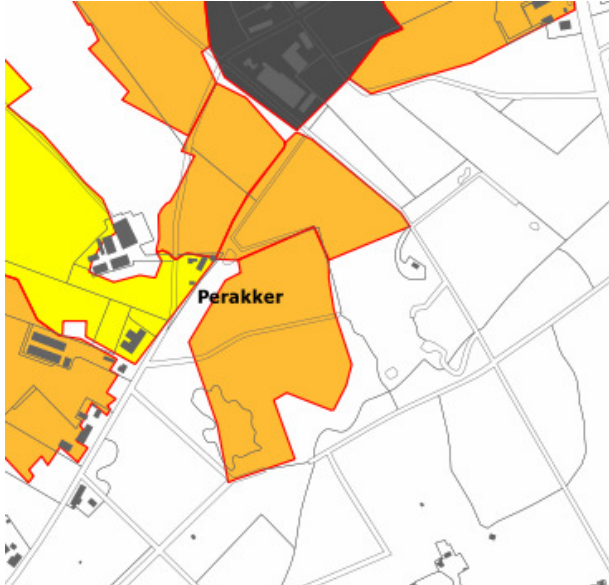
Hoogtekaart Nederland

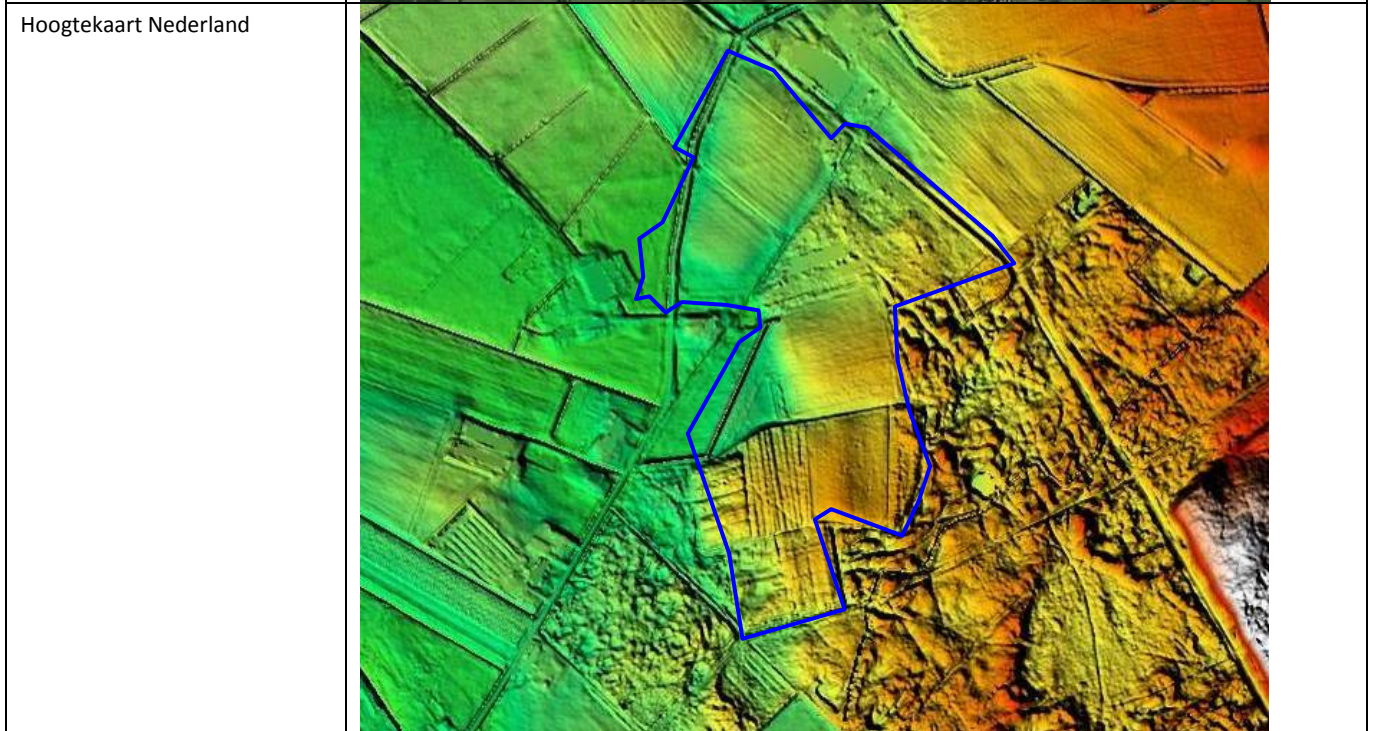
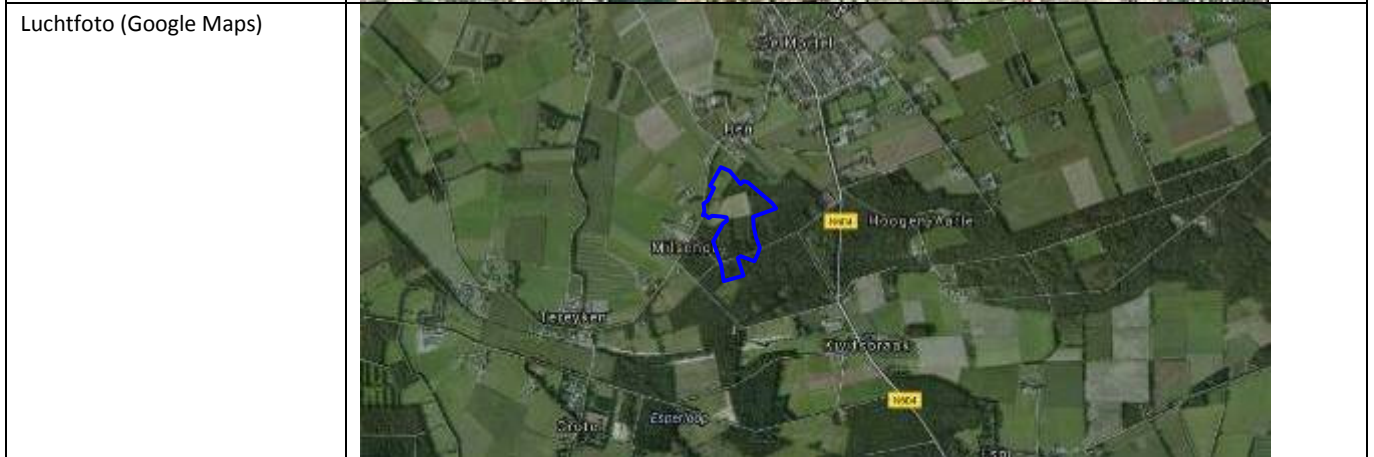
Foto's

Akkercomplex Perakker

Toponiem	Perakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Perakker ligt ten zuidwesten van de kern van De Mortel, ruwweg ingeklemd tussen de straten Milschot en De Oude Bakelsedijk.</p>
Omvang	12,5 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is voor een groot gedeelte omgezet in bos. Een gedeelte is weiland of nog in gebruik als akker.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het betreft een gebied met twee kleine open akkers die in enkele stroken verdeeld waren. De zuidelijke akker grensde in het zuiden en oosten aan een nu bebost duinengebied. De zuidelijke en noordoostelijke helft ervan is nu bebost. De straat Milschot ligt min of meer op de westgrens van de noordelijke akker.</p> <p>Sinds de 19de eeuw is een deel van het akkergebied in gebruik als bos, maar restanten van het gebruik als akker zijn nog beleefbaar. Zo zijn er onder andere delen van enkele akkerwallen in het bos aanwezig. In de 20ste eeuw is het laatste deel van de akker tot natuurgebied bestemd. Het noordelijk deel sluit aan bij de Kranebraken.</p>

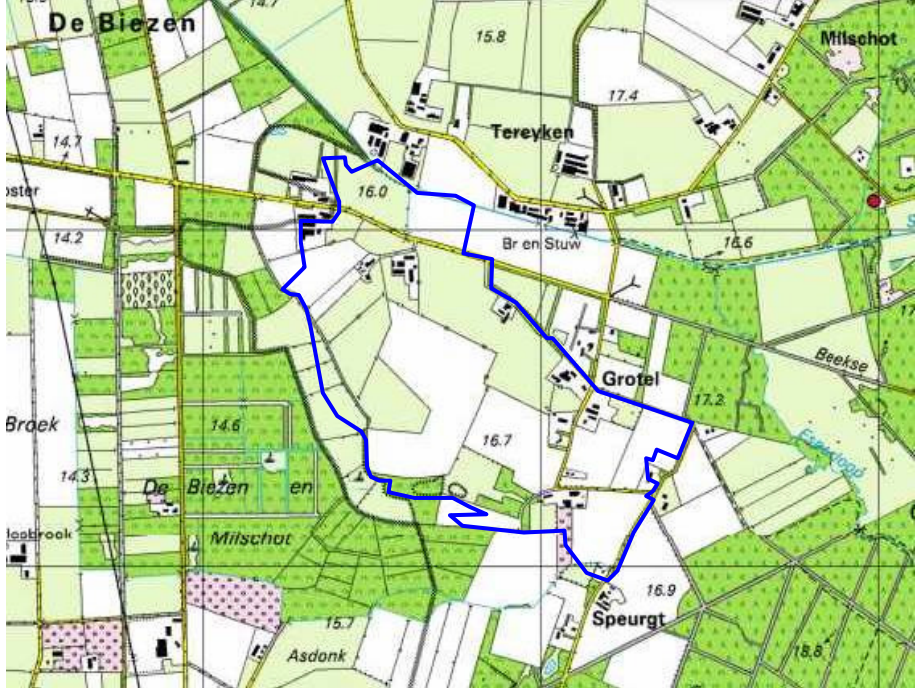
<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Voormalige akkerwallen en resten van hakhoutbeheer en hakhoutbos zijn in het bos nog aanwezig. • De oude akkerwal aan de oostkant ligt langs de oude route (Oude Bakelsedijk), die daar nog als zandweg aanwezig is.
-----------------------------	---

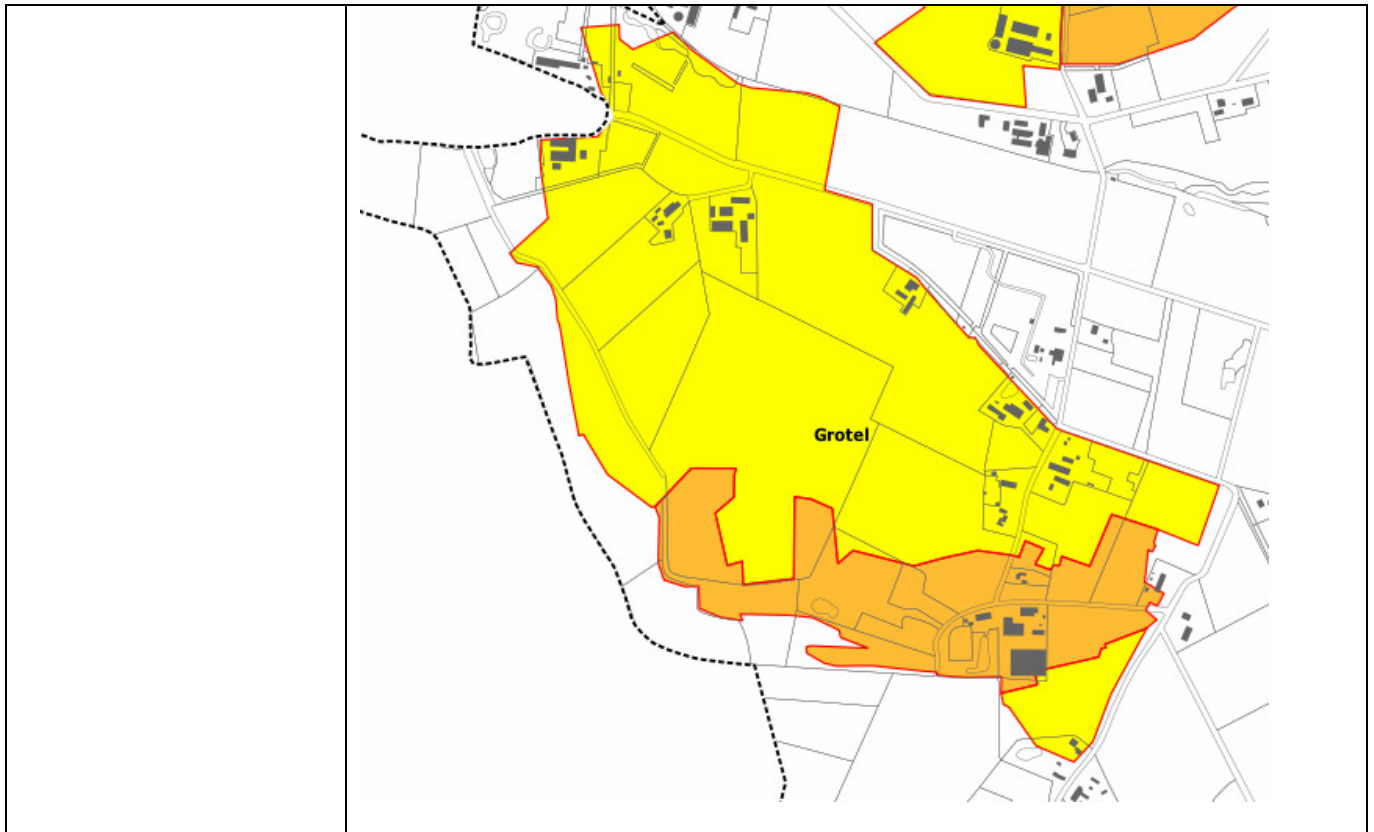

Foto's

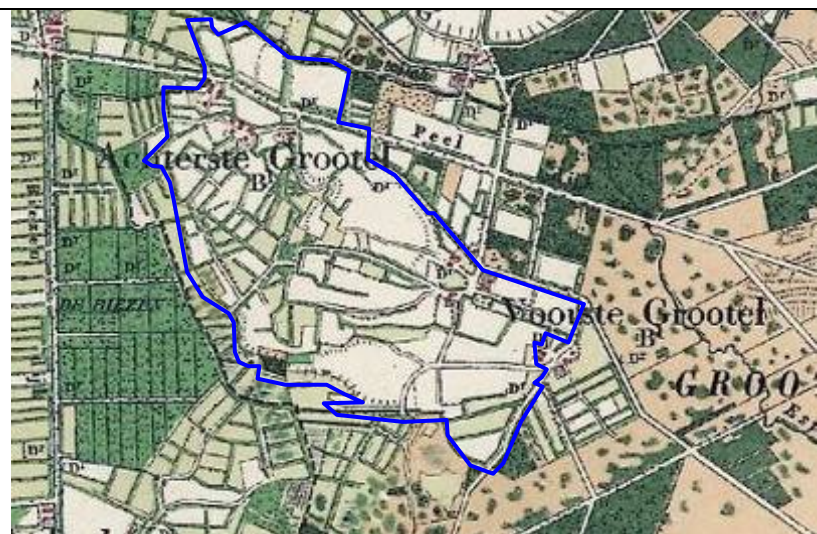
Akkercomplex Grotel

Toponiem	Grotel
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Grotel ligt in het zuidoosten van de gemeente, tussen de kernen van Gemert en Bakel in.</p>
Omvang	70,7 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is nog grotendeels in gebruik als agrarisch gebied.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied ligt op een dekzandrug tussen Snelle Loop en Esperloop aan de noordoostkant en de Biezen aan de zuidwestkant. Van oudsher zijn er drie bewoningsclusters aan de noordoostkant: Voorste Grotel, Grotel en Achterste Grotel.</p> <p>Het akkergebied bestaat uit grotere akkerpercelen met vooral in het oosten en zuiden houtsingels en bosjes. Het is hoofdzakelijk een akkergebied met onregelmatige kampen die deels weer op onregelmatige wijze in percelen verdeeld waren. In het zuiden een hoog gelegen open akker.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Grotel: het grote lo = bos. Voorste en Achterste Grotel: hoevenamen, voorste en achterste kennelijk gezien vanuit centraal Bakel. Speurgt.</p> <p><u>Domein:</u> De Commanderij had in 1421 in deze omgeving (men schrijft: bij Middelschoot (=Milschot) onder Gemert en onder Bakel) vier hoeven. Dat zijn de hoeven Milschot, Nieuwenhuis, Ter Eijken en Grotel geweest.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Voorste en Achterste Grotel.</p>

<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De begrenzing van de Grotelse akkers is als tiendgebied al in de 13de eeuw beschreven. • aanwezigheid aan de zuidkant van een steilrand (incl. dassenburcht) op een plek die al in de 13de eeuw als “berg” wordt aangegeven. • Aan de westkant liggen de akkers dicht bij de gemeentegrens. Op die grens is nog de landweer met een dubbele houtwal uit de 14de eeuw aanwezig. Die landweer sluit in het noorden aan bij de landweer langs de Snelle Loop. • Het ruimtelijke patroon met historische percelering en bijhorende beplanting, historische bebouwingslocaties en bebouwing is nog aanwezig. • aanwezigheid van een open akker
-----------------------------	---

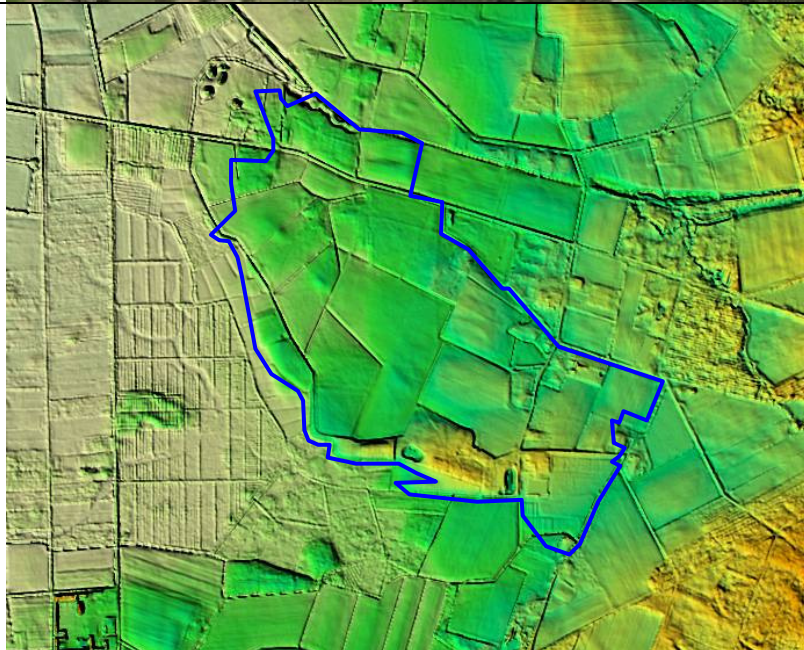
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

Hoogtekaart Nederland

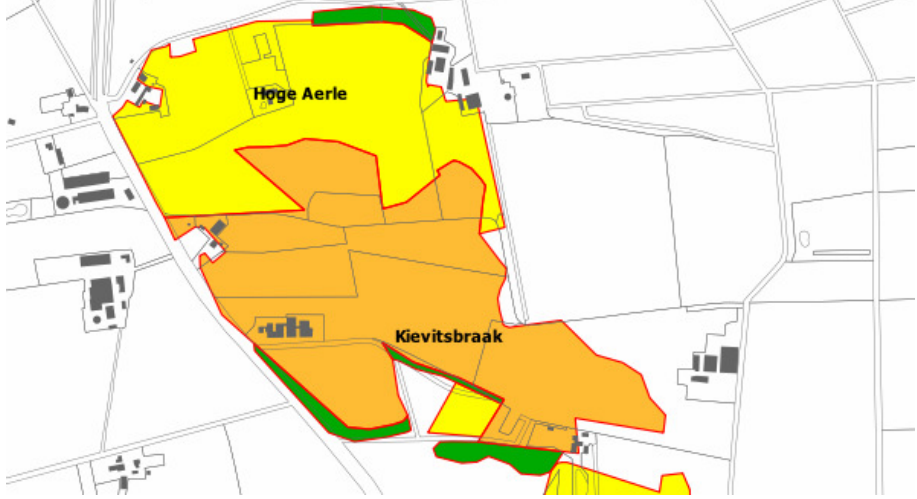
Foto's

Akkercomplex Hoge Aarle / Kievitsbraak

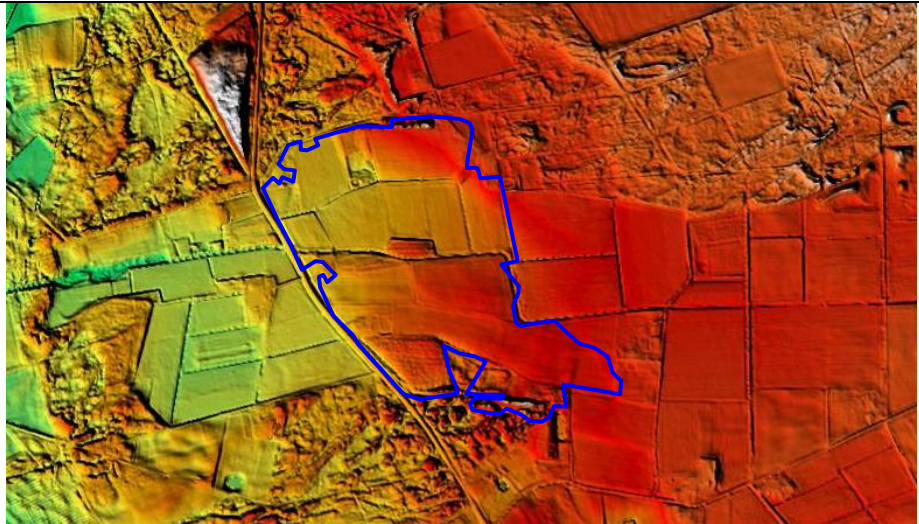
Toponiem	Hoge Aarle / Kievitsbraak
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Hoge Aarle / Kievitsbraak ligt ten zuidoosten van de kern van De Mortel. Aan de noordzijde wordt het akkergebied begrensd door de weg Lagen Aarleseweg. In het zuiden grenst het akkergebied aan de Grotelse Bossen.</p>
Omvang	40,0 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is nog volledig in gebruik als agrarisch gebied .
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied van Hoge Aarle en Kievitsbraak worden gescheiden door de Snelle Loop, maar vormen landschappelijk een eenheid. Het noordelijk deel is de oude huisakker van de middeleeuwse omgrachte hoeve Hogen Aarle (de grachten zijn nu gedempt). Het zuiden is ontstaan uit de huisakker van de hoeve Kievitsbraak. Het zuidelijke deel is een open akker, verdeeld in enkele grote blokken en een groep stroken in het midden. Het noordelijke deel is een onregelmatig kampengebied met middenin het slotje Hoge Aarle.</p> <p>Aan de oostkant ligt de Peelrandbreuk met het Witven. Aan de westkant vormt de oude doorgaande route de grens.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Kievitsbraak. Braak is komt vaak als akker naam voor en herinnert aan de ontginning ervan. Kievit: de vogel. Aarle, van Aarlo: het bos bij of van de Aa (=waterloop).</p> <p><u>Domein:</u> Slotje. Hoogen-Aarleseweg (De Mortel); De naam "Hogen Aarle" komt al voor in een oorkonde uit 1326. Daar ter plekke lag een hoeve die toebehoorde aan Heer Diederik van Gemert. De van oudsher omgrachte hoeve "Hogen Aarle" kwam door vererving in de vijftiende eeuw in handen van de adellijke familie Van Lanckveld, die op het Slotje in de buurtschap Deel woonde.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Slotje, Hogen Aarle, hoeve Kievitsbraak.</p>

	
<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • gave ruimtelijke structuur • hoeve Hoge Aerie behoorde tot de oude goederen van de adellijke familie Van Gemert en was tot in de 20ste eeuw omgracht (moated site). • Aan de noordkant langs de Lage Aarleseweg is een deel van de oude akkerwal aanwezig. De akkerwal bestaat uit een hakhoutwal op een stuifzandrug. • aanwezigheid van peelrandbreuk

<p>Uitsnede historische kaart ca. 1900</p>	
--	---

<p>Luchtfoto's (Google Maps)</p>	
----------------------------------	--

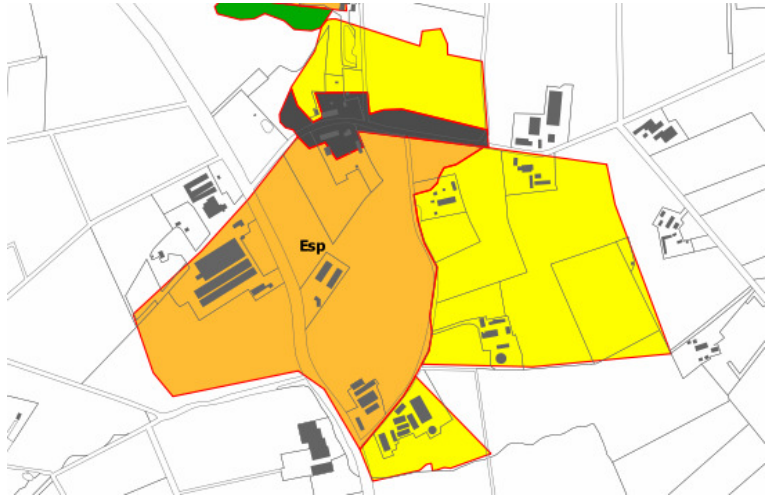
Hoogtekaart Nederland

Foto's

Akkercomplex Esp

Toponiem	Esp
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Esp ligt tussen de kernen van De Mortel en Bakel in. In het noorden en oosten wordt het akkergebied begrensd door de weg Esp. De Neerstraat doorsnijdt het akkergebied van Noord naar Zuid.</p>
Omvang	47,1 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is nog volledig in gebruik als agrarisch gebied. Binnen het gebied zijn momenteel 4 boerenbedrijven gevestigd.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het gebied van Esp bestaat uit een open en bolle akker gelegen aan weerszijden van de oude doorgaande weg. Het gebied betreft een gemengd gebied: een grote open akker en enkele groepen met kampen. Het westelijke deel van de open akker is in enkele ruime percelen verdeeld, het oostelijke deel is één groot perceel. De open akker grenst in het zuiden aan de Esperloop.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Esp: boomsoort.</p> <p><u>Domein:</u> De hoeve van Esp van de Commanderie ligt tussen de oostkant van de grote open akker en het grote kampengebied. Het gehele domein was omgracht met daarop een stenen woning in de 15de eeuw.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Het gehuchtje Esp gebruikte de westelijke – verdeelde – open akker en de kampen noord van het gehucht. De oostelijke – niet verdeelde – open akker en de oostelijke kampen hoorden bij de hoeve Esp.</p>

<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Midden op de akker pal langs de doorgaande weg werd een middeleeuwse boomstamput aangetroffen. • Bij de akker van Esp horen al in de middeleeuwen een drietal hoeven. Eén ervan werd in de 15de eeuw verplaatst naar de oostrand en uitgebouwd tot een omgrachte hoeve, waarvan een deel van de gracht nog aanwezig is. De hoeve werd in de 15de eeuw eigendom van de Commanderie Gemert. • De hoge ligging en de bolle vorm van de akker zijn nog duidelijk zichtbaar. • De structuur van het gebied is vooral ten oosten van de doorgaande weg goed bewaard gebleven. Een nieuw boerenbedrijf in het centrum van het akkergebied (op de bolling) verstoort dat beeld.
-----------------------------	--

<p>Uitsnede historische kaart ca. 1900</p>	
<p>Luchtfoto (Google Maps)</p>	

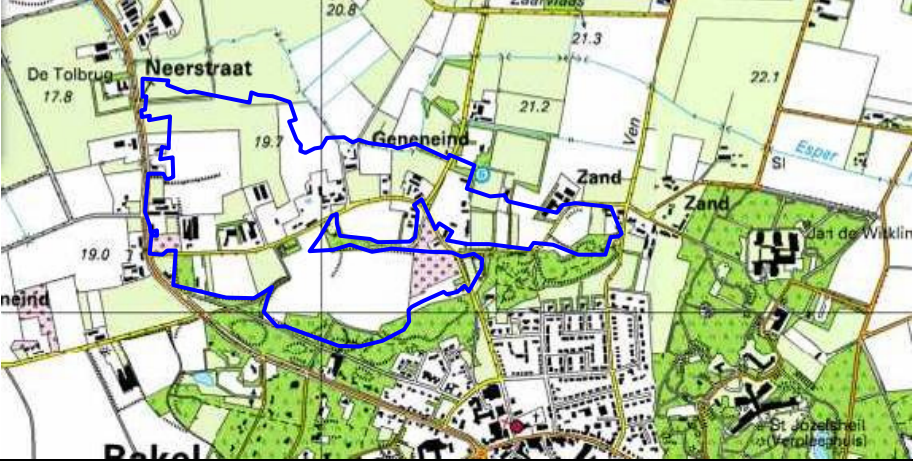

Hoogtekaart Nederland

Foto's

Akkercomplex Geneneind

Toponiem	Geneneind
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied van Geneneind ligt ruwweg tussen de Peelrandbreuk, de Esperloop en het beboste duinengebied aan de noordrand van de dorpskom van Bakel.</p>
Omvang	56,3 ha
Bodemgebruik	<p>Het akkergebied is momenteel nog steeds overwegend agrarisch van aard. Deels zijn er sportvelden aangelegd. De bebouwing beperkt zich tot de weg Geneneind die tussen de akkers door slingert en is aan de westzijde iets uitgebreid. Door de uitbreidingen van de bebouwing is het gehucht van losstaande boerenbedrijven omgevormd tot een bebouwingslint. Aan de oostkant ligt het bebouwingscluster Het Zand, De doorgaande weg naar het oosten loopt nu dood op het terrein van de Zorgboog.</p>
Karakteristieke beschrijving	<p>Het is een akkergebied dat een samenraapsel is van <i>Einzelhöfe</i> met hun eigen huisakkers. Tussen de hoven en akkers lopen vanuit het verleden (veld)wegen. In tegenstelling tot de akkers werden de wegen niet opgehoogd, waardoor de wegen omgevormd zijn tot 'holle' wegen tussen de steilranden van de oude huisakkers. Binnen dit akkergebied is een uniek voorbeeld van een holle weg bewaard gebleven en zijn veel steilranden nog aanwezig, zij het dat hier en daar de nodige erosie plaats gevonden heeft. Het oostelijk deel had meer een open karakter en is deels bebouwd. In grote lijnen betreft het een groot U-vormig open akkergebied met strokenverkaveling. In de U ligt nog een kleine blokvormig verkavelde open akker met aan de noordzijde daarvan het gehucht Geneneind. In het oosten ligt nog een drietal akkers mogelijk een opgedeeld stuk open akker. Het geheel wordt in het zuiden begrensd door een brede band duingebied die tegen de rand van de akker het karakter had van een akkerrandwal. In het oosten is op een plek de zandwering mislukt: daar prikt het duin tussen de akkers. In het noorden stroomt het beekje Geeneindse Loop pal langs de kampen achter de boerderijen.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Geneneind: eind is een gebruikelijke nederzettingsnaam; Gene is een persoonsnaam, een roepnaam bij Gerard. Het Eind van Gene. Zand: gehuchtje genoemd naar de naastliggende hoge duinen.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Geneneind in het akkergebied en Zand aan de oostrand ervan.</p>

<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zeer gave ruimtelijke hoofdstructuur van voormalige huisakkers met verspreide bewoning • aanwezigheid van steilranden en holle wegen • duidelijke omlijning van de verschillende huisakkers • aan de westkant en de zuidkant loopt de oude doorgaande route van Bakel naar Gemert. De oude Gemertse weg is nog een zandweg. • Door het bosgebied ten noorden van Bakel zijn nog een tweetal kerkepaden naar het Geneineind aanwezig, die voorheen doorliepen deels over de akker en deels als holle weg door de akker.
-----------------------------	--

Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

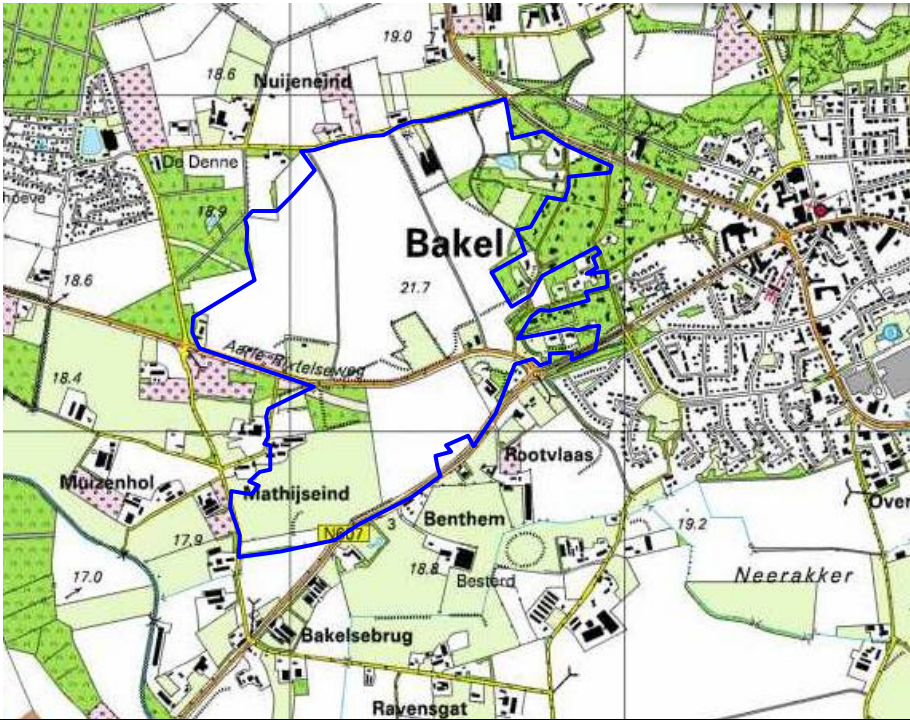
Hoogtekaart Nederland

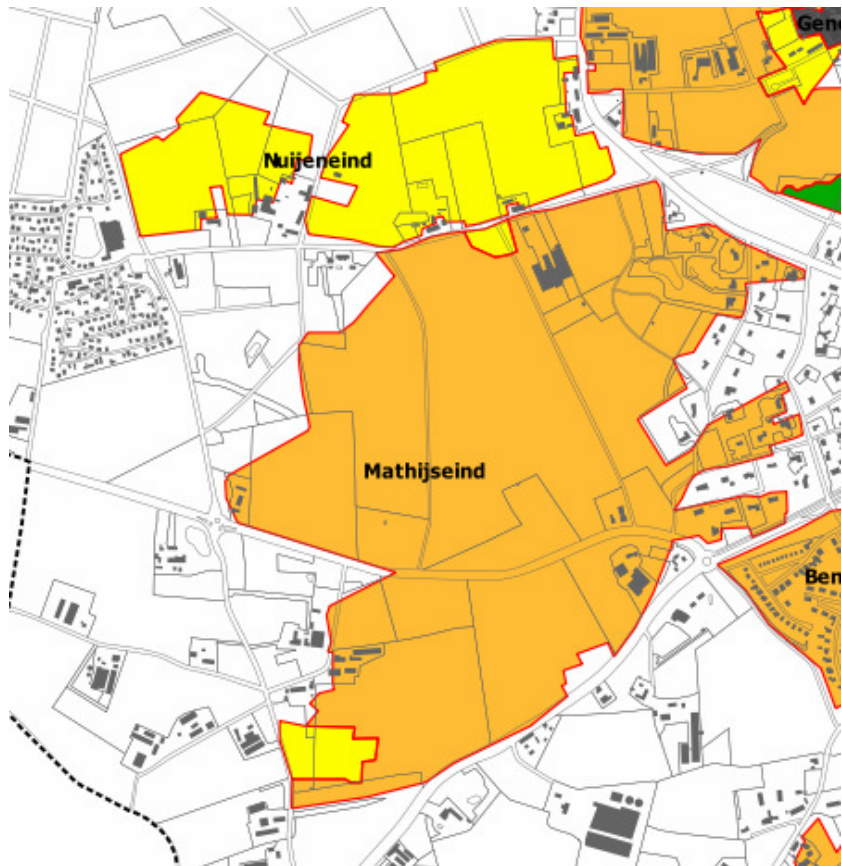

Foto's

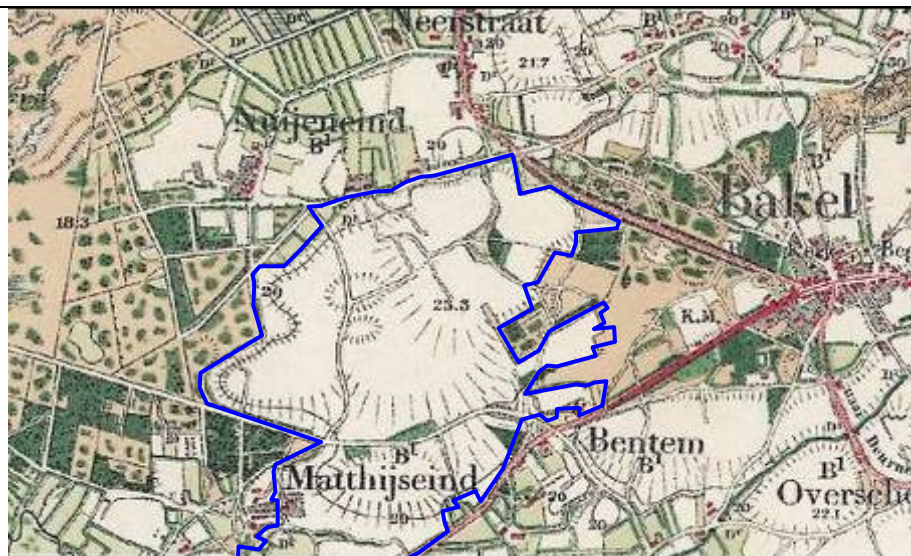

Akkercomplex Mathijseind

Toponiem	Mathijseind
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Ten westen van de kern van Bakel ligt het akkergebied van Nuyeneind, Mathijseind en Hoekendaal. Dit gebied is ruwweg ingeklemd tussen de wegen Nuyeneind (in het noorden) en Benthem (in het zuiden). Aan de oostzijde grenst het akkergebied aan het (woon)bosgebied van Hoekendaal. De oost-west georiënteerde Aarle-Rixtelseweg doorsnijdt het akkergebied. Rondom de akker liggen de buurtschappen Benthem, Mathijseind en Nuyeneind.</p>
Omvang	116,7 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is momenteel nog steeds overwegend agrarisch van aard. De bebouwing is uiterst beperkt.

<p>Karakteristieke beschrijving</p>	<p>Het akkergebied wordt gevormd door een aaneengesloten, groot open akkergebied, gekenmerkt door zijn hoge ligging en deels bolle vorm. Het akkercomplex is één van grote akkercomplexen die rondom Bakel en Milheeze liggen en sluit aan bij het huidige bosgebied Hoekendaal, waarvan een groot deel voorheen ook akker was en bij de voormalige akker ten zuiden van de Helmondse straat (Molenakkers). Het is juist dit gebied waar de oudste kern van Bakel verwacht wordt. Het betreft een groot open akker gebied tussen drie gehuchten, verdeeld in stroken die in blokvormige groepen bijeenliggen. Aan de rand twee kleine kampgebiedjes. Ten noorden daarvan de kampen van het gehucht Nuijeneind. Het akkergebied loopt in oostelijke richting op (Heuvelakkers) en grenst daar aan een duinengebied waarvan enkele uitlopers de akker inprikken. In die duinen de windmolen van Bakel.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u> Bentem: een oude –heem-naam; Heuvelakkers: tegen de duinen aan gelegen deel van de open akkers Hoekendaal; Mathijs Eind: daar waar ooit ene Mathijs woonde; Mathijseindse Akkers; Vendse Kamp; Verloren Kost: meestal de naam voor grond die niet veel oplevert.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> Bentem, Mathijseind en Nuijeneind.</p>
<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • open karakter van de bolvormige akkers. De bolling van de akker is bijzonder hoog (mogelijk de hoogste bolling van Nederland). • gave ruimtelijke hoofdstructuur. Behalve de oude wegen die het complex begrenzen in het oosten en zuiden, is er de oude doorgaande weg naar Aarle-Rixtel en een paar noord-zuid gerichte zandwegen over de akkers. • relatie met oud(st)e kern van Bakel en de archeologie van het (woon)bosgebied Hoekendaal en Achter de Molen • steilranden langs de oude doorgaande wegen (Buytencamp en het verlengde ervan) en langs Nuyeneind. • Bij de zuidoosthoek op Benthem kruisen prehistorische wegen elkaar: een noord-zuid route en een oost-west route, die tevens daar splitst in een weg naar Helmond (via Bakelse Brug) en naar Aarle-Rixtel en Scheepstal • aanwezigheid van een oude hakhoutbosje binnen het akkergebied

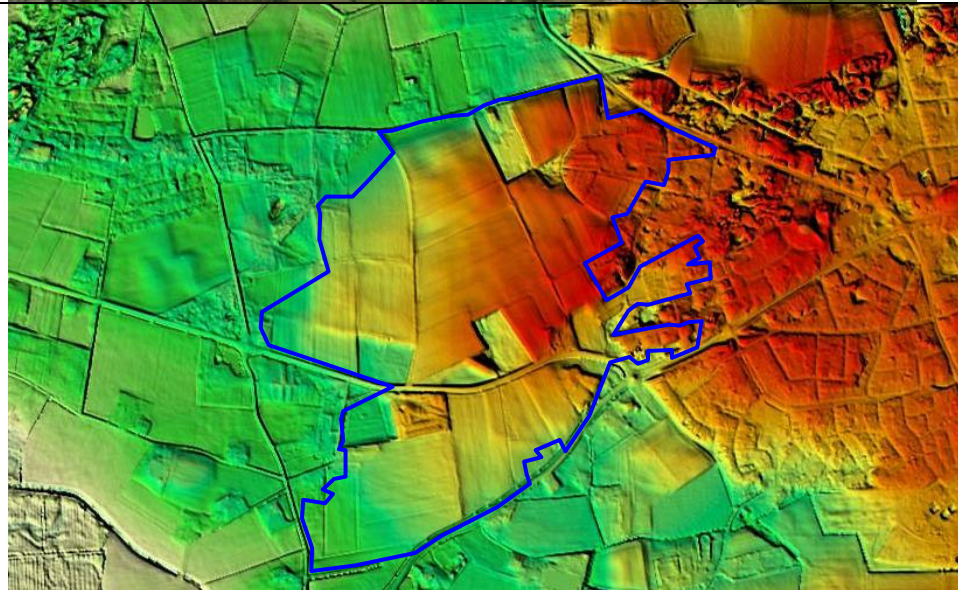
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

Hoogtekaart Nederland

Foto's

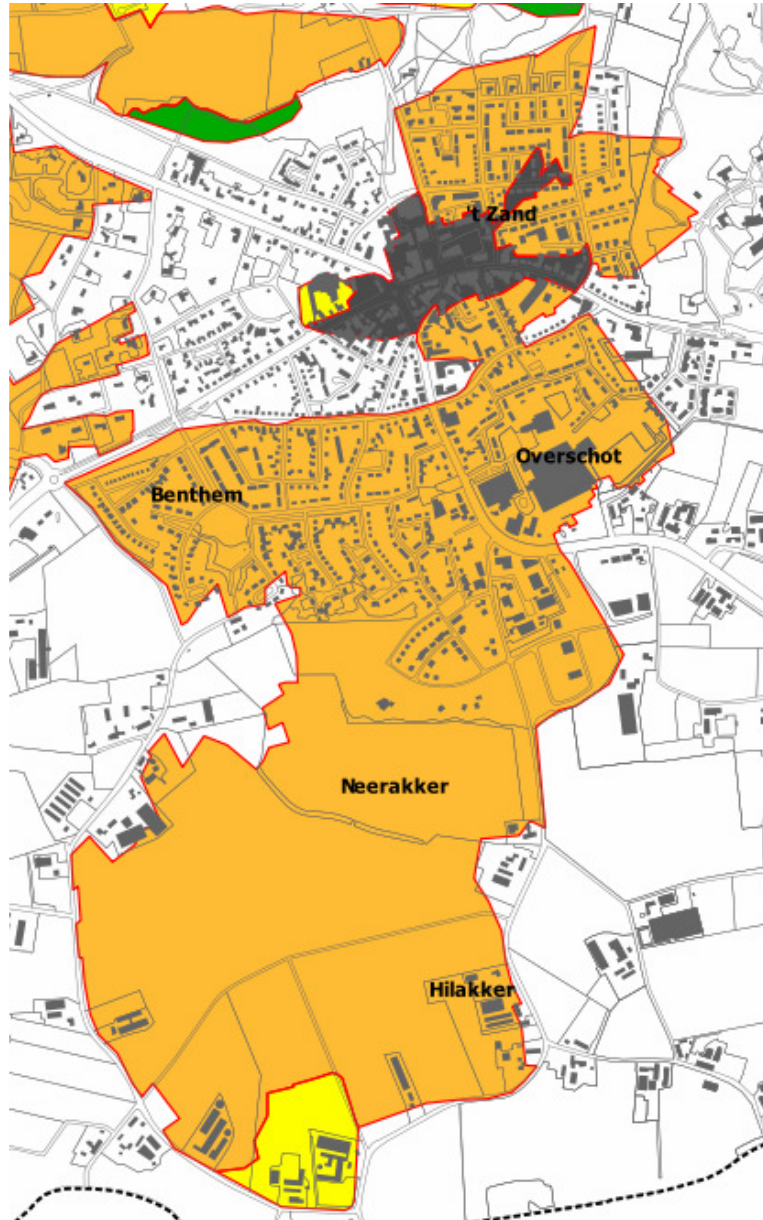

Akkercomplex Bakel-Dorp / Helling / Overschot / Neerakker / Hilakker

Toponiem	Bakel-Dorp / Helling / Overschot / Neerakker / Hilakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Ten zuiden van Bakel ligt een groot oud akkergebied (Bakel-dorp, Molenakkers, Helling, rond Overschot, Hilakker en Neerakker). In het noordoosten sluit het akkergebied ten zuiden van 't Zand hierop aan. De zuidwestelijke grens wordt gevormd door de Oudestraat/Schouw/Heideveld, de zuidoostelijke door de straat Hilakker. In het noordoosten grenst het akkergebied ruwweg aan de straat Zand en in het noordwesten wordt het akkergebied begrensd door de straat Benthem. Het gebied ten noorden van de Nieuwe Uitleg tot aan de Helmondsestraat sluit erbij aan. Vanuit de kern van Bakel lopen de straten Dorpsstraat en Auerschootseweg door het akkergebied.</p>
	
Omvang	175,1 ha
Bodemgebruik	<p>Het noordelijk gedeelte van het akkergebied is nagenoeg volledig opgenomen door de verstedelijkte kern van Bakel. Het zuidelijk deel van het akkergebied is nog steeds overwegend agrarisch van aard. Aan de rand van de akker liggen de buurtschappen Overschot, Hilakker, Schouw en Ravensgat. Langs de straten Hilakker, Heidveld, Schouw en Oudestraat is lintvormige bebouwing op de akker toegevoegd.</p>
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkercomplex is één van grote akkercomplexen die rondom Bakel en Milheeze liggen. Het gebied is een groot open akkergebied ten zuiden van het dorp Bakel, met in blokken gegroepeerde strokenverkaveling. Dit gebied wordt door beekjes doorsneden, zodat hij in enkele delen uiteenvalt. Van noord naar zuid:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Klein stukje tussen de kom en een 'doorgeknipte' duinenrug, dus vlak tegen het dorp aan. 2. Akker ten oosten van Bentem, tot de loop uit Overschot 3. Akker west van het gehucht Overschot 4. De eigenlijke Neerakker 5. De Hilakker <p>Ten noorden van de kom nog een open akkergebied met strokenverkaveling. Voorts nog enkele kleine kampengroepen: bij de windmolen en in het zuiden bij de Meulenhof. Mogelijk was daar ooit een watermolen. In die hoek komen veldnamen als Vloed, Vloeiakker voor. De naam Molenhof komt onder Deurne al in 1419 voor. In het noordwesten en noordoosten grenst dit akkergebied aan duinen. Op de westelijke duinen stond de windmolen.</p>

Veldnamen in het akkergebied: Bisterde (thans Besterd), Heische Driessen (NO van de kom tegen de hei), Hilakker, De Holting, Molenakkers naar de windmolen, Neerakker, Overschot naar gehucht of andersom?, Schouwakker, Schouwstraat naar de daaraan gelegen hoeve Ter Schaut (thans hoeve Schouw) en Vlinkert (duin NO van de kom).

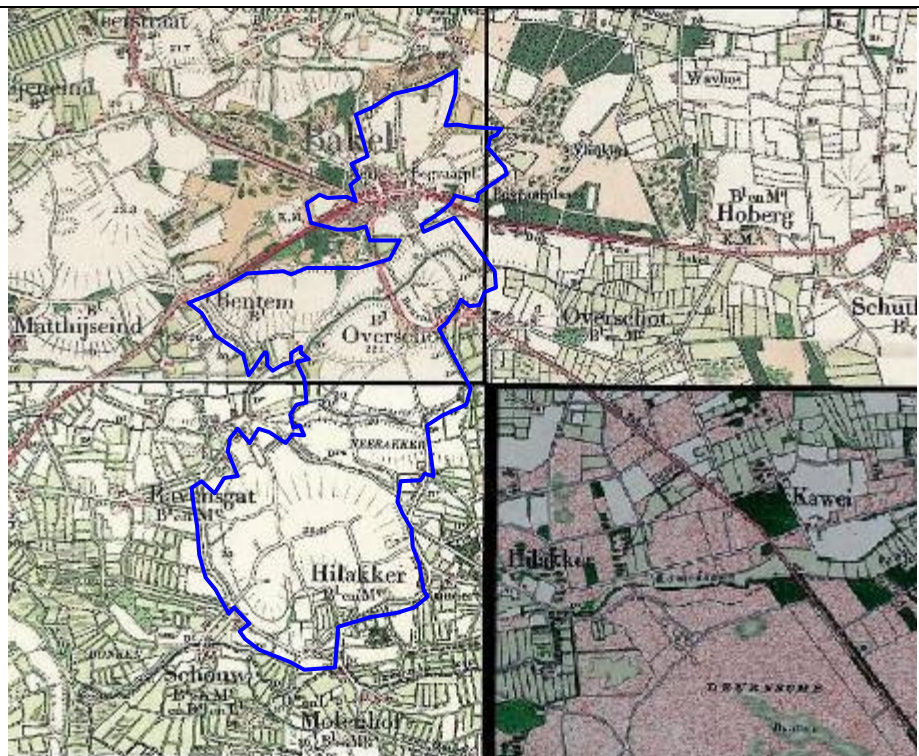
Gehuchten en/of hoeve(n): Bakel-dorp, Overschot, Kundert, Schouw, Ravensgat en Bentem.

Bijzondere kenmerken

- gave ruimtelijke historische hoofdstructuur met wegen, (zand)paden en beplanting
- open karakter van de (bolvormige) akkers. Op de Neerakker heeft archeologisch onderzoek geleid tot de vondst van een hoog-middeleeuwse elite-woning in de vorm van een omgrachte hoeve.
- De akker sluit aan op het akkergebied ten noordwesten ervan (Mathijseind-Hoekendaal) en heeft een relatie met oud(st)e kern van Bakel en de archeologie van het (woon)bosgebied Hoekendaal.
- De noordgrens wordt deels gevormd door een oude oost-west verbinding en over dit complex loopt een oude noord-zuid route, die deels als zandweg op de Hilakker nog aanwezig is.
- Aan de zuidkant kruist de oude route de Kawaise Loop bij Molenhof, waar een oude watermolen vermoed wordt.
- Op de Schouw lag een omgrachte hoeve van de adellijke familie Van der Schaut.

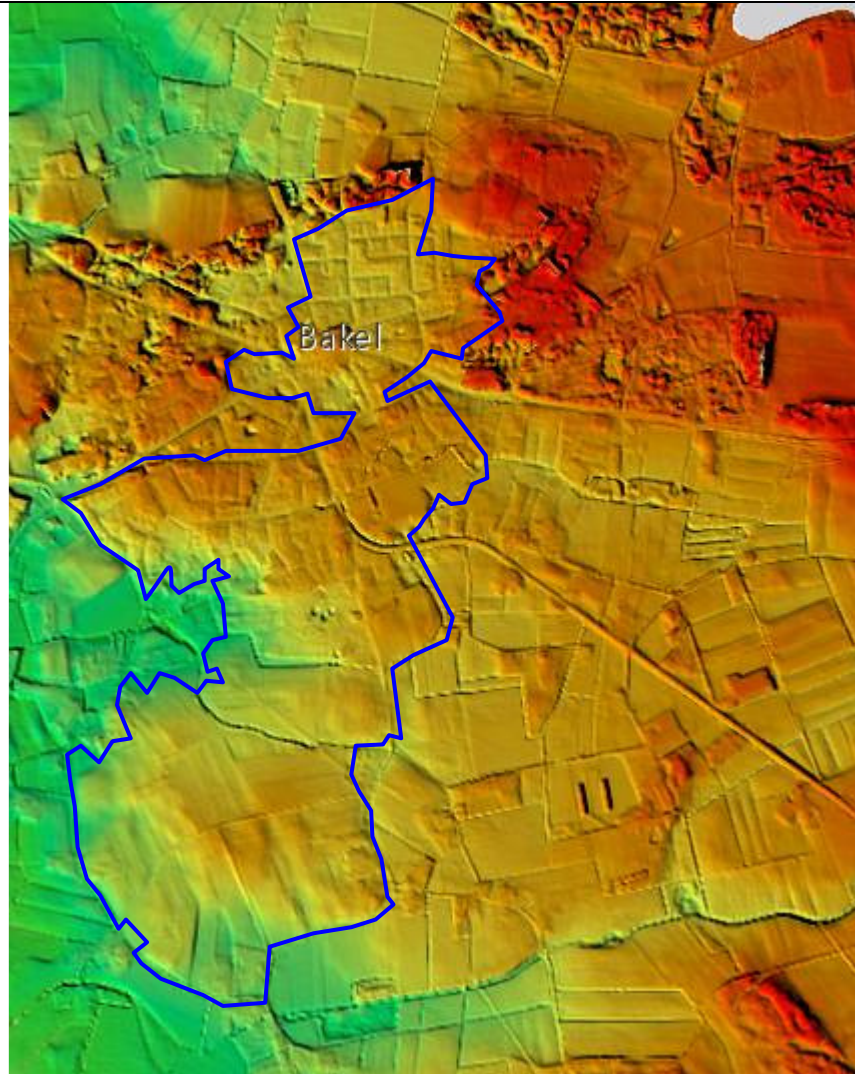
Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

Hoogtekaart Nederland

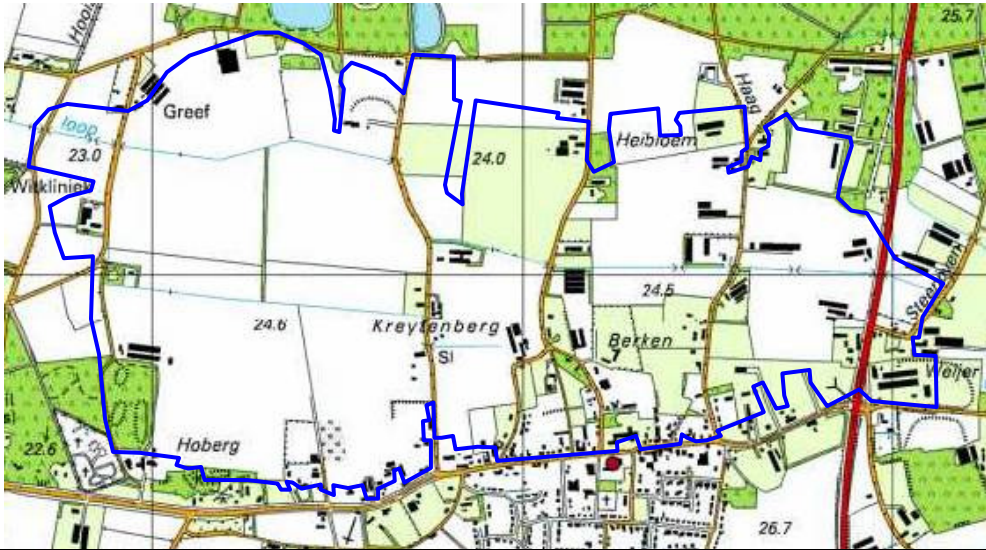

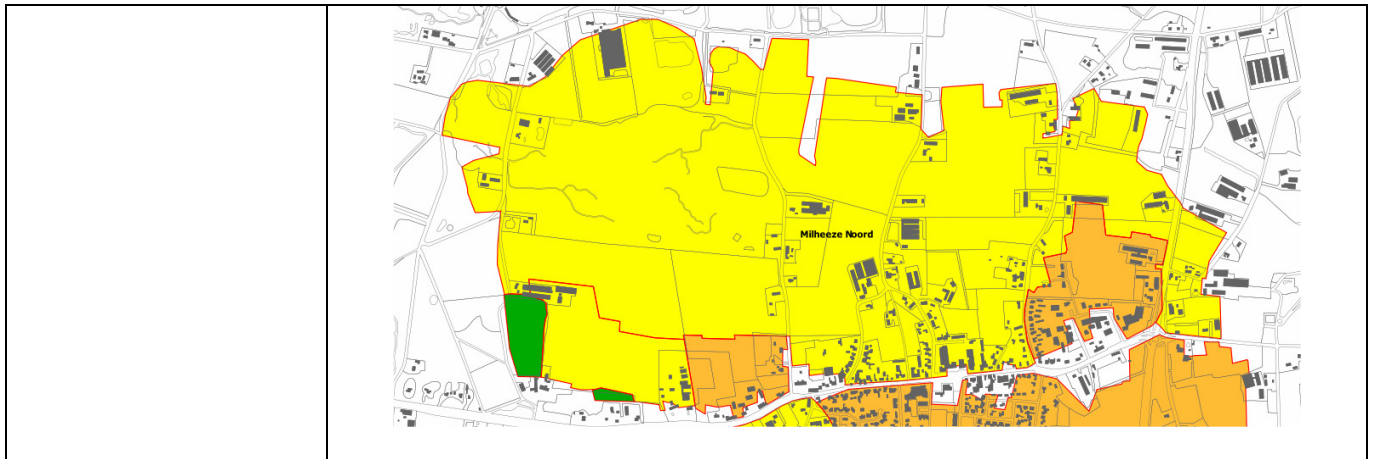
Foto's

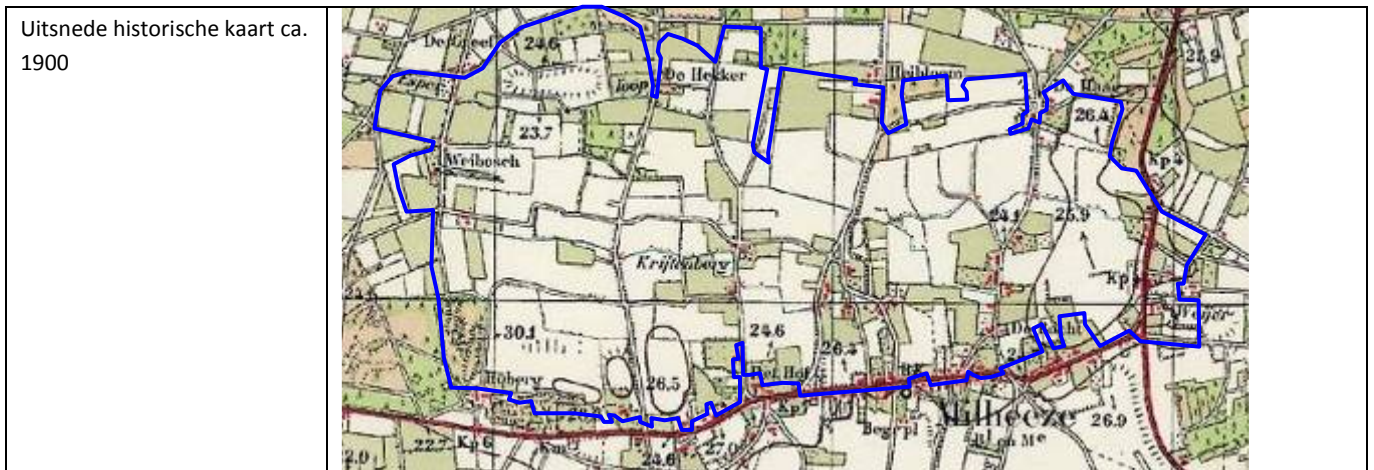

Akkercomplex Milheeze Noord

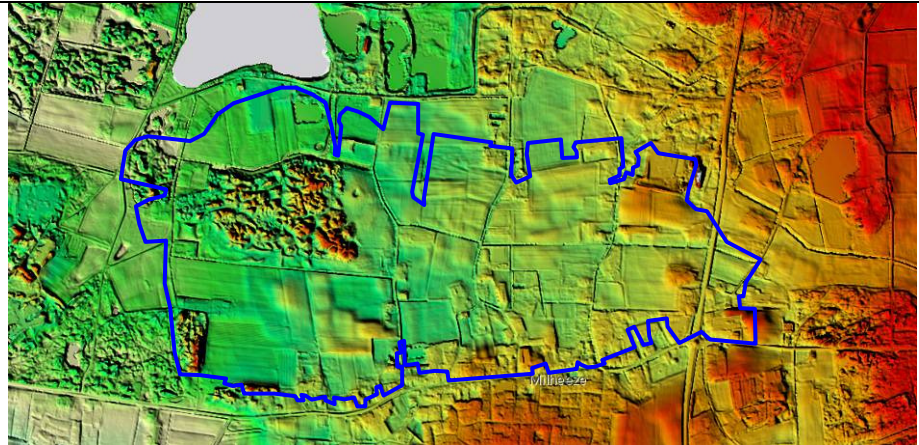
Toponiem	Milheeze Noord
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Milheeze Noord is het gebied ten noorden van de wegen Hof-Kerkeind-Milheesestraat-Peeldijk. In het noorden wordt dit akkergebied begrensd door een oude ontginningsgrens van Haag via Heibloem naar Hekker, grotendeels ten zuiden van de verlengde Esperloop. De wegen Kreijtenberg-Hekker, Berken-Heibloem en Bocht-Haag doorsnijden het akkergebied in noord-zuid richting.</p>
Omvang	201,6 ha
Bodemgebruik	Momenteel is het akkergebied nog grotendeels in gebruik als agrarisch gebied. Langs de zuidrand ligt de (deels oude) bebouwing. In het gebied komt verspreide bebouwing voor en in het noordwesten is een golfbaan aangelegd.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het betreft een fijngeleed gebied met hoofdzakelijk kampen die in 1838 in zeer wisselend gebruik waren, maar in 1900 hoofdzakelijk als akker gebruikt werden. De kampen bestaan uit min of meer blokvormige percelen en perceelsgroepen tussen een aantal wegen die van de dorpsstraat noordwaarts door het gebied lopen naar de ten noorden daarvan gelegen heide. Vermoedelijk is het gebied in de 14de of 15de eeuw vanaf de dorpsstraat noordwaarts ontgonnen en is het gebied ten noorden van de Geeneindseloop het laatst in gebruik genomen.</p> <p>Aan de straatzijde liggen drie kleine open akkers:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bij de hoeve Hoberg van Binderen: een groot perceel en wat kleintjes. 2. Ten oosten daarvan: geblokte streepverkaveling 3. De Bogt: onregelmatige verkaveling. De naam verwijst mogelijk naar een begin als 'bocht' en de bijhorende hoeve Ten Bogt. <p>Binnen het akkergebied liggen twee domeinen: Het Hof en Hoberg. Hoberg is een pachthoeve van het klooster Binderen. Het Hof is de plaats van het voormalige uitbatingscentrum van de heerlijkheid Milheeze, eigendom van de familie Van Scheepstal en later Van der Aa.</p> <p>Veldnamen in het akkergebied: Berke (berkenboom), Bogt (dat is een kamp, een ontginningsblok), De Kaak, Greeve, Hekker, Het Hof / Waarse Hoef, Hoberg (ho = hoog, naar de hoge duinen die er naast liggen), Kamp (ofwel bogt, een ontginningsblok), Kreytenberg, Mastbroek, Weijer (visvijver?), Weybos en Wildeman.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n)</u>: Binnen het kampengebied lagen in 1818/38 de volgende gehuchtjes Kreytenberg en Berke. Aan de zuidzijde lag de dorpsstraat van Milheeze met wat verspreide bebouwing en de kerk/kapel van Milheeze.</p>

<p>Bijzondere kenmerken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • gave ruimtelijke hoofdstructuur • Langs de zuidelijke begrenzing (de huidige doorgaande weg door Milheeze) zijn aan de noordkant in de 14de eeuw een aantal hoeven gesticht. De Hof, De Berken en De Bocht. Vanaf deze hoeven ontstonden veedriften naar het noorden richting de heide op het Beestenveld. Het zijn de huidige noord-zuid wegen door het gebied. • Hoeve De Hof of Waardse Hoef vormde de kern van de heerlijkheid Milheeze
-----------------------------	--

Hoogtekaart Nederland

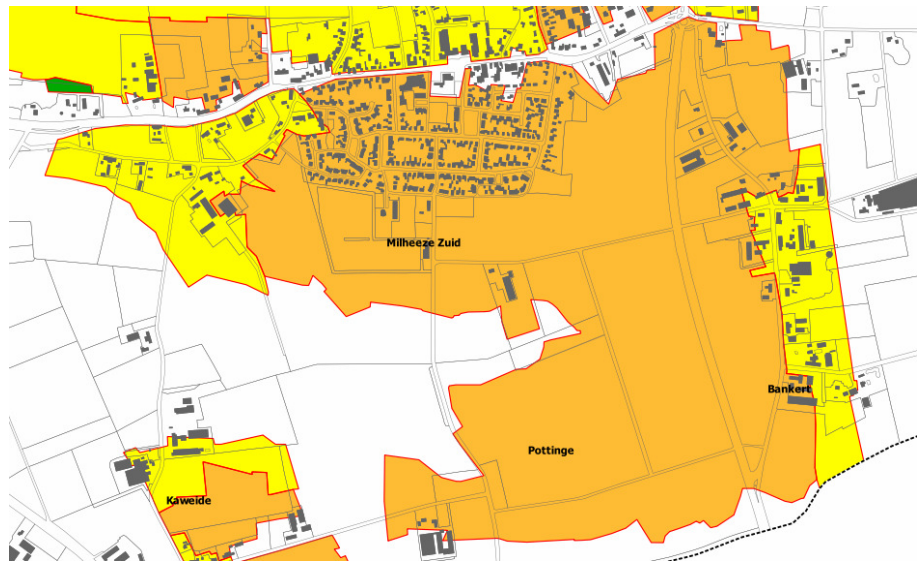
Foto's

Akkercomplex Milheeze Zuid / Pottingen

Toponiem	Milheeze Zuid / Pottingen
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Milheeze Zuid ligt ten zuiden van de weg Hof-Kerkeind-Milheestraat-Peeldijk . Aan de oostzijde wordt het akkergebied begrensd door het bebouwingslint van de Hoeven en Bankert. In het westen ligt de bebouwingskern van Schutsboom. De akker loopt zuidelijk tot aan de Kaweise Loop.</p>
Omvang	178,1 ha
Bodemgebruik	Het gebied is grotendeels nog in gebruik als agrarisch gebied. Een gedeelte is ingenomen door de stedelijke uitbreiding van Milheeze, inclusief sportvelden.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied vormt een groot open akkercomplex. Het is dé akker van Milheeze. Rondom de akker liggen de gehuchten Schutsboom, Bankert, Hoeven en het dorp Milheeze. Deze akkers zijn vermoedelijk in de 11de of 12de eeuw in gebruik genomen. Het grote open akkergebied heeft een bloksgewijs gegroepeerde strokenverkaveling en een centrale noord-zuid akkerweg, met de nodige zijwegen. De akker wordt doorsneden door een waterloop die waarschijnlijk gegraven is en in een ondiep dalletje ligt. Misschien is het wel een 'holle waterweg' die ontstond doordat de akkers door de bemesting hoger werden.</p> <p>Het gebied De Hoeven ten oosten daarvan is een strook van ongeveer 170 meter breed met verspreide hoeven en een concentratie in het noorden. Het ziet er wat planmatig uit.</p> <p>Het kampengebied bij de Schutsboom ligt naast en tussen kromme wegen en strekt tot aan de overgang naar lagere gronden ten zuidwesten ervan. Dit gebied heeft verspreid staande boerderijen, waarvan de Binderse pachthoeve Ter Heggen de oostelijkste is.</p> <p><u>Domeinen:</u> Ter Heggen, pachthoeve van klooster Binderen.</p> <p><u>Gehuchten en/of hoeve(n):</u> De open akker ligt ten zuiden van de dorpsstraat van Milheeze. Aan de oostzijde ligt het gehucht De Hoeven en aan de westzijde het gehuchtje Schutboom.</p> <p><u>Veldnamen in het akkergebied:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Ter Heggen: pachthoeve van klooster Binderen. Genoemd naar nabije 'heggen': een ander woord voor bocht of kamp. - Akkerweg - Looweg zijweg van de Akkerweg - Bankert: onverklaarde naam in het zuidelijk akkergedeelte. - Schutboomse Klamp en De Hoevense Klamp: Klamp-namen duiden op de ruimtelijke verdeling van het ophalen van de tiende, een middeleeuwse belasting van 10% van de oogst. De Akkerweg was kennelijk de scheiding tussen beide tiendklampen. - Schutboom: paal waarop de schuttersgilden hun doelen plaatsten? Of, waarschijnlijker, de naam verwijst naar een afsluitboom over de weg. Schutten is afsluiten, beschutten. Hier stond een hek om te voorkomen dat het loslopend vee de akker op kon.

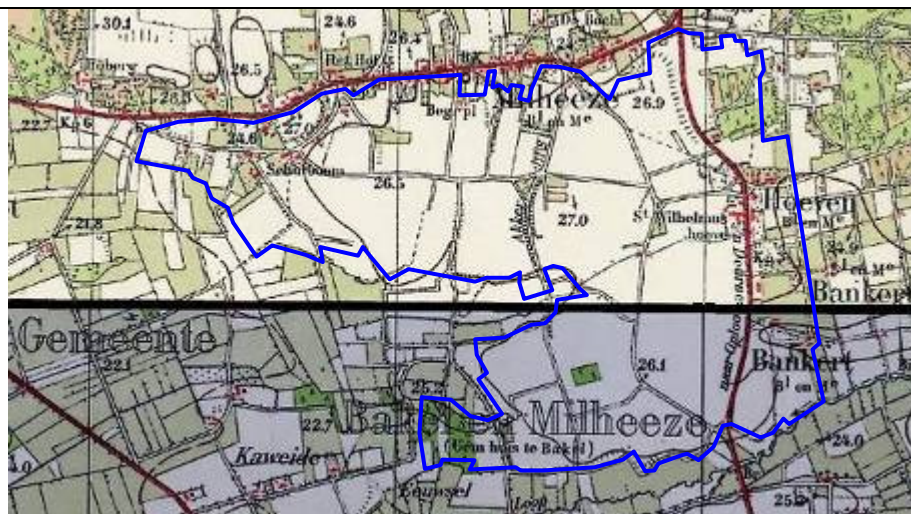
- De Eusels: weijtjes tussen de Kaweise Loop en de open akker
- De Hoeven

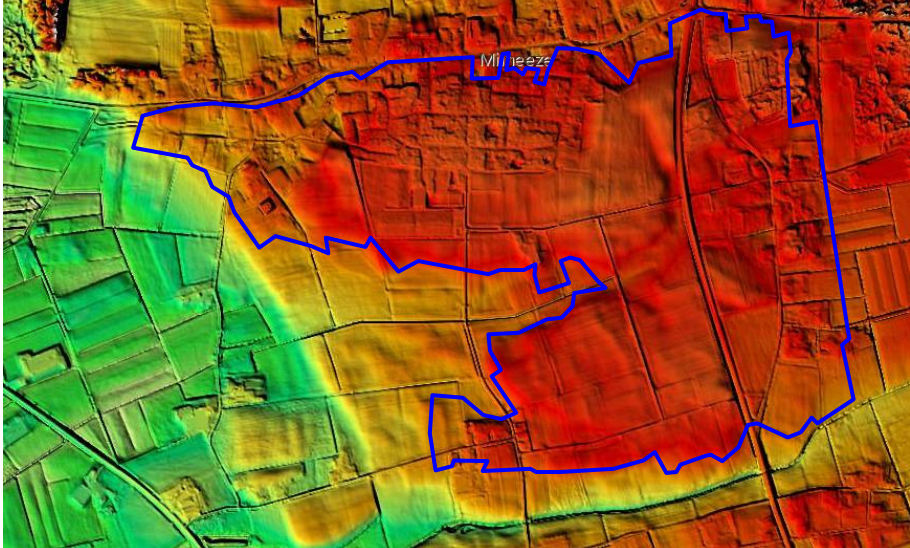

Bijzondere kenmerken

- gave ruimtelijke hoofdstructuur met duidelijke kenmerken
- grootschalige open structuur
- Over de akker liep de oude oost-west route, die bij de Hazenhut door De Peel liep. Waar deze weg de rand van de akker kruist zijn de gehuchten Hoeven in het oosten en Schutboom in het westen ontstaan. De oude route verloor aan betekenis toen de weg aan de noordkant van de akker (de huidige doorgaande weg door Milheez) in gebruik kwam.
- Archeologisch onderzoek aan de zuidkant van de dorpskom toont aan dat er al vroeg bewoning was op de akker. Een omheind hof werd aangetroffen, die waarschijnlijk de voorganger was van hoeve De Hof aan de noordrand van de akker. Ook werd de oude weg archeologisch teruggevonden.
- Aan de noordrand van de akker was een hoge steilrand aanwezig, die deels nog in de huidige bebouwing aanwezig is. Ook de zuidrand en de oostrand waren steilranden, die deels nog bestaan.
- Aan de westrand van de Pottingen ligt nog een deel van de oude akkerwal.
- aanwezigheid van bolle akker met pad, steilrand

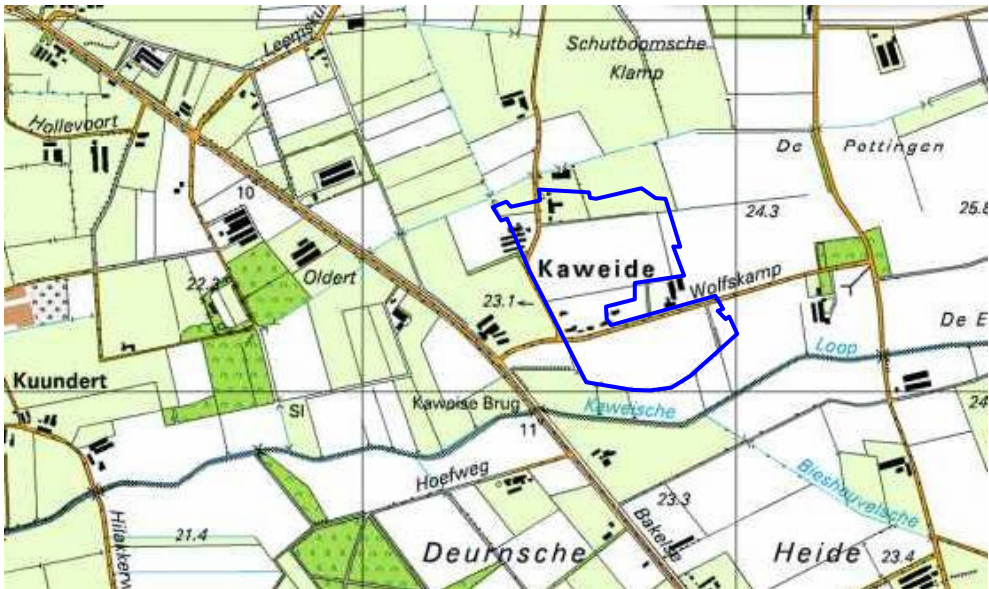
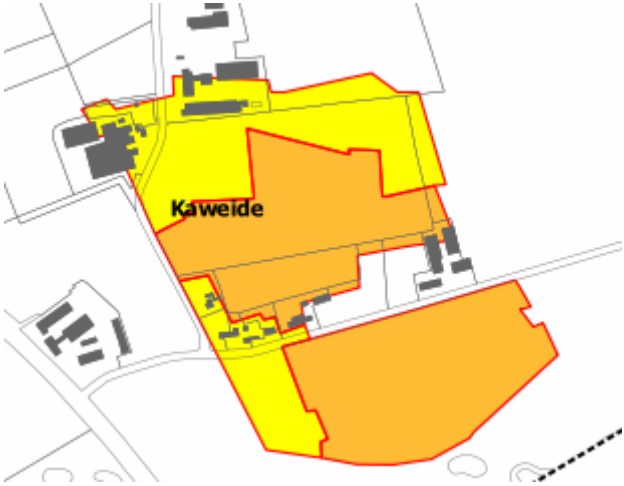
Uitsnede historische kaart ca. 1900

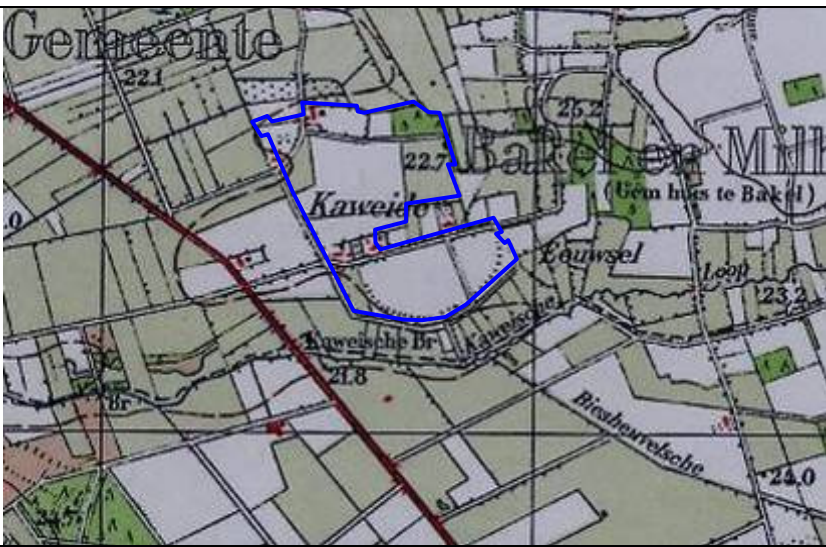
<p>Luchtfoto (Google Maps)</p>	
<p>Hoogtekaart Nederland</p>	
<p>Foto's</p> 	

Akkercomplex Kaweide

Toponiem	Kaweide
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Kaweide ligt in het zuiden van de gemeente, oostelijk van de weg naar Deurne. Het akkergebied wordt doorsneden door de wegen Wolfskamp (oost-west) en de weg Kaweide (noord-zuid). Aan de westzijde fungeert de straat de Oldert als grens.</p>
Omvang	17,9 ha
Bodemgebruik	Het akkergebied is nog volledig agrarisch.
Karakteristieke beschrijving	<p>Het akkergebied betreft een oude hoeve Kaweide met bijhorende huisakkers. Op het zuidelijke gedeelte van het akkergebied is momenteel nog een steilrand zichtbaar, parallel aan de Kaweise Loop. Vermoedelijk dient de ontginning van dit gebied in de 14de of 15de eeuw geplaatst worden. Het betreft een klein akkergebied met twee kleine open akkers met strokenverkaveling en nog wat kampen. Beide open akkers zijn in het midden tot een meter hoger dan aan de randen. Ze worden gescheiden door een strook die tot na 1900 heide bleef. Het gebied ligt tussen twee beken: de loop die van de Hoeven af komt en de Kaweise Loop in het zuiden.</p>
Bijzondere kenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • twee boerderijen met huisakkers • slootbegrenzing • akkerrand met een steilrand met beplanting

Uitsnede historische kaart ca. 1900

Luchtfoto (Google Maps)

Hoogtekaart Nederland

Foto's

Bijlage 6.4 Waardering van de akkergebieden

Toponiem	Naam van het akkercomplex. Deze benaming kan afgeleid zijn van een plaats, maar ook van een gehuchtnaam, akkernaam, ...
Adres / locatiebeschrijving (o.b.v. moderne topografie)	Topografische beschrijving op basis van moderne topografie, inclusief weergave op de uitsnede van de moderne topografische kaart.

Waardering	Aanduiding en nadere beschrijving van de waardering van het betreffende akkercomplex. De waardering wordt tevens in de onderste tabel numeriek onderbouwd. De waardering vindt plaats door het toekennen van punten per waarderingscriteria. De afwegingscriteria zijn: zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, gaafheid & conservering, beleving (schoonheid en herinneringswaarde) en representativiteit. Bij een bovengemiddelde score 10 punten of meer wordt de beoordeelde akker(complex) als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een lagere score zijn de akkers / akkercomplexen of delen ervan niet behoudenswaardig.
Bescherming	Aanduiding van de bescherming van het betreffende akkercomplex. In uitzonderlijke gevallen kan een gedeelte van het akkercomplex aangeduid worden als beschermd en een gedeelte niet.
Begrenzing	Indien het akkercomplex (of in uitzonderlijke gevallen, een gedeelte van het akkercomplex) wordt de begrenzing afgebeeld. Legenda: blauw: contour van het deelgebied van het akkercomplex. Hierbij is de volgende categorisering aangehouden: gehucht, akkerrandwal, open akker, kamp rood: gebied dat beschermd wordt

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			
	Informatiewaarde			
	Ensemblewaarde			
	Gaafheid & conservering			
Beleving	Schoonheid			
	Herinneringswaarde			
Representativiteit				
Totaal:				

Akkercomplex Handel West (Verreheide)

Toponiem	Handel West (Verreheide)
Adres / locatiebeschrijving (o.b.v. moderne topografie)	Het akkergebied ligt aan de noordzijde van de gemeente Gemert-Bakel, ruwweg tussen de straten Boekelseweg, Verreheide en Boslaan. Aan de oostkant wordt het akkergebied begrensd door het Strijbosch.

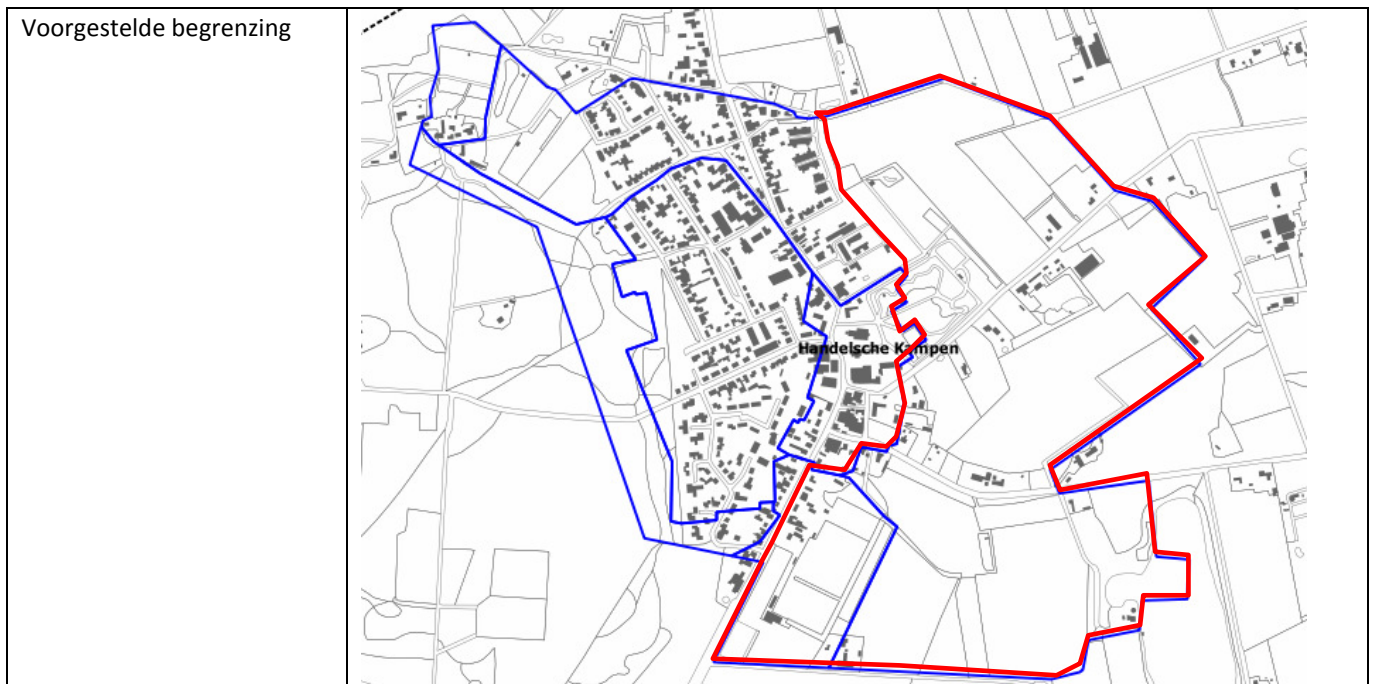
Waardering	laag, vanwege de beperkte herkenbaarheid als akkercomplex en de hoge graad van versnippering (beperkte gaafheid). Door de ruilverkaveling en het huidige grondgebruik (als prei-akker) veel van de historische ruimtelijke structuur aangetast. Zo zijn de oude akkerwegen en de perceleringen niet als zodanig meer beleef- en herkenbaar.
Bescherming	geen
Voorgestelde begrenzing	Niet van toepassing

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde		2	
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
Totaal:				9

Akkercomplex Handelsche Kampen

Toponiem	Handelsche Kampen
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied betreft de historische kern van Handel met het omringende oude akkerland. Aan de westkant worden de akkers begrensd door een hoge stuifwal: de Handelse Bergen. De zuidkant door de Rooije Asch met daarin de Rooije plas.</p>
	
Waardering	<p>Deels hoog (oostelijk gedeelte), deels laag (westelijk gedeelte). Het westelijke gedeelte is grotendeels aangetast door de uitbreiding van de bebouwing van Handel. Binnen het westelijk gedeelte resteert enkel nog een akkerrand. Gezien de beperkte herkenbaarheid en gaafheid van dit gedeelte van het akkergebied en de uitbreiding van de bebouwing van Handel die op het akkergebied is ontstaan, wordt het westelijk gedeelte van het akkergebied buiten de aanduiding Oude Akker gehouden. Het oostelijk gedeelte, dat aansluit bij het oudste gedeelte van de bebouwingkern van Handel, is nog gaaf en herken- en beleefbaar. Onder andere door de continuering van het agrarische (akker) gebruik. In dit oostelijk gedeelte is de ruimtelijke structuur nog nagenoeg gaaf in het landschap aanwezig</p>
Bescherming	<p>Het gebied met de hoge waardering: bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Dit gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 60,2 ha. rest: geen</p>

Onderbouwing van de waardering – deel oost

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				16

Onderbouwing van de waardering – deel west

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde		2	
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
Totaal:				9

Akkercomplex Doonheide – Lodderdijk

Toponiem	Doonheide / Lodderdijk
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Aan de noordzijde van de kern van Gemert ligt het gebied van Doonheide en Lodderdijk . Aan de oostzijde wordt het gebied begrensd door de straat Lodderdijk en aan de noordzijde door de Peelse Loop. Dwars door het gebied loopt de straat Doonheide. Zuidelijk van de weg ligt de wijk Doonheide, deels ook aan de noordzijde/</p>

Waardering	<p>Deels hoog (westelijk gedeelte / Deelse Kampen), deels laag (oostelijk gedeelte). Het oostelijk gedeelte wordt laag gewaardeerd vanwege de hoge mate van aantasting van het akergebied door bebouwing en industriële ontwikkelingen. Van het oude akergebied resteert enkel in het noordwesten (ter hoogte van de Deel) een klein gedeelte van het akergebied. Dit gedeelte wordt hoog gewaardeerd vanwege het nog grotendeels ongeschonden karakter van de open akker en de ruimtelijke samenhang met het zuidelijk gelegen gehucht.</p>
Bescherming	<p>Het gebied met de hoge waardering: bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Dit gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 24,3 ha. rest: geen</p>
Voorgestelde begrenzing	

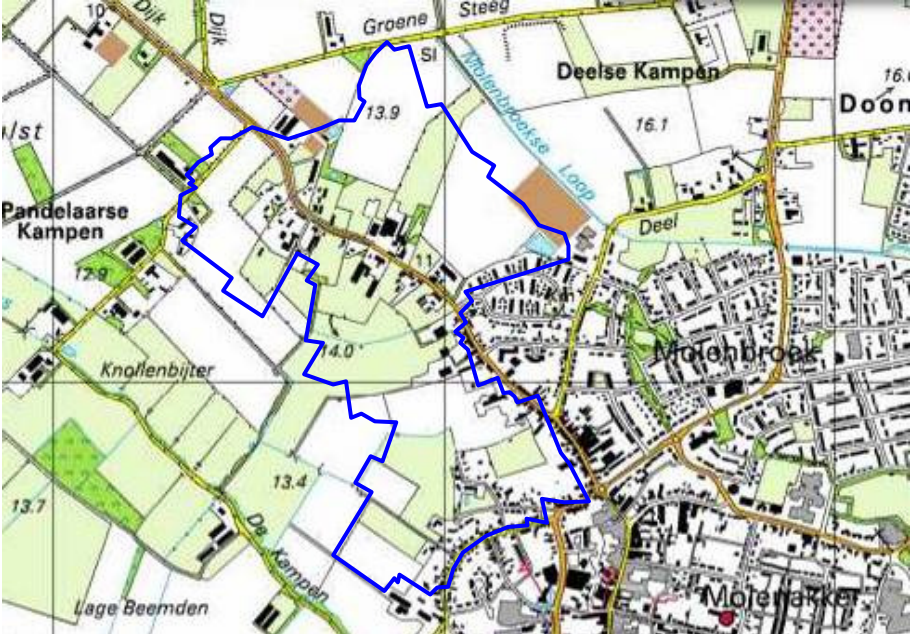
Onderbouwing van de waardering – deel oost

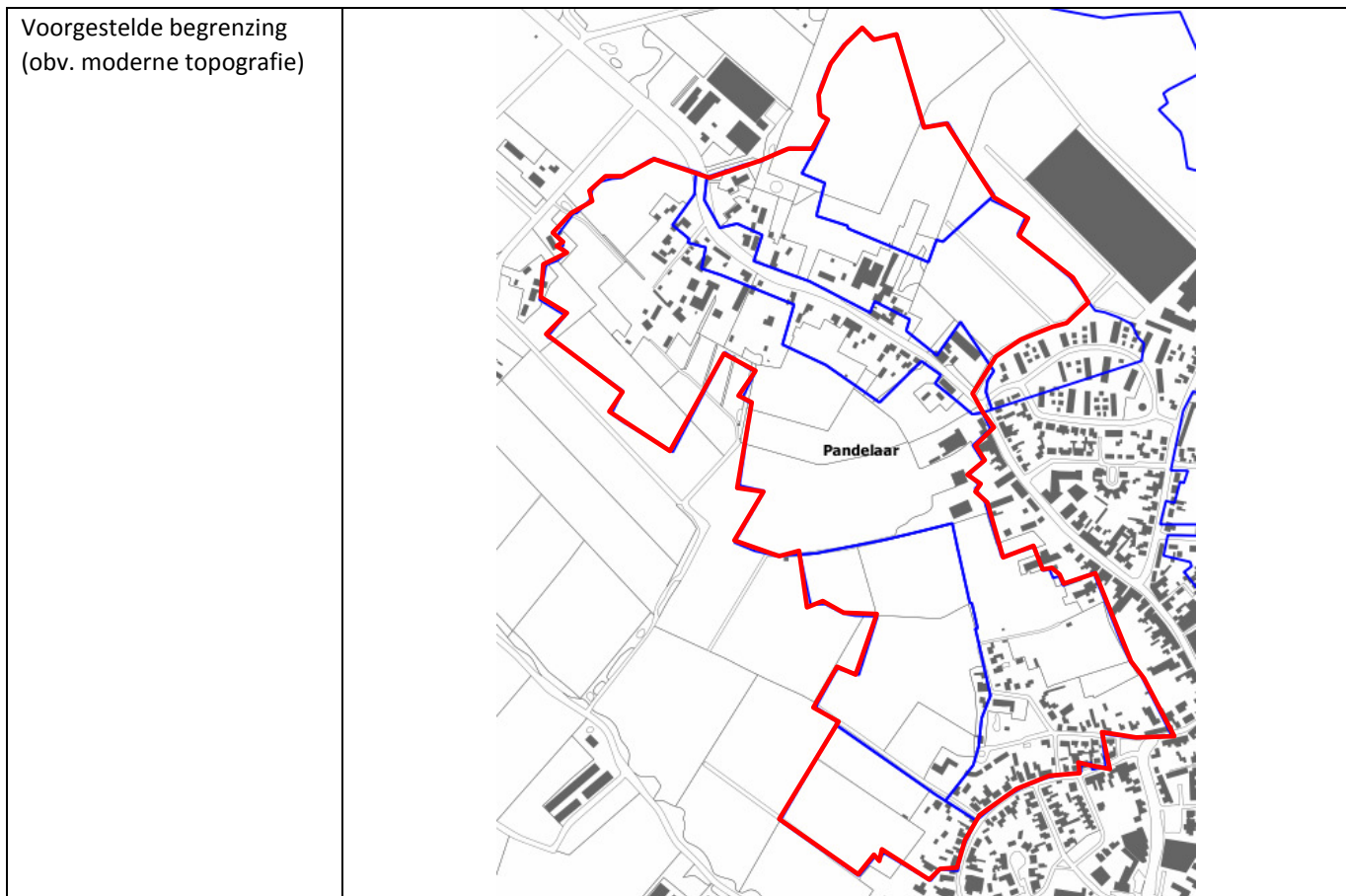
Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
Totaal:				8

Onderbouwing van de waardering – deel west (Deelse Kampen)

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
	Totaal:			13

Akkercomplex Pandelaar

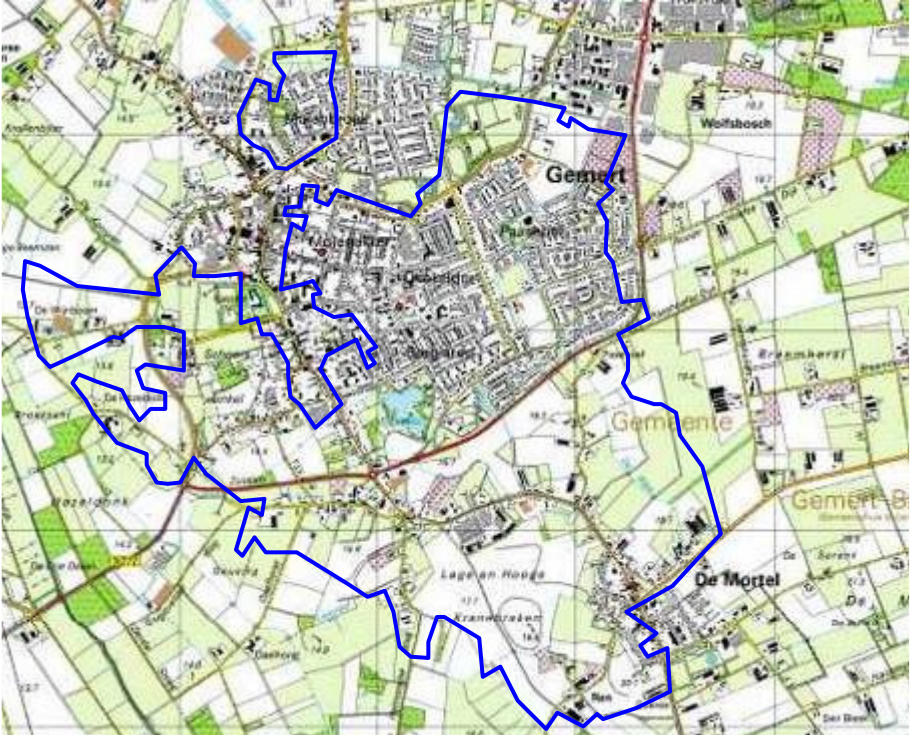
Toponiem	Pandelaar
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Pandelaar ligt ten noordwesten van de kern van Gemert. Aan de zuidzijde wordt het gebied begrensd door de straten Haag en West-Om, aan de oostzijde grotendeels door de weg Pandelaar. De noordkant door de straat Padelaarse Kampen. Westelijk wordt het akkergebied begrensd door het weidegebied De Kampen.</p>
	
Waardering	<p>Hoog, vanwege de nog aanwezige gave ruimtelijke structuur (historisch wegenpatroon, bebouwingslocaties en beplanting) en de beleef- en herkenbaarheid. Het bebouwingslint langs de doorgaande weg over het akkercomplex met de akkers aan weerszijde van het bebouwingslint is nog aanwezig. Binnen het akkercomplex zijn nog diverse akkeronderdelen aanwezig: erfbeplanting en –afscheidingsen, wegenpatroon en het bebouwingslint.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gedeelte is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 56,9 ha.</p>

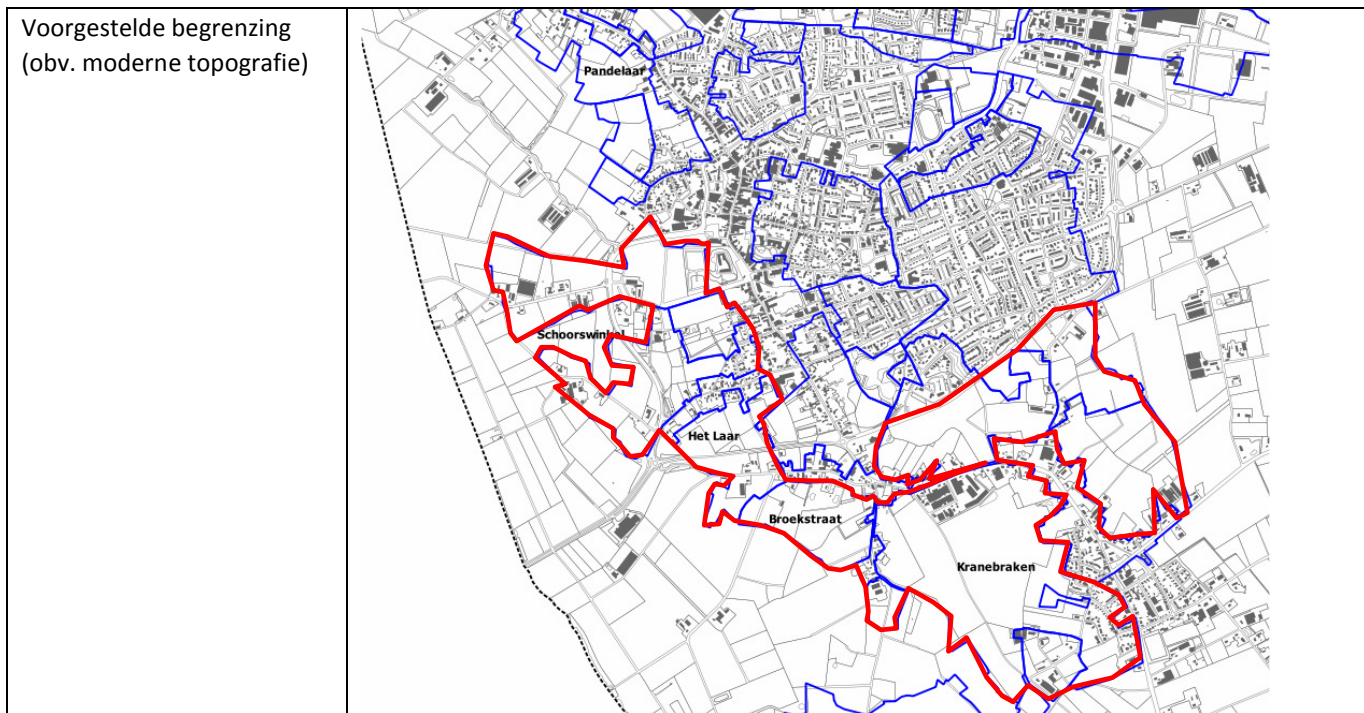

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering	3		
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit			2	
Totaal:				16

Akkercomplex Schoorswinkel / Het Laar / Broekstraat / Kranebraken / Paashoef / Mortelse Peij / Berglaren / Molenakker

Toponiem	Schoorswinkel / Het Laar / Broekstraat / Kranebraken / Paashoef / Mortelse Peij / Berglaren / Molenakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied bevat het zuidelijke gedeelte van de kern van Gemert en het buitengebied tussen Gemert en De Mortel. De wegen Sint Annastraat, Molenstraat en De Haag en Wijnboomlaan vormen de noordelijke begrenzing van het akkergebied. In het zuidwesten strekt het gebied zich uit tot De Breuk van Gemert-zuid en in het oosten vormt de Peelrandbreuk de grens.</p> <p>Het betreft een groep akkercomplexen op dekzandruggen met daartussen een aantal beken. Een driedeling kan hierbij aangegeven worden. Oostelijk: kleine gebiedjes Schoorswinkel, Hazeldonk, Laren. Het westelijk gebied: kleine gebiedjes Rooijhoef, Breemhorst, De Mortel-oost. Centraal gebied met grote open akkers Molenakker, Berglaren, Oudestraat, Hogeakker, Kranebraken, Mortelse Peij.</p>
Waardering	<p>deels hoog, deels laag.</p> <p>Het noordwestelijk gedeelte krijgt een lage waardering vanwege het geheel aangetaste karakter (afwezigheid van gaafheid en de herkenbaarheid). Door woningbouw en de uitbreiding van de bebouwingkern van Gemert is het akkergebied aldaar geheel aangetast. De grotere doorgaande wegen zijn doorgaans wel bewaard gebleven.</p> <p>Het noordoostelijke en het zuidelijke gedeelte van het akkergebied is nog gaaf en beleefbaar. In dit gebied zijn nog een aantal aaneengeschakelde gebieden herkenbaar en beleefbaar (zoals bijvoorbeeld Kranebraken). Binnen dit gedeelte van het akkergebied zijn nog diverse akkeronderdelen aanwezig waardoor sprake is van een bijzonder ensemble dat ooit ten zuiden en oosten van de kern van Gemert heeft gelegen: wegenstructuur (bijvoorbeeld de bijzondere radiale wegenstructuur rond Boekent), de openheid van de verschillende akkers, de aanwezigheid van akkerscheidende waterlopen, de grote hoeveelheid monumentale gebouwen (hoeves, kasteel, enz.). De moderne bebouwingkernen worden buiten de bescherming gehouden.</p>
Bescherming	gedeeltelijke bescherming. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 281,5 ha.

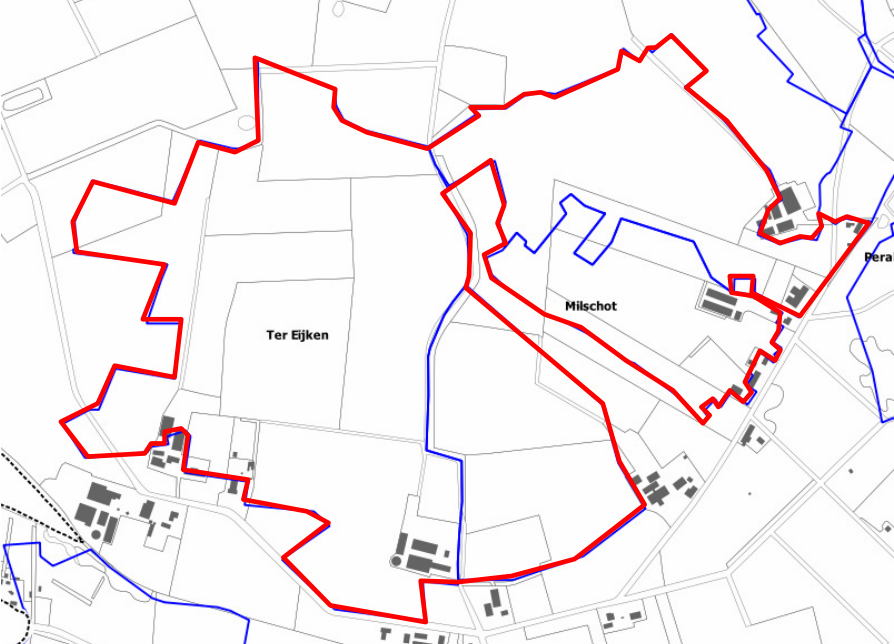
Onderbouwing van de waardering – deel zuid / west

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde		2	
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit			2	
Totaal:				14

Onderbouwing van de waardering – deel noord / oost

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde			1
Representativiteit				1
Totaal:				7

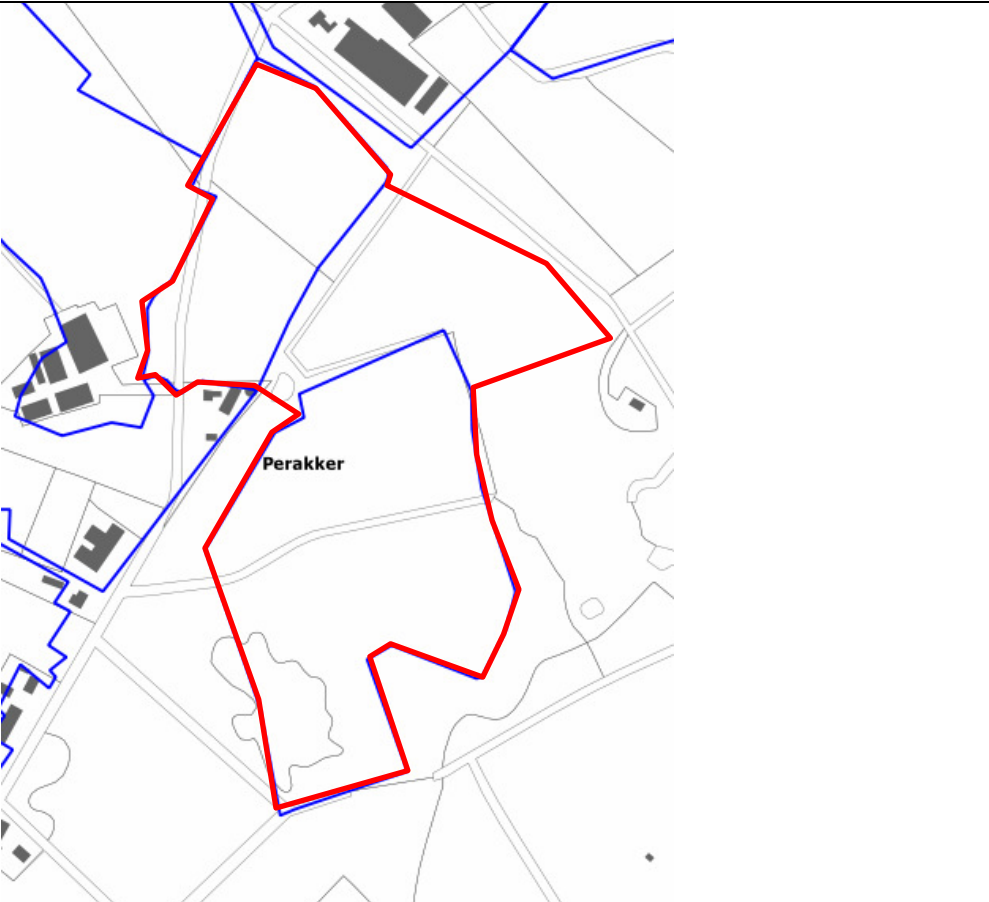
Akkercomplex Ter Eyken / Milschot

Toponiem	Ter Eyken / Milschot
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied van Ter Eyken / Milschot ligt ten zuiden van de kern van Gemert en ten oost-zuidoosten van de kern van De Mortel. De zuidelijke grens van het akkergebied wordt gevormd door de straten Milschot en Tereyken. Centraal door het akkergebied en noord-zuid georiënteerd loopt de Oude Helmondseweg.</p>
	
Waardering	<p>Hoog vanwege het unieke karakter, de gaafheid en beleefbaarheid. Het akkergebied is tevens een toonbeeld van een bijzonder ensemble, bestaande uit een aaneenschakeling van losstaande boerenerven met hun huisweides, akkers en toegangswegen. Binnen het akkergebied zijn verschillende akkeronderdelen nog aanwezig: de ruimtelijke structuur, akkerrandwallen en percelering, de bolling van de open akkertjes, de aaneenschakeling van drie hoeves met hun akkers en de akkerwallen.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 79,8 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne topografie)	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				19

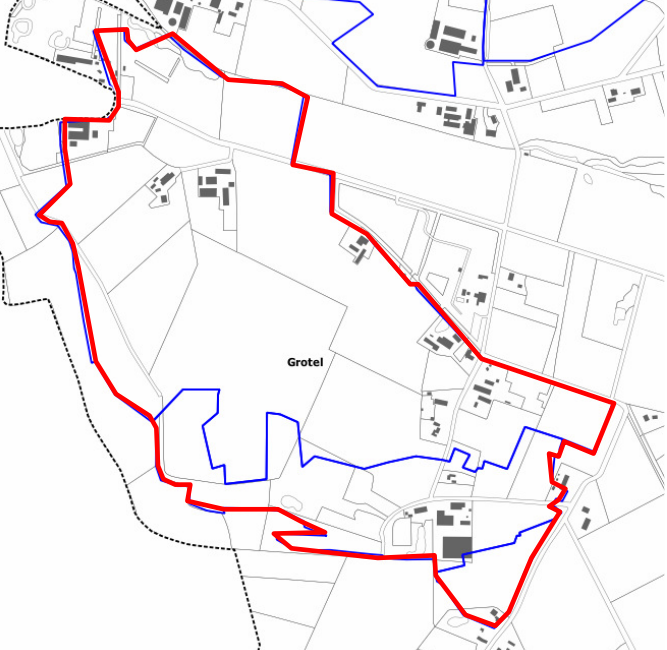
Akkercomplex Perakker

Toponiem	Perakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Perakker ligt ten zuidwesten van de kern van De Mortel, ruwweg ingeklemd tussen de straten Milschot en De Oude Bakelsedijk.</p>
	
Waardering	<p>Hoog vanwege het unieke karakter. Het betreft een akkergebied met twee kleine open akkers die in enkele stroken verdeeld waren. De zuidelijke helft ervan is nu bebost, maar restanten van het gebruik als akker zijn nog steeds beleefbaar. Het noordelijk gedeelte is nog steeds in gebruik als akkergebied en in het zuidelijke gedeelte (het beboste gedeelte) zijn er onder andere nog resten van enkele akkerwallen en hakhoutbeheer in het bos aanwezig.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 12,5 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit		3		
Totaal:				14

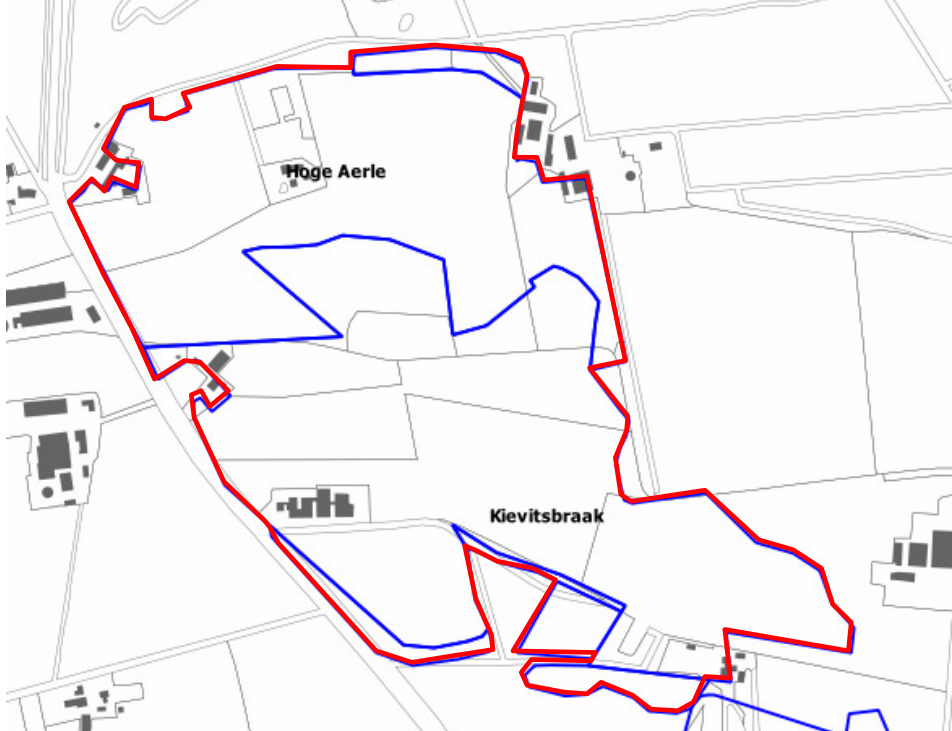
Akkercomplex Grotel

Toponiem	Grotel
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Grotel ligt in het zuidoosten van de gemeente, tussen de kernen van Gemert en Bakel in.</p>
Waardering	<p>Hoog, vanwege de nog aanwezige gave ruimtelijke structuur en de beleef- en herkenbaarheid. Het akkergebied bestaat uit grotere akkerpercelen met vooral in het oosten en zuiden houtsingels en bosjes. Het is hoofdzakelijk een akkergebied met onregelmatige kampercelen. In het zuiden ligt nog een hoog gelegen open akker. Binnen het akkercomplex zijn nog diverse akkeronderdelen aanwezig (onder andere erfbeplanting en –afscheidings, wegenpatroon, historische bebouwing, landweer, enz.) waardoor de beleef- en herkenbaarheid van het akkercomplex groot is.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 70,7 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne kadastrergrenzen)	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde		2	
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit			2	
Totaal:				14

Akkercomplex Hoge Aerle / Kievitsbraak

Toponiem	Hoge Aerle / Kievitsbraak
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Hoge Aerle / Kievitsbraak ligt ten zuidoosten van de kern van De Mortel. Aan de noordzijde wordt het akkergebied begrensd door de weg Lagen Aarleseweg. In het zuiden grenst het akkergebied aan de Grotelse Bossen.</p>
	
Waardering	<p>Hoog vanwege het ensemble, de beleefbaarheid en de gaafheid. Het akkergebied van Hoge Aerle en Kievitsbraak worden gescheiden door de Snelle Loop, maar vormen landschappelijk een eenheid. Het noordelijk deel, een onregelmatig kampengebied met middenin het slotje Hoge Aerle, is de oude huisakker van de middeleeuwse omgrachte hoeve (de grachten zijn nu gedempt). Het zuidelijke deel is een open akker, verdeeld in enkele grote blokken en een groep stroken in het midden en is ontstaan vanuit de huisakker van de hoeve Kievitsbraak. De historische ruimtelijke structuur is nog volledig gaaf en beleef- en herkenbaar.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude akker. Het beschermde gebied is rood omljnd en heeft een oppervlakte van 40,0 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
	Totaal:			19

Akkercomplex Esp

Toponiem	Esp
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Esp ligt tussen de kernen van De Mortel en Bakel in. In het noorden en oosten wordt het akkergebied begrensd door de weg Esp. De Neerstraat doorsnijdt het akkergebied van Noord naar Zuid.</p>

Waardering	Laag vanwege de beperkte gaafheid en representativiteit. <i>An sich</i> is het akkergebied nog zichtbaar en beleefbaar, maar door de aanwezige bebouwing rond en met name op het akkergebied, is dit akkergebied dermate aangetast. Gezien de aanwezigheid van andere en typologisch gelijkaardige akkercomplexen binnen de gemeente die gaaf of gaver bewaard zijn, wordt deze verder niet opgenomen als een Oude Akker.
Bescherming	geen
Voorgestelde begrenzing	Niet van toepassing

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde		2	
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
	Totaal:			9

Akkercomplex Geneneind

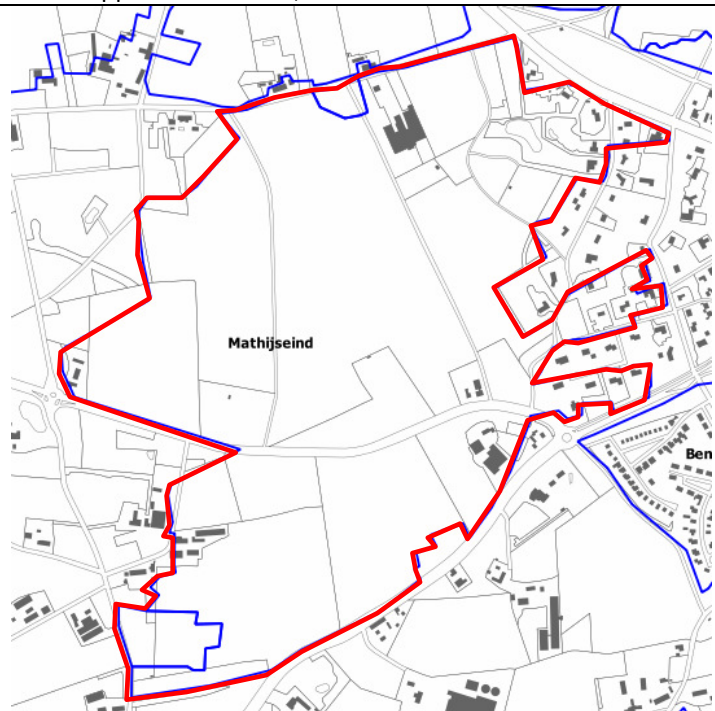
Toponiem	Geneneind
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	Het akkergebied van Geneneind ligt ruwweg tussen de Peelrandbreuk, de Esperloop en het beboste duingebied aan de noordrand van de dorpskom van Bakel.

Waardering	Hoog vanwege het unieke karakter, de gaafheid en beleefbaarheid. Het akkergebied is tevens een toonbeeld van een bijzonder ensemble, bestaande uit een aaneenschakeling van losstaande boerenerven met hun huisweides, akkers en toegangswegen. Binnen het akkergebied zijn verschillende akkeronderdelen nog aanwezig: de ruimtelijke structuur, akkerrandwallen en percelering, de bolling van de open akkertjes, de versnipperde bewoning van de <i>Einzelhoven</i> rondom een 'centrale cluster' van bebouwing. Bijzonder is ook de aanwezigheid van een historisch falen: In het oosten is op een plek de zandwering mislukt: daar prikt het duin tussen de akkers.
Bescherming	bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlind en heeft een oppervlakte van 56,3 ha.
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne topografie)	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				18

Akkercomplex Mathijseind

Toponiem	Mathijseind
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Ten westen van de kern de kern van Bakel ligt het akkergebied van Nuyeneind, Mathijseind en Hoekendaal. Dit gebied s ruwweg ingeklemd tussen de wegen Nuyeneind (in het noorden) en Benthem (in het zuiden). Aan de oostzijde grenst het akkergebied aan het (woon)bosgebied van Hoekendaal. De oost-west georiënteerde Aarle-Rixtelseweg doorsnijdt het akkergebied. Rondom de akker liggen de buurtschappen Benthem, Mathijseind en Nuyeneind.</p>
Waardering	<p>Hoog vanwege de gaafheid en zichtbaarheid en beleefbaarheid van het akkergebied. Het akkercomplex is één van grote akkercomplexen die rondom Bakel en Milheeze liggen en die mogelijk ook behoren tot de oorsprong van Bakel als historische bebouwingkern. Het akkergebied heeft een open karakter door de bolvormige akkers, welke mogelijk de hoogste bolling van Nederland is. Het akkergebied bestaat uit diverse akkeronderdelen die elk nog zeer beleef- en herkenbaar aanwezig zijn: een gave ruimtelijke hoofdstructuur met verschillende akkerwegen, steilranden en een hakhoutbosje.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 91,1 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne topografie)	

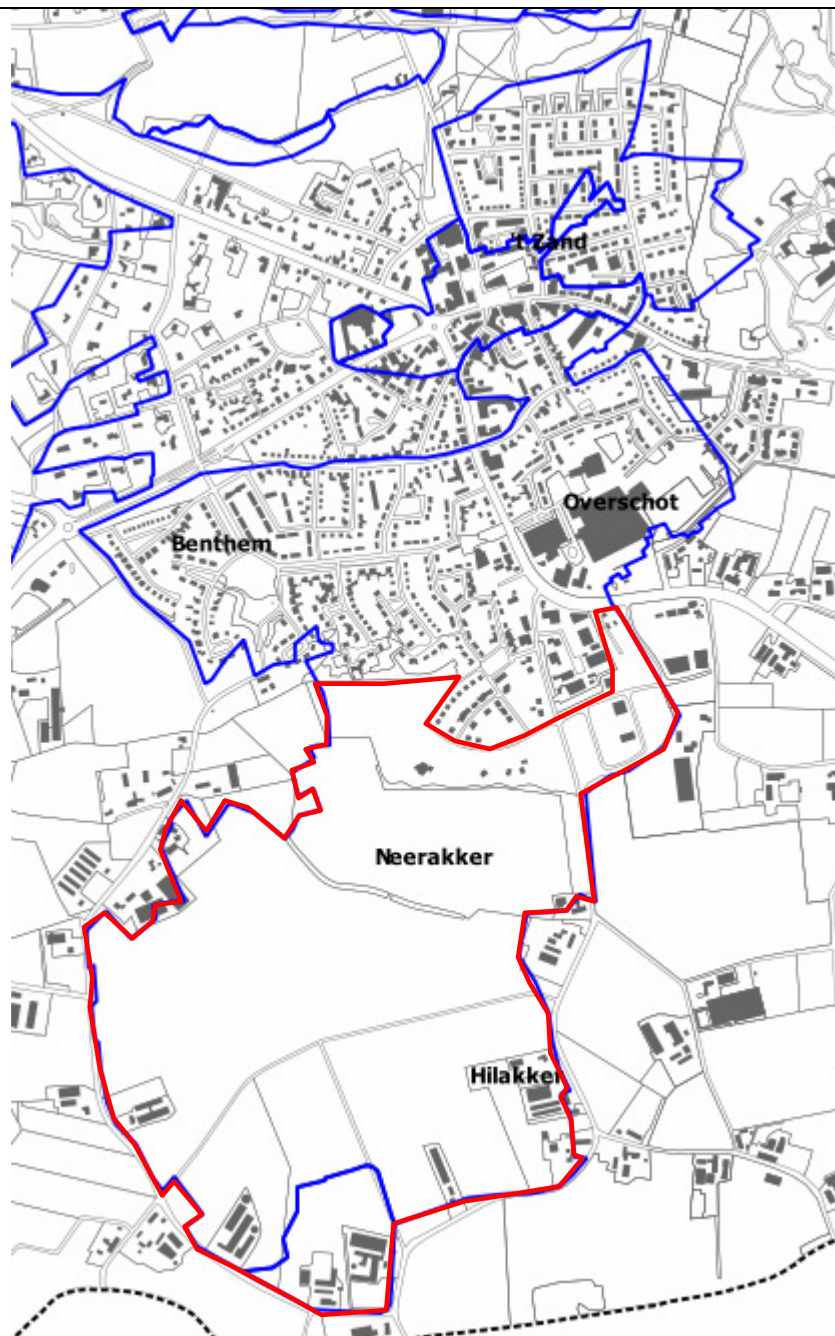
Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				17

Akkercomplex Bakel-Dorp / Helling / Overschot / Neerakker / Hilakker

Toponiem	Bakel-Dorp / Helling / Overschot / Neerakker / Hilakker
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Ten zuiden van Bakel ligt een groot oud akkergebied (Bakel-dorp, Molenakkers, Helling, rond Overschot, Hilakker en Neerakker). In het noordoosten sluit het akkergebied ten zuiden van 't Zand hierop aan. De zuidwestelijke grens wordt gevormd door de Oudestraat/Schouw/Heideveld, de zuidoostelijke door de straat Hilakker. In het noordoosten grenst het akkergebied ruwweg aan de straat Zand en in het noordwesten wordt het akkergebied begrensd door de straat Benthem. Het gebied ten noorden van de Nieuwe Uitleg tot aan de Helmondsestraat sluit erbij aan. Vanuit de kern van Bakel lopen de straten Dorpsstraat en Auerschootseweg door het akkergebied.</p>
Waardering	<p>Hoog, met uitzondering van het bebouwde gebied van Bakel en 't Zand, vanwege de gaafheid en zichtbaarheid en beleefbaarheid van het akkergebied. Het akkercomplex is één van grote akkercomplexen die rondom Bakel en Milheeze liggen en die mogelijk ook behoren tot de oorsprong van Bakel als historische bebouwingskern. Het gebied is een groot open akkergebied ten zuiden van het dorp Bakel, met in blokken gegroepeerde strokenverkaveling. Dit gebied wordt door beekjes doorsneden, zodat het in een vijf delen uiteenvalt. Deze ruimtelijke structuur, bestaande uit een historische hoofdstructuur met wegen, (zand)paden, beplanting en het open karakter van de (bolvormige) akkers is nog uitermate gaaf en zicht- en beleefbaar aanwezig.</p> <p>Vanwege de akkerverstorende bebouwing aan de noordzijde van het akkergebied (ruwweg ten noorden van de weg Boothuizen) wordt dit gedeelte van het akkergebied buiten de aanduiding Oude Akker gehouden.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker, met uitzondering van het bebouwde gebied van Bakel en 't Zand. Het beschermde gebied is rood omlind en heeft een oppervlakte van 88,9 ha.</p>

Voorgestelde begrenzing
(obv. moderne topografie)

Onderbouwing van de waardering – deel zuid

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering	3		
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				19

Onderbouwing van de waardering – deel noord

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde		2	
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering			1
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde		2	
Representativiteit				1
	Totaal:			9

Akkercomplex Milheeze Noord

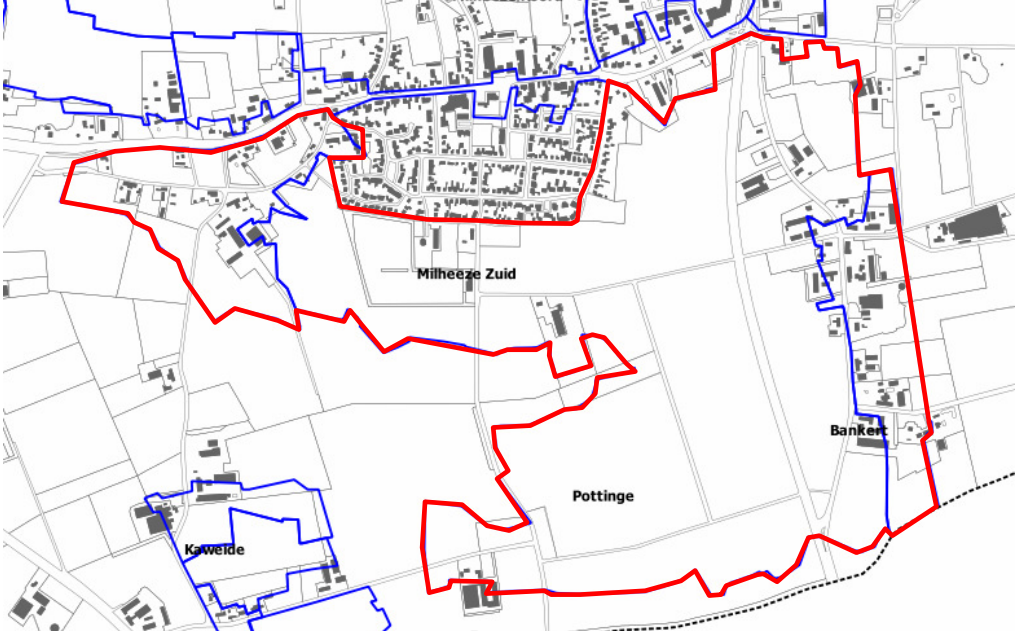
Toponiem	Milheeze Noord
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	Het akkergebied Milheeze Noord is het gebied ten noorden van de wegen Hof-Kerkeind-Milheesestraat-Peeldijk. In het noorden wordt dit akkergebied begrensd door een oude ontginningsgrens van Haag via Heibloem naar Hekker, grotendeels ten zuiden van de verlengde Esperloop. De wegen Kreijtenberg-Hekker, Berken-Heibloem en Bocht-Haag doorsnijden het akkergebied in noord-zuid richting.

Waardering	laag vanwege het ontbreken van een gave ruimtelijke structuur. Het fijngelede karakter van het akkergebied is aangetast door de bebouwing die op het akkergebied is ontstaan. De bebouwing is immers niet geclusterd, maar is verspreid over het gehele plangebied, waardoor het fijngelede karakter nog verder versnipperd is. Daarnaast is ook door de schaalvergroting van de percelen herinnering van de kamptontginningen geheel verdwenen.
Bescherming	geen
Voorgestelde begrenzing	niet van toepassing

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde			1
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde			1
Representativiteit				1
Totaal:				9

Akkercomplex Milheeze Zuid / Pottingen

Toponiem	Milheeze Zuid / Pottingen
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	<p>Het akkergebied Milheeze Zuid ligt ten zuiden van de weg Hof-Kerkeind-Milheesestraat-Peeldijk . Aan de oostzijde wordt het akkergebied begrensd door het bebouwingslint van de Hoeven en Bankert. In het westen ligt de bebouwingkern van Schutsboom. De akker loopt zuidelijk tot aan de Kaweise Loop.</p>
Waardering	<p>Hoog vanwege de gaafheid en zichtbaarheid en beleefbaarheid van het akkergebied. Het akkergebied vormt een groot open akkercomplex. Het is dé akker van Milheeze. Rondom de akker liggen de gehuchten Schutsboom, Bankert, Hoeven en het dorp Milheeze. Het grote open akkergebied heeft een bloksgewijs gegroepede strokenverkaveling, diverse akkerrandwallen en een centrale noord-zuid akkerweg, met de nodige zijwegen. De akker wordt doorsneden door een waterloop die waarschijnlijk gegraven is en in een ondiep dalletje ligt. Deze ruimtelijke structuur is vermoedelijk in de 11de of 12de eeuw ontstaan en is als zodanig nog beleef- en herkenbaar. De huidige bebouwingskern van Milheeze wordt buiten de bescherming gehouden. Vanwege de verstoring door de moderne bebouwing is de gaafheid van het akkercomplex te ernstig aangetast.</p>
Bescherming	<p>bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 158,6 ha.</p>
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne topografie)	

Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid		2	
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering	3		
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
	Totaal:			19

Akkercomplex Kaweide

Toponiem	Kaweide
Adres / locatiebeschrijving (obv. moderne topografie)	Het akkergebied Kaweide ligt in het zuiden van de gemeente, oostelijk van de weg naar Deurne. Het akkergebied wordt doorsneden door de wegen Wolfskamp (oost-west) en de weg Kaweide (noord-zuid). Aan de westzijde fungeert de straat de Oldert als grens.

Waardering	Hoog vanwege het bijzondere karakter. Het akkergebied betreft een klein akkergebied met een boerenerf met huisweides, twee kleine open akkers met strokenverkaveling en nog wat kampen en een steilrand (op de zuidelijke akker, parallel aan de Kaweise Loop). Beide open akkers zijn in het midden tot een meter hoger dan aan de randen. Het akkergebied is nog bijzonder gaaf en bevat nog diverse akkeronderdelen. De beleefbaarheid is vanwege het nog aanwezige agrarische karakter zeer hoog.
Bescherming	bescherming met dubbelbestemming Waarde – Oude Akker. Het beschermde gebied is rood omlijnd en heeft een oppervlakte van 17,9 ha.
Voorgestelde begrenzing (obv. moderne topografie)	

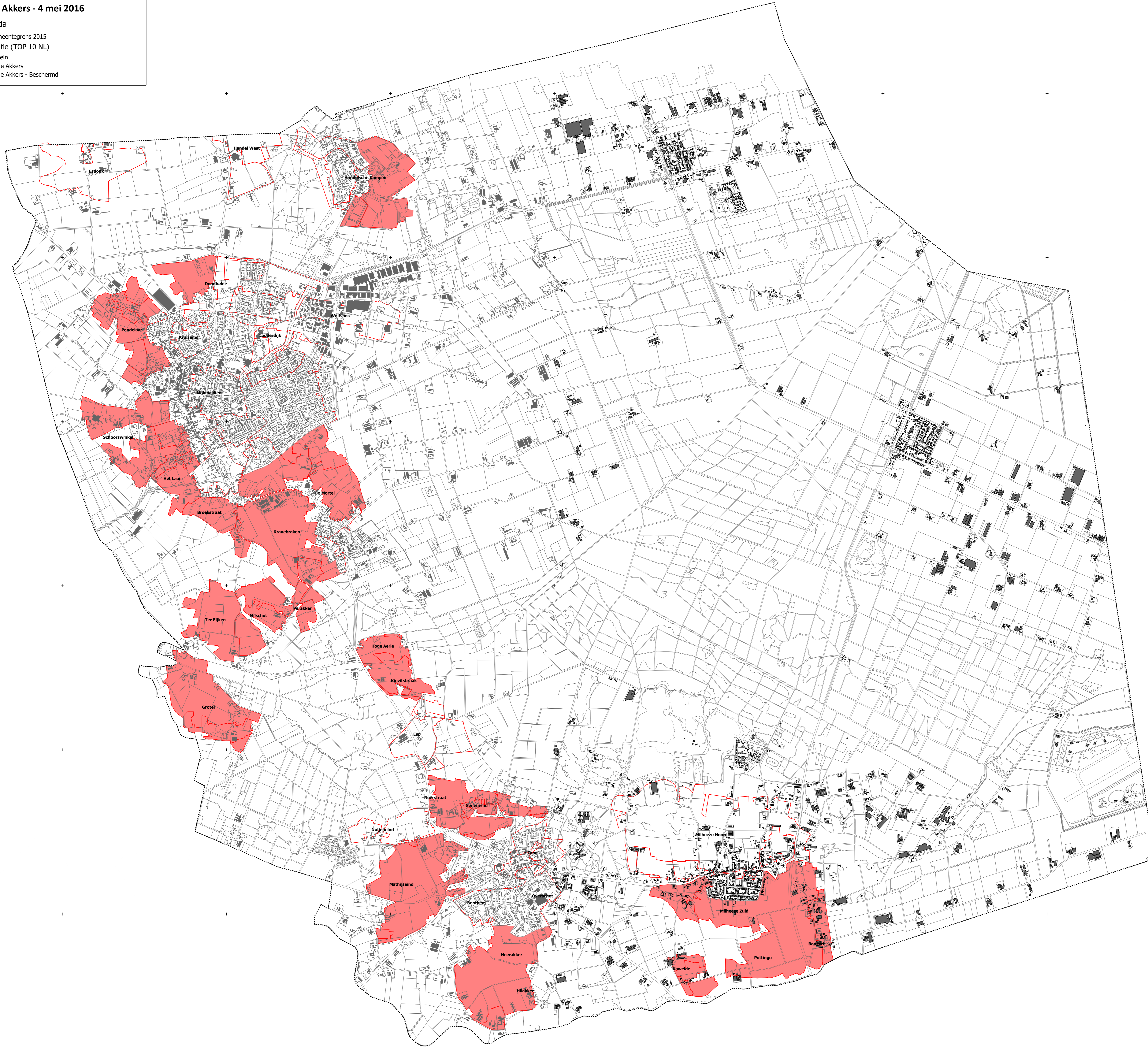
Onderbouwing van de waardering

Waardering	Criterium	Score		
		Hoog (3)	Gemiddeld (2)	Laag (1)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Gaafheid & conservering		2	
Beleving	Schoonheid	3		
	Herinneringswaarde	3		
Representativiteit			2	
Totaal:				19

Gemeente Gemert-Bakel
Oude Akkers - 4 mei 2016

Legenda

- Gemeentegrens 2015
- topografie (TOP 10 NL)
- Terrein
- Oude Akkers
- Oude Akkers - Beschermd

Bijlage 6.6 Concept-planregels betreffende Waarde – oude akkers

Bijlage 6.7 Richtlijnen cultuurhistorisch onderzoek¹

¹ Bij het opstellen van deze onderzoeksrichtlijn is dankbaar gebruik gemaakt van de onderzoeksrichtlijn die opgesteld is voor bouwhistorisch onderzoek (2009) en voor tuinhistorisch onderzoek (2010).

1. Inleiding

Om de cultuurhistorische aspecten volwaardig mee te kunnen wegen bij besluiten tot bouwkundige of planologische ingrepen, moet er eerst specialistisch onderzoek naar zijn gedaan. Eén van de belangrijke vormen daarvan is cultuurhistorisch onderzoek.

Cultuurhistorisch onderzoek in zijn algemeenheid en akkeronderzoek specifiek is gefundeerd op verschillende bronnen en heeft doorgaans een multidisciplinaire insteek. Het is steeds maatwerk en het doel, de omvang en de diepgang van het onderzoek zijn afhankelijk van de plannen en wensen van de opdrachtgever, van de aard van het onderzoeksobject en van eventuele eisen van gemeenten of andere overheidsinstellingen

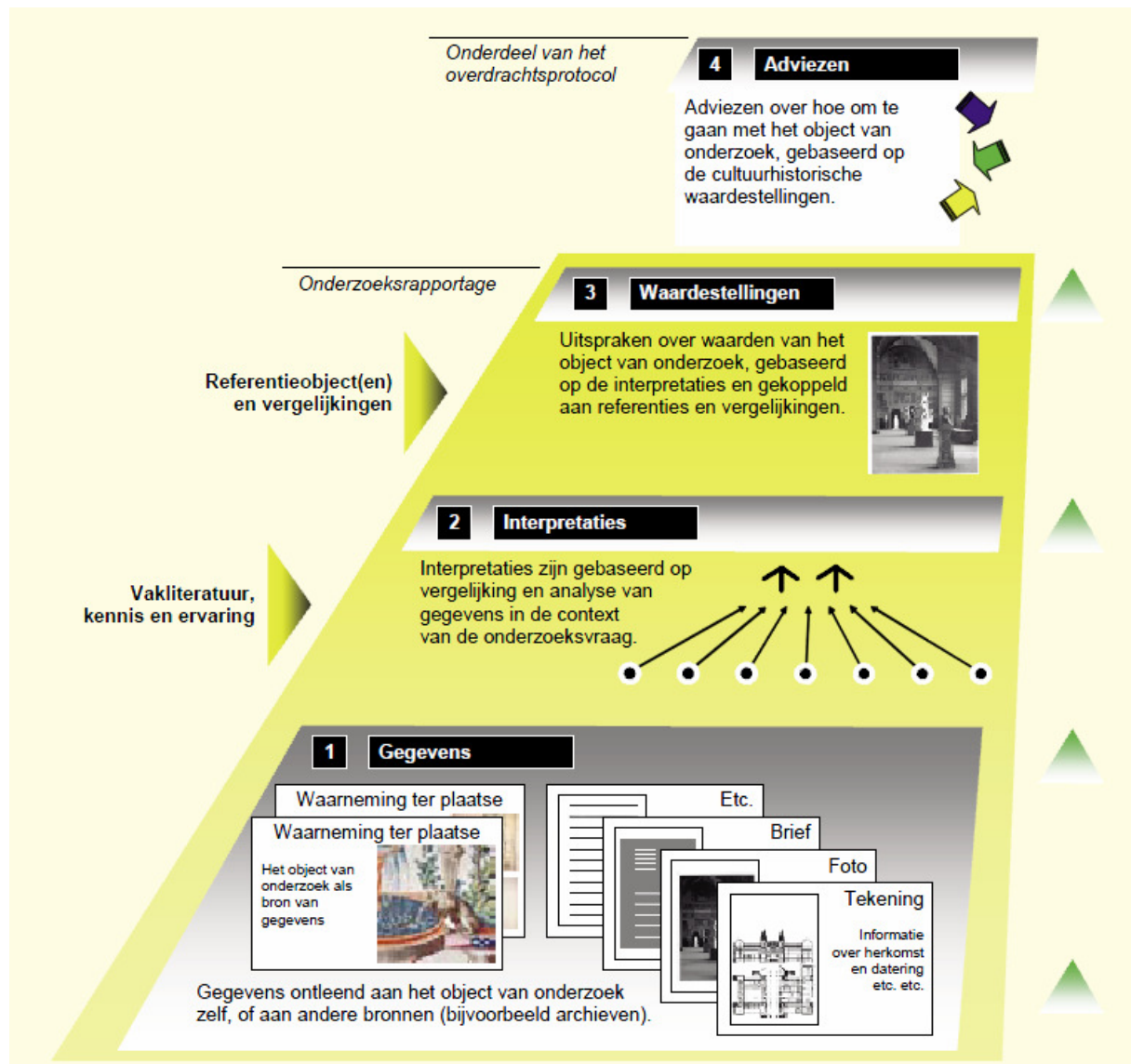
De belangrijkste onderdelen van een cultuurhistorisch rapport zijn:

- De **inleiding**: de feitelijke gegevens van het onderzoeksobject, de namen van de opdrachtgever en de uitvoerende onderzoekers, het doel van het onderzoek, een omschrijving van het type onderzoek, de betrokken onderzoeksdisciplines en de diepgang. Vermeld worden ook de beperkingen waarop het onderzoek is gestuit, zoals ontoegankelijke terreinen, niet-ontsloten of relevante maar niet-geraadpleegde archieven, archieven die wel geraadpleegd zijn maar geen relevante gegevens hebben opgeleverd, en keuzes die gaandeweg het onderzoek gemaakt zijn. Het adres van de onderzochte aanleg, de kadastrale aanduiding en eventuele andere aanduidingen. Situering en begrenzing van de aanleg moet duidelijk blijken uit een (kadastrale) kaart van recente datum.
- **Samenvatting** van het onderzoek, de waardestelling en de uitgevoerde afweging.
- **Beschrijvingen** van de bestaande situatie in woord en beeld;
- Een beschrijving van de aanleg- en gebruiksgeschiedenis, gebaseerd op het verrichte (interdisciplinaire) onderzoek. Voor zover mogelijk aangevuld met de gegevens over de locatie (geomorfologie en historische geografie, situering en samenhang met de omgeving), maatschappelijke context en achtergronden van de opdrachtgevers, eigenaren enz.
- Afbeeldingen van historisch kaartmateriaal, opmetingstekeningen, historische afbeeldingen en oude foto's.
- Een overzichtelijke beschrijving van de belangrijkste onderdelen: de context of situering, structuur, opbouw, samenstellende onderdelen en de relatie van de aanleg met de gebouwen die zich daarin bevinden.
- Een cultuurhistorische **waardestelling** van het geheel en de (voornaamste) onderdelen ervan, waarin de uitgangspunten voor de waardestelling en de resultaten van het onderzoek zijn verwerkt. Afhankelijk van de omvang en de diepgang van het onderzoek kan de waardestelling worden weergegeven op een waardeverwachtingskaart of waardestellingstekening.
- De beoordeling van het plan in relatie tot de gewaardeerde akkeronderdelen en in relatie tot het akkercomplex waarvan het een onderdeel vormt, inclusief een **advies** voor nader onderzoek. Afhankelijk van de uitkomsten van het onderzoek kan het wenselijk zijn nader onderzoek te verrichten.

2 Methodologie

De bruikbaarheid van een onderzoek is afhankelijk van de kwaliteit, een heldere opbouw van het rapport met bronvermeldingen en de presentatie van de resultaten. De feitelijke gegevens, de interpretaties en waardestellingen moeten in woord en beeld duidelijk gescheiden zijn. Dan kunnen anderen het onderzoek verifiëren, de redeneringen volgen, de resultaten toetsen en het eventueel

overdoen (reproducen). Het laatste onderdeel vormt een advies en beoordeling van het planvoornemen in relatie tot de geïnventariseerde en gewaardeerde objecten.

Figuur. Onderzoeksstappen cultuurhistorisch onderzoek (bron: richtlijn bouwhistorisch onderzoek 2009, p. 15)

Verzamelen van gegevens

Elk onderzoek begint met het onderzoek naar de feitelijke gegevens. Dat zijn voor een belangrijk deel de waarnemingen aan het akkercomplex en het plangebied zelf. Andere gegevens bestaan uit kaartmateriaal, (ontwerp)tekeningen, oude foto's, prenten, beschrijvingen, rekeningen, correspondentie en interviews. Alle gegevens worden verwerkt tot geïllustreerde beschrijvingen.

Interpretaties

Door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken kunnen conclusies getrokken over de gebruiksgeschiedenis en hiervan een interpretatie geven. De interpretatie krijgt meer gewicht naarmate meer informatie uit eerder of ander onderzoek wordt gebruikt; denk aan onderzoek van soortgelijke gebieden in dezelfde context of regio. Een interpretatie moet zo veel mogelijk steunen op harde gegevens. Het is essentieel dat anderen de analyse (het gebruik van gegevens, de gedachtegang en de redeneerlijnen) kunnen volgen.

Voor een goede interpretatie is het aan te bevelen om de essentie tussen de verschillende onderdelen met behulp van (schematische) tekeningen inzichtelijk te maken. De keuze voor de vorm en de inhoud daarvan is uiteraard afhankelijk van de vraagstelling. Het is aan de onderzoeker om hier maatwerk te leveren dat is toegespitst op de situationele aspecten en de aanwezige kenmerken van het object van onderzoek.

Waardstelling

Een waardstelling heeft als doel de cultuurhistorische betekenis van een akkercomplex en diens onderdelen te benoemen. Het is in feite het concluderende deel, na onderzoek, inventarisatie en interpretatie, waarin waarden worden toegekend aan de hand van vooraf bepaalde criteria. Uit de in kaart gebrachte geschiedenis en de wijzigingen per periode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten bewaard zijn gebleven. Dan is in principe ook vast te stellen wat de relatieve betekenis van deze onderdelen is voor het historisch karakter van het totale akkercomplex. Dit werkt door in de waardstelling.

De waardstelling is mede afhankelijk van de gaafheid en de zeldzaamheid, gerelateerd aan andere objecten met dezelfde of soortgelijke waarden. Ook op die punten moet de waardstelling verifieerbaar zijn. De waardstelling is in het rapport een apart hoofdstuk. De tekst van de waardstelling volgt logischerwijze uit de interpretaties en de feitelijke gegevens. Onderstaande paragraaf 3. biedt handvatten voor het opstellen van een waardstelling.

3. Waardstelling

Voorop staat dat de waardstelling onafhankelijk is, dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. 'Onafhankelijk' wil in dit verband ook zeggen dat de waardstelling alleen op de cultuurhistorische aspecten gebaseerd worden, los van de belangen van de gebruikers, eventuele ontwerpoverwegingen en/of financiële aspecten. Een waardstelling heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden kunnen in de loop van de tijd veranderen. Immers, vergelijkingen met referentieobjecten, vergelijkingen met resultaten uit eerder onderzoek en maatschappelijke ontwikkelingen kunnen de waardering beïnvloeden. Hoe meer onderzoeken worden gepubliceerd, des te meer referentieobjecten er zijn en des te meer er te vergelijken valt. Daarnaast ontwikkelt het vakgebied zich en worden eerder toegekende waarden na verloop van tijd soms anders gewogen. Als een onderzoeker waardstellingen uit eerdere studies bij zijn onderzoek betreft, moet hij dus altijd kritisch nagaan of de gebruikte referenties en vergelijkingen nog relevant zijn. De onderzoeker

baseert zijn waardestelling op de bestaande situatie, want de waarde van verdwenen onderdelen of gebouwen is niet of onvoldoende toetsbaar of verifieerbaar. Verdwenen onderdelen spelen wel een rol vanwege de plaats die ze innamen in de samenhang van het oorspronkelijke concept.

Referentiebasis

De waardestelling gebeurt op verschillende niveaus: (1) op objectniveau binnen het plangebied en (2) op plangebiedniveau binnen het akkergebied en (3) op akkergebied niveau binnen een landelijk, regionaal of plaatselijk niveau uit dezelfde periode.

Op objectniveau wordt de waardestelling toegekend op basis van het relatieve belang van onderdelen en aspecten van de akker door ze te benoemen als hoge, positieve of indifferente cultuurhistorische waarden. Hierbij wordt alleen gekeken naar de aanleg zelf en de directe omgeving.

Belangrijke elementen van een interne waardestelling zijn:

- de directe omgeving: de stedenbouwkundige of landschappelijke situering;
- de vorm, onderliggende structuren;
- de samenhang tussen akker, gebouwde elementen, natuurlijke elementen, ;
- de gebruikte materialen en beplanting;
- de bouwkundige elementen: gebouwen, bruggen, enzovoort;
- andere historische aspecten zoals bestuurlijk of sociaal-cultureel belang.

Beschouwingsniveau

De waardestelling moet te allen tijde betrekking hebben op het plangebied. Hierbij dienen alle aanwezige elementen die een onderdeel vormen van de akker en die deels of geheel binnen het plangebied liggen te worden gewaardeerd. Daar waar mogelijk of noodzakelijk dienen ook de componenten (details) apart gewaardeerd te worden. Bij de waardering dient het grotere akkercomplex steeds in het achterhoofd gehouden te worden.

Gezichtspunten en vergelijkingsniveaus

Meestal vindt onderzoek plaats in een breder kader waarin ook archeologische, geomorfologische, geografische, architectuurhistorische en gebruikshistorische aspecten meetellen. In theorie is vanuit elke historische discipline een zelfstandige waardestelling te geven. In de praktijk levert dat niet altijd een bruikbaar resultaat op, want deze waarden zijn soms complementair en soms staan ze zelfs haaks op elkaar. Een overkoepelende 'cultuurhistorische waardestelling' wordt vastgesteld op basis van meerdere 'deelwaardestellingen' die de onderzoeker meer of minder laat meewegen, afhankelijk van de aard van het onderzoeksobject en de onderzoeksvraag. De meest gebruikte 'deelwaarden' zijn:

- algemene historische waarden;
- ensemblewaarden;
- akkerwaarden (inclusief de relatie tussen aanleg, gebouw en omgeving);
- waarden vanuit de gebruiksgeschiedenis.

Elk van deze deelwaarden wordt getoetst aan de hand van vooraf vastgestelde criteria zoals gaafheid, zeldzaamheid, representativiteit, ... Zie ook de criteria die gehanteerd zijn voor de aanwijzing van de gemeentelijke akkergebieden (bijlage 6.2 van deze notitie). Een (cultuurhistorische) waardestelling kent waarde toe aan (onderdelen van) de aanleg maar is geen dictaat of pleidooi voor het musealiseren of bevriezen van een aanleg. Naarmate cultuurhistorische waarden hoger zijn, moeten er krachtiger en sterker onderbouwde argumenten zijn om ze op te

offeren of in te ruilen voor andere waarden of belangen. Bij integrale afwegingen spelen waardestellingen die met bewijsvoering zijn onderbouwd een belangrijke rol.

Representatie van waardestellingen in tekeningen

De tekst van een waardestelling geeft een evenwichtige en onderbouwde beschrijving van de toegekende waarden. Het is het belangrijkste resultaat van het onderzoek.

Waardestellingstekeningen kunnen de tekst echter ondersteunen. De onderzoeker geeft de benoemde waarden dan met kleuren aan op recente inventarisatiekaarten.

Waardestellingstekeningen geven snel een concreet handvat om veranderplannen te doorgronden en te beoordelen.

Betekenis van de kleuren in een waardestellingstekening:

- blauw: hoge monumentwaarden, van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van de akker;
- groen: positieve monumentwaarden, van belang voor de structuur en/of de betekenis van de akker;
- geel: indifferente monumentwaarden, van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van de akker.

